

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
VI. 1988 Josef Jeřnek

- Mir. Červenka: O poezii K. Šiktance [2-3]
 K. Šiktane: Srdce svého nejez [4-32]
 L. Vaculík: Okolo Pavla Kohouta [33-35]
 J. Šedivý: Milý pane profesore ... [36-45]
 E. Kantůrková: Kdo se bude kát [46-54]
 Z. Urbánek: Kdo je Ladislav Dvořák [55-67]
 P. Vrba: O /ne/vzdělání a co s tím také souvisí [68-72]
 J. Hiršal-B. Grögerová: Čtvrtý sjezd [73-84]
 M. Kusý: Inštitucionálna revolúcia po dvadsiatick rokoch [85-89]
 Otevřený dopis K. Sýsovi [90-98]
 L. Vaculík: Čí je svět? [99-106]
 P. Kabeš: Tři závorky [107]
 E. Kriseová: Tak mocná je láska [108-116]
 O. Vaculík: Pramen radosti [117-132]
 F. Pavlíček: Cesta na zkušenou [133-137]
 L. Čivrný: Umřela Evropa opravdu? [138-146]
 S. Machonin: Záznamy [147-159]
 M. Šimečka: Stránky z deníku [160-163]
 H. Poniczká: Hodina Banskej Bystrice [164-166]
 M. Kusý: Perestrojka a prestavba [167-168]
 I. Kadlečík: Nesúvislosti [169-172]
 M. Šimečka: Rozhovor /pokračování II./ [173-177]
 I. Kadlečík: Čriepky [178-181]
 I. Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů [182-191]
 L. Vaculík: Srpnový červen [192-194]
 Komuniké [195]

Červen 1988

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
 made available by
 DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
 TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
 each individual author and must be strictly observed. If
 clarification is required, please consult the Centre
 before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM

SCHWARZENBERG 6

D-8533 SCHEINFELD

Tel. 09162/7761

O B S A H :

- Mir. Červenka: O poezii K. Šiktance
K. Šiktane: Srdce svého nejez
L. Vaculík: Okolo Pavla Kohouta
J. Šedivý: Milý pane profesore ...
E. Kantůrková: Kdo se bude kát
Z. Urbánek: Kdo je Ladislav Dvořák
P. Vrba: O /ne/vzdělání a co s tím také souvisí
J. Hiršal-B. Grögerová: Čtvrtý sjezd
M. Kusý: Inštitucionálna revolácia po dvadsiaticich rokoch
Otevřený dopis K. Sýsovi
L. Vaculík: Čí je svět?
P. Kabeš: Tři závorky
E. Kriseová: Tak mocná je láska
O. Vaculík: Pramen radosti
F. Pavlíček: Cesta na zkušenou
L. Čivrný: Umřela Evropa opravdu?
S. Machonin: Záznamy
M. Šimečka: Stránky z deníku
H. Ponicová: Hodina Banské Bystrice
M. Kusý: Perestrojka a prestavba
I. Kadlečík: Nesúvislosti
M. Šimečka: Rozhovor /pokračování II./
I. Kadlečík: Čriepky
I. Kotrlá: Z Katalogu čtenářských záznamů
L. Vaculík: Srpnový červen
Komuniké

Červen 1988

Je možné, že z patřičného nadhledu bude rozeznán podstatný přesun v tom, jak básníci posledních desetiletí připisovali hodnoty různým vrstvám lidského světa. Nespokojenost s tím, co je dáno, přestává apelovat k budoucímu a novému, jak to činila už dávno před avantgardou a zejména v ní. Lehkomyslné rozvracení rostlých struktur, duchovních i hmotných, ve jménu čehosi nastávajícího, se zastavilo právě u rozvratu, to jest u náhražek primitivních a plošných, postrádajících vnitřních možností a tedy zrazujících spolu s vytvořenými hodnotami i onu budoucnost, k níž měly být průcho- dem a z níž čerpaly své ospravedlnění. Moderní básník, jehož pravou vlastní i nadále - jako v symbolismu, avantgardě nebo třeba v konkrétní poezii - je svět možného, seznal, že stejně jako stará města, lesy a motýli, jako víry, zvyklosti a rodová dědictví se i se svým dílem stal předmětem přímočarého útoku budoucnosti bez budoucnosti. Přesun hodnotové hierarchie je spjat s tímto prožitkem pradávne solidarity.

V druhé půli padesátých let jsme byli strženi Šotolovou alegorií obecně prospěšného činu, nesankcionovaného mocí a veřejným míněním; když Karel Šiktanc o pár let později psal obdobný příběh zápasu pro svět „natruc světu“, jeho hrdina padl nikoli při kolumbovské výpravě do budoucna a neznáma, ale, stejně vysmíván a znevažován, při osamělém úsilí o záchranu města.

Tento zdánlivě nedůležitý rozdíl se ukázal jako podstatný v průběhu šedesátých let, kdy Šiktanc nechával alegorismus podobných výjevů daleko za sebou. Kde mluvčí pokroku zůstávají odkázáni na aranžování podobenství a báseň se stává důmyslnou rovnicí, autor Zařikávání živých a Adama a Evy je stále více hlasem rostlých, dovršených, a přece možnostmi nabitých struktur lásky, domova, kraje, lidského konání a utrpení a jeho text sleduje toto osudové poslání svým tvarem. Je stále spletitější, bobtná reáliemi a nic se neohlíží na zklamání těch, kdo požadují, aby námaha s ním jim byla vynahrazena výsledným poselstvím. Čím žily a snad by i ožily Čechy je tu prezentováno ve své komplexnosti a mnohoznačnosti, a tedy pořádáno spíše básnic- kou technikou (stále subtilnější a náročnější a diferencovanější) než idejemi. Jako něco podstatně niternějšího než argument v sociálně politické polemice je vyzývána Mnemosyné: to, co si u Šiktance lidé pamatují, je ostatně něco jiného než události dějin, osoby a doktríny, je to země a lidé zpívající v naší duši. Evokace nespočetných znakových systémů, komunikačních gest a rituálů v Českém orloji je vším jiným než skeptickou postmodernistickou hrou. Je to ve své důslednosti a propracovanosti až otřesný pokus o rekonstrukci bytí, které tyto znaky tvořilo, nebo lépe, na němž tyto znaky vybuchly jako hvozd a srst a tráva. Analogicky bují i v básni. Jejich výběr, křížení a groteskní posuny signalizují i tragickou odlehlost světa, který zastupují, a zároveň deformacemi otvírají tento svět subjektu a jeho dramatu.

Básnické já této poezie není součástí světa, který nechává ožívat, tím napjatější a úpěnlivější je jejich vzájemnost. Stržen, uchvácen, rozechvělý není tu subjekt zajištěn proti ironii. Ale balvan skutečnosti, který vzpírá, je ochranou jeho důstojnosti. Dere-li kůži svou drsnou vahou, střeží také svého nositele před strašným osudem pěvce elegií (jež jsou přece tak nasnadě, stojíme-li po boku toho, co je vystaveno nejkrutějšímu úderu).

Ti, kdo obcí vládnou, dávno nejsou ochránci statků obce. Jedním z těch, kdo se těch statků ujali, kdo je zvedli z prachu jako pohozený klenot, je básník. Má na starosti bytí, v básni mu dělá byt. Je to šílené. A přece mu visíme na rtech.

46
Miroslav ČERVENKA

Karel Š i k t a n c

S R D C E S V Ě H O N E J E Z

/1981 - 1986/

Praha 1988

T r i s t a n

Začalo to podlostí.

Nevinnou podlostí.

/Ač ani padlý sních
není tak nevinný, jak býval doma v nebi./

Má báseň pro ni chystala se odejít.

Nahé. A leďová.

Aby šla úprkem.

Pět prstů zařatých vysoko pod krkem.

Nahé a leďová,

tak jak ji ďábel stvořil.

Už otvírala dveře...

A tu k hráze mý

cosi ji zradilo nizounko nad zemí:

snad krok,

snad povětří, co si k ní přičichlo,

snad němé ádié...

půl polibek, půl kletba.

Byla líbezná!

Byla tak nestydatě líbezná,

že bych ji byl snad, bůhmisvědek, zabil.

Praha se zajíkla,

uši šly šeptem v páru mezi lidmi.

Strh jsem ji k sobě,

div se nepřekotil dům.

A - ruce od krve čirého poázimu -

bil jsem jí po prsou,
po cůpku,
po hrále,
po sladkých pačesích tmoucího pohlaví...

až byla sedum ran

a - náruč dokořán -

prchle se sbírala
na ten svůj smutnej stres.

"I o-u-y a e-u
á a e-u
e-e-u"

Plakalo to někde v domě,

rusej kůň se ohnal po mně -
tratol bronzů spláchlé síň.

Ohlíd jsem se po neštěstí.

Ve světle,
rozlitém pod okny do dvorů,
plavali holubi,
pupíčkem nahoru,

v mé věčně rozestlané posteli -
na srdci ruce -

ležel sivý Tristan,

rtý slinou spečené,
by nezlořečil ze sna.

4

Blesk v Bubnech bíle bil
jak do přísahy ševlí.

Hvězdy šly postrkem,

cikáni do kina,

kůň hryzl z muškátu,
krvavý od vína...

a tam, kde bydlela -

v prokletých ulicích -

Praha se zmítala na hřbetě sloužících

jako chalcedonová rakev.

Š t ě t í

Půst,
just mokrej.

A v tom postu
Marjápanně z konce mostu
rozeznil se řetěz.

Děšť psal hustě jak pan Zeyer.
Park, až k hrdlu nebe na zip,
čmáral po zdi černou kozu.

Zazvonili.

Dvakrát dlouze.

Dva.
Na pupku glejt a klíče k náramkům a ke kartouze.

"Pojďte s námi."

/Třetí vzadu -
čas či bůh - měl zlatý zuby./
"Kam?"

Děšť jančil.
"Oblečte se."

V okně holub, samá třáseň,
jak by letěl na zásnuby.

/"Máš mě ráda?"/

Šli jsme Trójí,
kozlí páchlo po zlý Praze.

Tři jak syni jedné matky.

Tři jak prsty při přísaze.

Obzor couval,
čím dál vyšší. Z žebrevého řádu mniši
otloukali kostmi z hrobů pravoslavny ořech.

Šli jsme vzhůru.
V habřím chlumu

krahul pták jak bez rozumu
lítal z otce na syna.

/"Mám jen tebe."/

Pot sák z vinic -
vinná krev
i nevinná.

Nic mě náhle nebolelo.
Ani slova. Ani oči.
Ačkoli na stožárech za štětím
škubala šerem krvomodrá křeč,

jak by se učeň umlčenej kněz
křižoval autogénem.

Co mi chtějí?

Říp tál v mlze -
strážmistr, nos v hrsti, smrkal.

Šli jsme den. A
noc. A
tři dni.

Nepomuci invalidní
 napřáhali k políbení kříž za deo gratias.

Z makovin to dejchlo v poli
 opiem a hořkou solí.

"Co takhle cigaretku?"

Ouřezek v rajtkách močil do trní
 a glancoval si holínky mlečí s pomněnkama.

Nic se mi nechtělo.

A tu ten čtvrtěj,
 co se zlatě smál,
 vstal náhle na kopci - a kamsi utíkal...

nebyl to Pámbu,
 ani bės,

bylo to stvoření z listí a z kamene,
 k holému neštěstí jakoby stvořené...

bál jsem se uvěřit:

Šílené, sladké fátum podzimkových Čech
 prchalo vkleče na svůj vlastní hřbet -
 samo si dragounkem,
 samo si troskou koně!

Beránci v katedrálách mraků bečeli až strach.

V promrzlé košilce třásia se na komíně lúna.

Blikalo rádium.

A kušny Krušných hor lapaly po dechu,
 až oči králičí lezly jim z pelechů,
 až v hrobích kručelo,

a z krví promáčených trávníků
a z likérově modrých, jedovatých vod
lilo se ledví balvanů a ryb
jak o posledním soudě.

Provšeckonasvětě!

Jak by se malíř svatých obrazů,
zrazen v svý víře, umaloval k smrti!

"Už tam budem,"

řekl poříz.

A na rozžaté drezíně,
co šeptem vyjela z řídounké obory,
stál zrzek v košili a křičel na hory -
na prsou rozepnutý dokořán knoflíky harmoniky...

"Má matičko stará,
neplač, co mi po ní?
Tam, kde chudá fara,
sám pan farář zvoní...

tam, kde chudá fara,
sám pan farář zvoní...

Surový tafky větru otloukaly noc.

Cizí, se před námi otvíral se strachem
les
jak bestiář napsaný švabachem -

na holé planině, vybité do kruhu,
nás zastavilo světlo.

Čichl jsem smělu.

V záhlaví stál stůl,
očíslované pařezy stoupaly k nebi jako v lesním kině.

Na stole byste,
opasek a háč.
Větýrek v železech met bejlí po planině.

"Co chcete?!"

řval jsem do parchantí tmy.

UŽ sám,
už bez brášků, povytrácených v lese.

Světlo net bolel.
Slzel mech:
A, odpočítán po stromech, les řekl:

"Posedte se!"

S y n K a r e l

Šla tma noc,
šla od Klapýho,
koukal jí kus hanbatýho.

V poslední řadě, opřenou o přeháňku na nebi,
spatřil jsem podřimovat maminku.

A za ní syna mezi stromy.
Nesl si u prsou klec plnou hrdliček,
jat vírou v živé světlo.

Les měl uši,

pole oči. Paměť už jen červotoči.

V diamantovém roji lyšejů a včel
ležel můj otec na špitální posteli,

obrácen tvěří k lomu.
Pozlátko podzimu s úsvitem prýskalo.
Žena si zpívala.
Vlakům se stýskalo...

"Tatínku,

to jsem já! Syn Karel.
Slyšíte mě?"

Padrť kor se sula z žerdí.
Za zvěří zlej buben srdce.

V barbarských špercích jitřní zimy,
sumasumárum lhostejný mi,
pohnul se brčál hrubě vysoký jak člověk.

1

Les,
půl spící, vstal a chvěl se.
Rozkročen,

muž rozkřičel se.

Mí skrovní bližní ohlídli se do polí,
jako by obraceni na větrnou víru.
Holomrázek cídil stůl.

Lesů pán, sních přes rameno,
řekl, abych prominul.

Bylo ráno,
zvěř se pásala,
trosky hvězd jak koncílium.

Otci se skutálel hrníček na hleny.

Tlouklo to o kořen,
tlouklo to v kamení,

jak by se revíru v posledním tažení
rozeskočilo srdce.

E v r o p a

Z leklých Čech
to sem tam v dálce
škytlo echem po kutálce

sem tam letěl fanfár lajntuch
přes lezavou oboru
Sem tam svitlo tlustý zadní

Sem tam - padni komu padni -
čubčí synci
hráli maso
s matičkama práporu

Hvízdal bič
A psi chtě nechtě
vyli v patách nízký šlechtě

křeni s brekem trousili se
z ovarovejch banketů

Rempouši - při svatým Oudu! -

pláli ohněm u bran soudu
Náručního bejčka bratří
teď prej patří
k baletu

Z Belzebubků
bílí knězi
Ze Smíchova Hrdlořezy

Pařezy co šizuňk hajným
samý rudý poupata

Kurva sama - panny všechny

Na placatejch svatý cecky
 Šmejdi s puncem
 blejskali si
 podkověňky ze zlata

Tuctové
 za dobrou kopu
 Kozí Lhota za Evropu

Babinským se seply ruce
 sametový na dotek
 Jalůvky šly za svý syny

Rabijáti za nevinný
 Megery za vrbím prutem
 cudně lezly
 z kalhotek

Hráli tuš
 A pucák Golem
 oběh šarže třikrát kolem

strašprdelci kudlu v kapse
 hrnuli se do rvačky

Z hejsků mouchyventesimě

Z pejsků co se hráli při mně
 nejslepější
 nejvěrnější
 měli ze mě čuráčky

S t r a c h

Reflektúrku tekly slzy.

Holých, křivých dubů za ním punktem dvanáct
jako z bible.

"Chcete deku?"

"Chci jít domů."

Nohama vzhůru, strážní přenášeli les. Aby
byl v zákrytu. Aby moc neprosvítal.

"Kam?"

Vy v Čechách nejste doma?"

"Pámbuví.

Zem povědomá.

Zem. A křeč. A zadní vrátka.

Kozojedům v Černé věži sněží na fídlátka!"

Usmál se, až dřep si vítr.

A co bys křikl - kameníčko v zástěře - krajiny
putovaly od řek k obzorům a křídově se zdravily:

"Zdrávas..." a "Na věky..." a "Pámbudobry-
jítro..."

s vítěně stole listoval v raportech a v krvácivém
listí.

"Co tak trpce?"

Je vám zima?"

"Je mi blaze. Krásně hřímá...

lesy v rajtkách krásně dupou.

Jen si ještě zecpu uši před tou mordseckrásnou
špínou!"

Pohládl papíry - a jak se se židlí obracel k trezoru,
z vázané knihy, připoutané ke stolu, začlo se sypat
kredencové písmo.

"Máte strach?"

Zčervenala klesť i prácheň.

Jako by hořelo. Jako by v nebích stahovali berana.

Jakási lité lijevce rzi, jakési krvoucí chrlení
pelyňků lilo se po listí brunátným potokem

a horce lezlo mi po lejtkách, po týle...

a sáкло se mi do pater...

a drelo se mi do očí... až jsem byl vzteky
slepý.

"Mám.

To si napište. Mám strachu na sto let.

Ještě tu po mně zbyde."

Šeptal jsem, bůhvíproč - a les, půl od krve,
stál jako zabitý... a z ručky do ručky to
rozesílel k horám.

Ohlíd jsem se slepě k lomu.

Otec se nchýbal - darmo se zmítalo trnčí a svízely,
nadarmo hrdličky cukrově křičely...

Jež v nohou postele šel jako hodiny,
evangélium vody mlelo tiše svou, svou truchle
smířlivou... a v sečích stála směla.

"Nejste mladý.

Kolik je vám?"

Naběhlý krví, sténal březí prut.

"Tisíc pryč!

Jak rýnskejím révám.

Ale lezu. K chátře. K bezu. Třesu, třesu
kostičkama, třesu, třesu bez.

Prší chrousti! Prší lítost!

Amor fáti - křehká bytost,

andělskřínka,

čáčurinka,

na bříšku mi v patách nosí krušpánovej
les!"

Odněkud z ubikací se na mě zašklebilo zrcátko.

Bál jsem se obrátit. Les dutě, temně hřměl -

a pařez pode mnou se tetelivě třás, jak by
mu v zemi zima.

"Co jsme to za párek, sirota komtesa?
Klisna a kanárek.
Peklo a nebesa.
Padla mi hlavinka, prchá vám revírem.
Lhala jste předvčírem.
Pláču až dnes."

Musel jsem zavřít oči. Abych to nespletl.
Ten člověk, ten byl živ. A báseň po smrti. A
ona za horama.

Syn už byl veliký. A čert vzal přeháňku...
otec cos marného vykřikl ze spánku... maminka
v nebi sama.

"Je vám něco?"
Točil se se mnou svět.
Urvané z provazů, se hvozdem řítilo do zmrzlých
fijalek třeskuté, hrůzné kovobití teleskopických
zrcadel a velkopostních zvonů.

Ale nebe bylo veselé.
Svatební peří cikcak chumelilo z výsostí - a
bílý slunce lítlo horempádem povětřím jako
Chaplinův tříposchoďový dort.

Maškary na kopci koulely kuželky.
Před kaplí, kde stály v řadě hlavy padlých
při paradě, řadili se bezrucí.
Vocintek lez ke svý kryse.
Hadr ke svý onuci.

Vstal jsem. Hráli o mý všecko. O hory a Českéj
les.

Hrady táhly před Německo.
Kuře tlouklo: Pětpeněz!

"Sednout!",
křičel komendantek.
Křičel, hnal se klestí ke mně...

ale náhle zůstal stát. Štajf. A němej ja-
ko ryba. Jako zlejduch na špagát.

Sám jak kámen, stih jsem vzlyknout. A kout-
kem oka zahlídl jsem maminku - upadla na kolena

před železnou postelí a třikrát volala a
třikrát zoufala... jediná živoucí: protože bez
rozumu.

Můj otec ztrácel vědomí.

A křeco na světě, od země po nebe, stálo v půl
cesty svý a bylo bez sebe:

blesk trčel nad Prahou, zaťatej do věže...
a nůž záb, vysvlečen, pod srdcem papeže...
a v troskách Bealbeku, ožehlej plameny,
stál Kristus na hlavě ve svatým kamení...
drozdi a rachejtle viseli ve vzduchu...
vítr stál na vodě...
expressy na suchu...

Třebíz a Třebová - vsi s jedním hřbitovem -
civěly do prázdna, stejnej kus nad hrobem, jak
slepí sourozenci.

Bylo ticho

Jak v tom hrobě.

Ale mně v uších řvali medicejští lvi. Řvali
v kratjch, smutnjch veršich, čo se
hrnou do hlavy... jenom slepé
šelní hráze, když se srdce zastaví.

"Jiřinko!",

vzdychl otec z padoucího sna.

A vše z peří, a vše z krve, bylo živý jako pr-
ve...

lítli čápi, ouško kvetlo...

v líbánekových kupé světlo...

z bezatelný světe kdosi ukazoval na kohosi
prstem.

Němý jen to polní lůžko.

Otci v patách - bílý po zem, stál pan farář

Popieluszko.

Svalen zlou bázní, padl jsem před ním do padr-
tě na čtyři:

"Zavolejte doktora!"

A můry vznesly se, šatičky poruby.
A člověk nade mnou bral feny u huby...

"Zavolejte doktora!"

A kouř táh z kantýny.

A tloukli na šínu.

A lesy v gázmasce vyběhly ze stínu...

"Doktora!"

"Doktora!"

A kdosi v brejličkách převrh mě tváří k
nebi.

Bylo mírné. Pámbu doma.

Jen tam, co troubili paňáci v košilce,
ohňovou bolestí cuklo se po dýlce, jak by kdo
hodil po andělích svícen.

Nesli mě průsekem ke šraňkům tábora.

Z vrcholků borovic - horoucí, ledová - kanula
do tmy fanatická zeleň.

Strážní si po dvoře pouštěli prasátka.

"Jiřinko!",

křikl otec z padoucího sna.

"Nech kousek Karlímu!

V neděli jistě přijde."

I s o l d a

"Co tu děláš?"

Rozum v hrsti utíká mi mezi prsty.
 Je snů. Je brzy. Je dvou jejích
 slzí.

"Vstaň!"

Sedí na prýčně...
 po strži stehen hrne se jí sních a srká
 bledou hvězdu.
 Sršání mláďátko bodá mě do srdce.

"Vstaň. To se nesmí..."

Do zdi mží...
 kůň s hlavou houslovou klopýtá po lese,
 a ona do stropu!
 plavá! a směje se...
 Jako bych rozžal citrónový strom!
 A motýlci jak hostie jí olizují hrdlo.

" Máte horečku?"

Stín balvan objal mě a pátrá
 po dechu.

V mý kapli betlémský těsno jak v ořechu.

"Mám.

Kdeco k mání. Všecko je!
 A budou volný pokoje! Chlapec má
 před svatbou... Tatínek před smrtí...
 Dům bez mužských jak cukrovinka cerkev!"

Bliká vajgl,
 kape z jedlí.
 Oči tvý mi rozum snědly.

"Lehněte si!"

Den je ve dví,

Pánubohu káplo z nože
Krvoucí, mi strmíš v nohou.
Štrúzoček jak cizolože.

"Co je to s vámi?

Celej se třesete..."

Šacovaly mě ruce jako led.

A kdesi za hlavou, kdesi v mý agónický zemi
kolem dokola hnuly se kosti patriarších stád...

"Kostelecký ovce, máte smutný zvonce..."

"Nebral jste něco?"

"... co živ nedohlídnou hedvábnýho konce!"

a kdesi daleko

učil se strašiti bubáček na panenském jabku.

"Myzlíte drogy?"

Tvé nestydaté prsy stojí v cajkovině tmy -

a den je rozsvěcí,

a den je zhasíná,

jako by nevěřil, že sama trýzeň přistižena
v páru.

Nemůžu dýchat.

Rvu si své teplé šaty v hrstech ke krku -

a někde v koutě, zády ke štábu,

stojí můj rozum, sivý jako vlk,

a pusinkuje ruce, kterýma se chráníš.

"Bral.

Celej život . Hltám to jak sníh...

Stačí, by sáhla si pro sponku do vlasů!

Stačí, by gestem pobláznila vzduch!

A stepí samoty na nebi, na zemi

letí nám naproti landaurek s pentlemi,

tryskem se kutálí

okreskou vesmíru -

na kozlu malá smrt v cukrovém kanýru
mhouří své prázdné oči..."

"Bolí vás něco?"

"Jak by, co křídla má,
chytalo za letu!

Jako by sněžilo z vrchovin baletu!
Skleněná muzička, bičiště do naha,
něco se přísahá...

a něco jenom tančí.

Šat úběl v oříšku tlačí ji na prsou.

V klíně jí krvácí šat purpur v pomeranči."

Kapalo z vrb a bříz

vyl vánek nebozíz -

krasopis hledovek

les, kudrnatej, po zdi.

"Třeba to hraje.

Mám to psát?"

... a krahul v okně,

drže mlád, propad se

k Zemi natřikrát

a pékřižoval hvozdy.

"Jdi.

Slyšíš? Ztrať se! Co tu ještě chceš?

Zlověst si kulmou onduluje knír,

bachaři táhnou z nebes bílej ubrus.

Jdi!

Je mi hanba... Vysvlíknou mě z bot,

a z hadrů po otci,

a z bázně o život...

budu ti k lítosti,

budeš chtít umřít žalem!

Den potmě samá kost.

Budu jim na milost.

A budu bez lásky starej jak Metuzalém."

"Je sdílnej, co?"

Mráz outle chroupá cukrkandl míz
a cinkla konývka,

a chčije na remíz...

"Mně se to nelíbí.

Any nám to tu nenakazil všecko!"

Jsou dva,
jsou bez čepic...

a oba rozpití v jíňovém pijáčku

a oba s rukama po lokte zlatýma, jako by
vyšívali prápor.

Pod okny mlaská krušnohorský jíl.

A lesy chytají od liščích ocasů

a díry v latrínách

dusí se od vlasů, jak by tu sudičky i strážní
andělé chodili kanálama.

"Prosím tě na kolenou, jdi!

Oblak spí v nebi hlavou dolů,

mrak čtvrtá božská osoba.

Jdi...

Vzpomínej, jak žili spolu

na jedný řádce,

na hromádce

lampová čern

a titanová běloba."

"Přeneste ho i s postelí!

Dáme ho na desítku."

Jde rmuť vran

jde zmrzlá álej,

jde psí chlup, můj pozůstalej,

a machna Morana na bílém kozlátku

řve cos truc bílýho na celou posádku...

echa jak ortely,
 mnišky se tetelí - a nikde ani mráček.
 Echa jak neštěstí.
 Vidím to z pelesti přes trojí kopíráček.

Tři brány.

Trojí stráž.

Pumpujou na guláš.

Isolda ostříhaná dohola, slzama slepá,
 přitiská se k hubince...

však chrstá rez,

a chrstá led -

a kamenuje princkorunní oči.

"Vidíš, má slepá lásko...

teď jsi pravdivá!

To, co jsem zpíval holoubkům na bání,
 to už jen k rouhání, to už se nezpívá.

Je kůrek na jezu.

Je sněžnejch řetězů.

Píšu ti sirkama na ztuchlou matraci
 svý Sbohem. Přísahám!...

svý smutný kasací -

a plísni děr z té věty holé
 sype se na zem chmejří plev.

Vykláskováno naše pole.

Vykláskováno na zlou krev.

I o-u-y a a-u

á a a-u

e-a-u

Povříšlo navrch,

zlato dole.

Můj sakumpakum zdejší zpěv."

Lučany naboso,

Říp v nový paruce.

Á Klapý utíká...

"Co když má vzteklinu?"

A Klapý utíká -

Hanžburek na ruce.

Jakási úzkost,

jakási úzkost o všechno, co dosud jen tu tam
mi tajně škubala z temene, z nosu, z uší po-
pelavej chlup,

cpe se mi, flekatá, panděrem na ústa

a lvíma stehnama svírá mi křížem vaz...

a horce hýká:

"Čas už, abys prosil!"

Vstávám -

a poslepu hrabu se ke dveřím.

A, po krk v lajntuchu, klopytám o židle

a kopu do futra

a třískám do mříží, až otřásá se dům a

v poschodích to potácivě jíká.

Špehýrka vrže.

Bezzubej strážný, oči Krále Psa, hledí mi

po ruku,

po krvi,

po hrdle...

a jak se usmívá, má koutky plný slin:

"Váš otec včera umřel."

/Zem rodu ženského
 hlína.

Zem rodu mužského
 kámen.

Ve jménu Otce i Syna

chraň ji můj hněv svatý,
ať tu kde zoufati,

ámen./

P r a h a

Vše po vůli.

Jen ve Lvím dvoře
truchlejší ticho nežli dřív.

Zvon Jan mi hrál,
kdo všechno umřel.
Zvon Hynek mlčel, kdo je živ.

Ghetto jak svícen.

Modře vstalo,
a utíkalo do šera.

Rathaus si přitisk Marnivého ke zdi.
A přes Moráň šly vlídné hvězdy -

a já šel budit Keplera.

Špitálek
špitál,

svět se točil...

na zasněženém kolotoči
koně se dali v hebký cval.

Bůh suď,
co ještě chybělo mi?
Láska je sladké bezvědomí...

a já to město miloval.

Jenom to ticho jako klíště!

Olezlej kůr
i popraviště...

z bran alma máter stydce táhne
a z klekáníček úzko mi.

Zvon Otokar
je dobrá duše.
Zvon František zlý svědomí.

Ryby si skočí.

Sednou hroby

Ale co s týnem plným zloby!

Do svatyně sněží,
jen se líje.

Spusť!
Dobrý nebe, na co čekáš?...
spusť už, má krásná kumpányje...

Andělé,
pejscí,

... konec pauzy!

Vyvěšte cumel na Emauzy!

Bimbasi,
šíbři,
princmetáli...

Vyvěšte fangle z katedrály!
a Vivat August! -
zvoňte hrana...

Kyje dnes půjdou za Volšana
a Podbaba za Novej Svět.

Madonka zášť je ještě panna.

A hloupej Honza všecko sněd.

Život je krátkej,
zima dlouhá.

A kmotra Smrt
 nám mrkev strouhá -

a levý ruce v rukávu.

Jessenius má hlavu v nebi
A Faust má papír na hlavu.

Beránku,
zavyj...

kdopak tuší,
koliko bēsů v mírný duši...

Rafani k harfám! -
 matka Praha zalita stříbrem
slz a svic.

Děti pod trestem doživotí.

Velcí a vojsko polovic.

Beránku,
trhej!

Sněží v ráji...

Čechy se smíchy prohýbají,

Čechy se smíchy prohýbají,

div že chudák ámentruhla

nesmekne se,

neskutálí na zem.

707

Okolo Pavla Kohouta

V normální době by příští měsíc, v červenci 1988, literární kritické různých směrů hodnotili "životní dílo Pavla Kohouta" a jiní pisatelé by v nějakých Literárních novinách blahovonně vyprávěli třeba příhody s ním, s ním či proti němu. Má to být. Ale takto nevím, kdo si jeho šedesátin všimne, tu i venku. Venku si ho co čtvrt roku všímá Jan Beneš, ustrnule už.

Mne zajímá Pavel Kohout přesně od doby, co ho znám osobně; protože dílo jsem dřív znal velice málo. Neznamená to nic proti němu, když řeknu, že už od mládí mě málo zajímaly básničky, že jsem se nevzrušoval divadlem společensko-kritického typu a že od středního věku, kdy jsem překonal infekci politikou, neměl jsem rád politické romány, alegorie, parodie a satiru, ani ~~tu~~ břitkou. Často jsem si říkal, proč ještě někdo dělá epigramy, když Havlíček Borovský je už udělal, či proč po výtečných Gulliverových cestách někdo opakuje ten styl i na jiné téma, trapně. Ale tento přepjatý a nesprávný názor mám například i na malířství a považuju ho za jediné správné: proč ~~proboha~~ tolik malířů malovalo kubisticky, když to nebyla náhoda? Nebo jak někdo může schválně dělat u nás to, co obdivuje v Americe?

Když jsem později uviděl, že Kohout má svůj důmysl a vtip, divil jsem se, nač se rýpá s cizí látkou: třeba s Čapkem nebo Vernem. Zeptal jsem se ho na to a on odpověděl v tom smyslu, že ti pánové se svým nápadem neudělali všecko, že je to škoda a že je tedy správné pomoci jim, zvláště když doba a publikum jsou jiné. Znělo to jako jakási forma skromné služby slabšímu. Vynikající jistě kniha svého žánru "Katyně" budila ve mně obdiv nad tou výstavbou a přesností až definiční, ale byla mi cizí chladem své inspirace a úmyslu. Vidím v ní plod skálopevného rozhodnutí napsat o tom a o tom. Tedy konstrukce, nikoli vytržení a stržení. - Ale toto všecko znamená jen to, že mám rád jinou četbu a že pro odlišnost své povahy nejsem způsobilý mluvit tu o Pavlu Kohoutovi

vi básníku, dramatikovi ani prozaikovi. Proto bych si velice přál, kdyby tak o něm promluvil někdo jiný, jehož názor by uspokojil mou potřebu spravedlnosti pro něj.

V mládí stala se Pavlu Kohoutovi nešťastná věc: Když jeho ctižádost předbíhala jeho poznání, měl se v jeho okolí ozvat obvyklý napomínavý hlas: Tak pomalu, pomalu, mladíku! Takové hlasy však tehdy, bohužel, nesměly mluvit. Kárat mládí vpřed? Proto musel mladík ze svého poškození sám dorůst k svému kritickému rozumu, což výrazně a veřejně udělal. Ale jiní na něm pořád dosvědčují, že se sami nedokáží odtrhnout od jednou přijatého názoru, neumějí opravit nic na svých měřítkách ani metodách. Tak máme v Kohoutovi navíc skoro společenský ~~test~~ test snášenlivosti a chápavé schopnosti sebevývoje.

Myslím, že sotvaktó jiný má tak kritické přátele a nekritické nepřátele jako tento Kohout, a obojích má dost! Když jsem na počátku sedmdesátých let také já vešel do jeho gravitace, žasl jsem, kdo všechno, jak rozdílné povahy už v ní rotují: v Kohoutově "literárním salónu". Ten salón byl veliký dar, když politická katastrofa nám vzala možnost sdružovat se podle své shodnosti; sdružovali jsme se vlastně bez ohledu na svou shodnost podle své odvahy dát se policejně zjistiť s těmi a těmi.

Já, protože jsem si z domu či snad i z továrny přinesl podezíravé pohrdání složitým prostíráním, koktejlovým postáváním v hloučcích a vůbec tím vším umělectvím, pozoroval jsem to trochu jako manéž; než jsem poznal, že z toho plyne práce, závazek, tvořivá soutěž, a dokonce pracovní termín. Krom toho - kde se člověk měl něco dovědět nebo se s někým seznámit? Z takového nahodilého přichomýtnutí se ke Kohoutově večírku pro jeho švýcarského nakladatele vzešla mi smlouva, jež mě potom léta živila. Pavel Kohout se o mé záležitosti dovedl starat těsně vedle svých. A nebyl ~~já~~ jsem sám!

Nejvýraznějším rysem té povahy je potřeba přátelství: úspěch v přátelství, přátelství navzdory úspěchu, přátelství i bez úspěchu. Jeho

vůle k přátelství ovládala i chování lidí, kteří by samovolně k němu nedošli. Takový magnetismus: netečné železo magnetovalo, protože a když je obtáčen Kohoutův proud. Být prvním - to byla samozřejmě jeho ctižádost; ale chtěl být prvním mezi rovnými, neboť to ovšem pro všechny vypadá líp. Vždycky měl nějaký pracovní nápad, návrh, projekt, ale byl-li přijat něčí jiný, pracoval pro něj jako pro svůj. Tento nápadný a hlasitý individualista svou službou kolektivu přehlušil i tucet tichých kolektivistů.

Často slyšíme náрек, že nemáme silných osobností v politice. Ale máme je jinde? Také kultura musí mít lidi, kteří dovedou - například v cizím jazyce představit sebe, své přátele a jejich práci. Musí to být lidé, kteří na to mají nervy, opovážlivost, ale i peníze a prosti-
dí! Kohoutova domácnost deset let nahrazovala možná stovce lidí klub-
divadelní sálek, jednací pracovnu... Proč jinak by budil tolik osobní
nenávisti u pracovníků z Oddělení intrik proti obyvatelstvu! Odvahu
potřebnou k přestátí takové nenávisti bral samozřejmě z vysoké sebe-
úcty.

Možná bude někomu toto moje poděkování Pavlu Kohoutovi připadat trochu zvláštní.

Ludvík Vaculík

/Červen 1988/

81

MILÝ PANE PROFESORE...

Doba, kterou žijeme, potřebuje osobnosti. Kolektivismus moderního člověka jako by potlačoval možnosti výskytu silných jedinců a naopak preferoval šedivost a nudu každodenní činnosti, v níž se pohybuji figury a figurky, a osobností ubývá. Tím více lidé touží po osobnostech, které jsou moudré, mají své přesvědčení, ale i odvahu podle tohoto přesvědčení jednat. A tím víc jsou takoví lidé ctěni a váženi v podmínkách, kde moc a její prostředky takřka programově bdí nad tím, aby nikdo příliš nevybočil z řady. Tyhle myšlenky - a vůbec nevím, zda jsou originální - mě napadaly, když jsem četl knížku Jiřího Hájka Setkání a střety, napsanou v roce 1981. A stále a neodbytně se mi drala na mysl otázka, proč máme v Čechách odedávna tak málo vytrvalosti podpořit ty, kteří vidí dál než ti ostatní a kteří mají i vůli nasadit všechny své síly, aby v politice realizovali řešení, které je v daném okamžiku možné a z hlediska dlouhodobější koncepce prospěšné zdejšímu národu, zdejší společnosti. Kolik neposkytnutých příležitostí minulí silní mužové tohoto národa, kolik načatých činů nebylo dokončeno pro nezájem okolí či odpor z vnějšího světa.

Tabule úvaha nemůže člověka při četbě Hájkovy knihy nenapadnout. Snad ji vyvolaly otázky, které si kladou další a další generace, žijící v tomto středoevropském prostoru, a kterým se nevyhýbá ani Hájek, otázky o současné krizi naší společnosti /kdy nebyla?/, o kontinuitě našich dějin /jako by se v nich nestřídaly oba prvky kontinuity i diskontinuity/, o českém charakteru atd. V tom velkolepém oblouku od obrození přes rok 1848, přes nezdary státoprávní politiky z poslední třetiny 19. století, vznik i konec první samostatné republiky vlastně až k obrodnému procesu v roce 1968 a důsledkům jeho potlačení, sestavuje autor na známých i méně známých faktech klikatou cestu české společnosti v bouřlivých i klidných údobích jejích dějin, ale především vidí souvislosti, které nám mnohdy unikají. Řekl bych, že je to jakýsi katalog ztracených příležitostí, nazíraný a analyzovaný člověkem s bohatými zkušenostmi politika a znalostmi vědce a tudíž s pochopením i s dostatečnou mírou kritičnosti. Ta kniha je ale především výpovědí o autoru samém. Povoláním historik, odborník na zahraniční politiku i

výkonný diplomat věděl dávno, na rozdíl od hlavního proudu české historiografie, jak úzce a většinou s rozhodujícím účinkem se dotýkaly zahraniční vlivy vnitropolitických záležitostí českého národa. A měl tu příležitost, neboť štěstím to lze sotva nazvat, že mohl tento jev zkoumat nejen teoreticky jako historik, ale i prakticky jako diplomat a posléze ministr zahraničí. Zabýval se mnichovskými událostmi v práci historické, aby na konci své kariéry ministerské v roce 1968 okusil podobného pokoření jako jeho předchůdce, shodou okolností také historik Kamil Krofta v roce 1938. Kolik z toho materiálu pro historika, kolik z toho poučení pro politika! Jiří Hájek toho využil bohatě.

Je málo písčících ministrů, ještě méně je mezi nimi historiků. Odejde-li ministr z funkce, obvykle pro něho končí politika i kariéra, zvláště v zemích našeho politického a sociálního vyznání. Pro Jiřího Hájka odchodem z oficiální scény koncem roku 1968 začala jenom nová etapa vykladače a komentátora moderních politických dějin, ale i politického činitele jiného rozmezí, než bývalo v této zemi zvykem. V jedné ze svých prvních poválečných prací, knížce Naše dějinná úloha z roku 1946, napsal:

"Současníci málokdy mohou, dovedou a chtějí hodnotit svou dobu a svou práci v ní historickými měřítky. Obklopeni tisíci skutečnostmi a problémy denního života nemají ani odstup k své době, ani čas zamyslet se nad ní a nad sebou..."

Tohle téma zřejmě Hájek nosil v sobě celá léta a vrátil se k němu, když už měl odstup ke své době i čas zamyslet se nad ní. Jeho Setkání a střety jsou poctivě napsaným výkladem i hodnocením naší doby, které je ovšem otevřené, ba dokonce přímo vybízející k dalším úvahám. A musím říct, že v tomto roce "osmiček", tak pověstných a osudových v českých dějinách, se úvahy doslova vtírají.

Ironií dějinné náhody znamenají "osmičky" opravdu mezníky pro konstituování i existenci české státnosti i pro zlomy politickoekonomických koncepcí v rozvoji české společnosti. Nechci přitom propadat kouzlu osudovosti, ale nicméně až fatální je při těchto zlomech působení vnějšího činitele. Ale zase -

umíme vždycky správně postřehnout, kde je ona hranice, po kterou sahá v rozhodující míře vliv prvků zahraničního na utváření českého osudu a naopak, za níž se body za úspěchy či neúspěchy v naší politice připisují na konto vlastní naší rozhodnosti či nerozhodnosti a umění možného v každodenní politice i velké její strategii? Zdá se mi, že Hájek, určitě i díky své politické erudici, vede čtenáře svých posledních prací dost bezpečně k tomu, aby si uvědomil, kdy a kde malý národ mohl uspět vlastní iniciativou a aktivitou, kdy a kde mu souhra dějinných událostí byla příznivá, ale vyzvedá a kvalifikuje i momenty, kdy vinou nepříznivé historické a mezinárodně politické konstelace svou věc prohrával.

Jeden rys v dějinách českého národa tu bije do očí - kolikrát se tento talentovaný národ dostal do předstihu vůči svému okolí, což ho přivedlo až do konfliktu s tímto okolím. Od husitské reformace až k předbělohorské době, od demokratické první republiky, sevřené totalitními diktaturami, až k obrodnému procesu v roce 1968, vždycky jsme nějak předběhli své okolí v Evropě, které nám pak naši odvahu, náš přirozený smysl pro hledání progresivních cest vývoje oplácelo nátlakem či silou zbraní. Český stát ve svých ambicích narážel na nedostatek vlastní síly a na chyby vlastní politiky, aby mohl své ambice dostatečnou měrou realizovat. Řeknu to modernějším termínem - tento stát nenašel mezinárodně bezpečnostní formuli, podle které by si díky své zahraniční politice zajistil klid a příznivé vnější vztahy, včetně nevměšování do svých vnitřních záležitostí, k realizaci svých vnitropolitických sociálně ekonomických cílů. Možná že právě vědomí tohoto faktu oslabovalo důslednost v rozhodování vládnoucích garnitur státu v dobách blížící se krize, možná že právě odtud vyvěrá sklon v české politice méně spoléhat na vlastní síly a více čekat od mezinárodně politické konstelace, případně její nepřízní omlouvat své neúspěchy. Odtud ovšem také vede cesta k pasivitě české politiky, k čekání na ~~ne~~příznivou mezinárodní konstelaci, k nadějím, že cokoli, osvobození, zřízení české státnosti, změna politického režimu, odvolání nepopulárních politiků, nám bude dopřáno darem zvnějška, působením vnějších sil. Jak potom mimořádná je postava Masarykova, který v poslední fázi svého roz-

hodování postavil koncepci české státnosti na vlastní samostatné aktivitě, "více na principu osvobodit se, než být osvobozen", jak poznamenává Jan Křen ve své úvaze Historické proměny češství.

Jak už bylo vzpomenuáno, až zoufale jsme se mýjeli s evropskými dějinami. Od vzniku samostatného československého státu je patrná základní snaha jeho zahraniční politiky, kterou bych charakterizoval jako úsilí o rovnováhu ve vnějších vztazích. Tato snaha byla diktována prostým uvědoměním si geopolitického postavení našeho prostoru. Zahraniční politika tam, kde stát je spravován demokraticky, většinou odpovídá metodami i zaměřením i cíli politiky vnitřní. Nové Československo potřebovalo rovnováhu ve vztazích vnějších i vnitřních. A také čas. Masaryk říkal, že tento nový stát potřebuje alespoň padesát let, aby zapustil kořeny a upevnil struktury. Tvůrci jeho zahraniční politiky si byli vědomi geopolitické přitažlivosti, ale tím k i zranitelnosti Československa. Výrok Bismarckův - kdo ovládá český čtyřúhelník, ovládá Evropu - byl stále v paměti. I staříčkový sir Halford Mackinder, autor bible geopolitiky Democratic ideals and reality z roku 1919, oceňuje tento prostor jako "nejdůležitější bod strategického významu", přičemž ovšem "nejcivilizovanější /ze středoevropských národů/ Polsko a Čechy, ležící na severu, jsou v postavení nejvíce vystaveném pruské agresí". Proto to úsilí čs. zahraniční politiky nalézt rovnováhu zahraničně politických vlivů, záruk, bezpečnostních smluv, zejména ve třicátých letech. Opření ve své zahraniční politice o dvě západní velmoci /i tedy ta snaha o rovnováhu, když vliv francouzský se vyrovnával vlivem tradičního rivala této mocnosti - Anglie/, kombinovali tvůrci této politiky menší bezpečnostní svazek /Malou dohodu/ se širším pojetím bezpečnosti v navrhovaném východoevropském paktu, žádali garancie západu a pokoušeli se spojeneckou smlouvou se SSSR vytvořit jakýsi širší obranný kruh kolem Československa, když na bezprostřední sousedy se spoléhat nemohli. Ale přesto nás nejbližší spojenci hodili v roce 1938 přes palubu, zatímco kvůli Polákům o rok později do války šli. Takhle situace nebyla nová a nebyla poslední. Evropským mocnostem nikdy nestál tento "český čtyřúhelník" za námahu jenom kvůli národu, který v něm ži-

je, čili nikdy se politika druhých vůči tomuto prostoru neřídila logickými a řekl bych legálními zájmy jeho obyvatel. Tento prostor byl vždycky kartou v geopolitické hře evropské politiky evropských mocností.

Proč tomu tak bylo? Příčin je zřejmě víc, subjektivních i objektivních. Ale především tomu tak bylo proto, že politika rovnováhy se v tomto prostoru nestala skutkem, zůstala vždy jen cílem či nesplněným přáním těch či oněch tvůrců čs. zahraniční politiky. Tento prostor byl v první řadě předmětem velmocenské hegemonie, ať už mu Bismarck říkal "český čtyřúhelník", nebo moderní krémlinologové "železný trojúhelník" /ČSSR, NDR, Polsko/ v sovětské evropské politice. Ale ptáme-li se, proč tomu tak bylo, musíme především vidět svůj podíl. Ano, někdy jsme tu předběhli okolní vývoj-/husitská reformace přišla o sto let dříve, Mnichov o rok dříve, rok 68 řekneme o dvacet let dříve/ - i tak lze na naše dějiny pohlížet s notnou dávkou fatalismu. Ale myslím si, že to podstatné tkví v něčem jiném. Ačkoliv vývoj v našem prostoru takřka doslova závisí na mezinárodně politických podmínkách, pozornost těmto podmínkám se věnuje, až když se schyluje ke katastrofě, případně už je po ní. Respektive mezinárodně politické podmínky se s neporozuměním chápou jako neměnný rámec, v němž si v našem prostoru můžeme jen do určité míry pořádat své věci po svém. A ještě jinak, mezinárodně politické podmínky naše politika vždycky respektovala v tom smyslu, že jsme nikdy neudělali nic, co by v těchto podmínkách přivodilo změnu, co by případně změnilo nám nepříznivou konstelaci. Prostě nikdy jsme nedokázali o svůj osud vyvolat větší zájem v Evropě a ve světě než jen propagační, s námi od dob husitských nikdy nebyly problémy jako např. s Poláky, Maďary, Srby, Řeky, Izraelci ap. V naší moderní politice je málo národního sobectví /které je mimochodem politice vlastní/, jsou v ní neustále patrné ohledy na vnější momenty - na mír v Evropě, na zájmy velmocí v usmiřovací politice vůči potenciálnímu agresorovi, na sovětské zájmy atd. Málo rebelujeme, nejsou s námi potíže, takže se dá na nás kašlat. Mnichov 1938 toho byl názorným příkladem, a nejenom on. Naše zahraniční politika, jejímž prvořadým úkolem bylo a je vytvářet příznivé zahraničně politické podmínky pro vývoj vnitropolitický, nedokázala nikdy, snad i pro naprostou absenci jakýchkoli plánů

výboje, zakalkulovat do svých akcí určitou dávku rizika, řečeno zjednodušeně, nikdy nešla na hazard, ale také nikdy neblufovala, ani v dobách, kdy blufovali všichni. Známá zásada švédského kancléře Oksenstjerny, k dokonalosti přivedená Talleyrandem, že zahraniční politika má předstírat, co není /simulace/, a zastírat, co je /disimulace/, byla čs. zahraniční politice cizí. V 30. létech blufovali na náš účet a na naši adresu Francouzi i Rumuni, blufoval Hitler, který v době politiky usmiřování byl už rozhodnut, čekal jen na vhodný moment, blufoval na náš účet i Chamberlain, blufoval Stalin, za války Poláci, po válce kdekdo, jenom my jsme šlapali vždy s otevřeným hledím a dokonce i když jsme zjistili a věděli, že s námi hrají nepřeknou hru, dělali jsme jako když to nevidíme, jen abychom někomu nezkomplikovali jeho velkou, zahraničně politickou kombinaci, jejíž cíle my malí snad ani nemůžeme dohlédnout. Jenomže v zahraniční politice víc než pravda, víc než morální převaha, odjakživa platí síla a obratnost. Klasická Stalinova otázka "a kolik má ten papež vojenských divizí" má platnost univerzální. Přitom je ale v zahraniční politice odedávna známý prostý fakt, že v rozhodovacím procesu vládnoucího grémia kteréhokoliv státu hraje prvořadou roli nikoliv to, jaká je objektivní skutečnost, nýbrž to, jak se tato skutečnost jeví a obráží ve vědomí a představách tohoto grémia. A právě tento jev je základem jakékoliv zahraničně politické léčky anebo alespoň simulace. Což je podle mého názoru jednou z možností - a řekl bych, že z hlediska slabšího i morálně ospravedlnitelnou - malého státu ve velké politice vůči druhým, vůči velmocem.

Respekt k širším nezinárodně politickým souvislostem, ale zároveň i jejich nedostatečné pochopení, to bylo jedním ze slabých míst našeho procesu politické obnovy v roce 1968. A tady se mé uvažování nad knihou Jiřího Hájka obloukem vrací k jejímu autorovi. Byl od dubna 1968 ministrem zahraničí Černíkovy vlády, tedy jedním z tvůrců jejího nového kursu. Jenže pokud se týče zahraniční politiky, nový kurs se v té krátké době ani ne pět měsíců prosadil pouze v některých vnějších rysech, nikoliv v základě či metodách čs. zahraniční politiky té doby. Objevily se nové akcenty, především na středoevropskou úlohu Českoslovenaka, ale z nových akcentů se nevyvodily nové důsledky. Ani to snad nešlo, nebyl k tomu čas, ale ani vůle nového vedení. Hájek obhajo-

val a obhájíl pojetí zahraniční politiky jako zdi, za kterou bude možné provést politickou i hospodářskou reformu, a aby to bylo možné, v této zdi nemělo dojít k žádné přestavbě. Jako politik a vykonavatel stranické a vládní politiky v zahraničně politické oblasti přijal Hájek toto omezení zahraniční politiky za své, neboť to byla jedna z možných /rozhodně nejopatrnější/ koncepcí této politiky, především z hlediska podezřívavosti a dogmatické vymezenosti tehdejšího sovětského vedení. Tím že celý proces obnovy byl násilně zastaven, budou trvat spory i o této věci, kladou se a budou se klást otázky, zda to byla koncepce nejvhodnější. Jak už tu bylo řečeno, zahraniční politika demokratického státu má být a musí být pokračováním politiky vnitřní, a jestliže politika vnitřní přijímá nové rysy, nelze z procesu změn vyloučit ani politiku zahraniční. Pravděpodobně všichni reálně uvažující lidé, znalí situace, se shodnou na tom, že tenkrát nemělo jít a nešlo vůbec o nějakou zásadní změnu v zahraničně politické orientaci. Ale nicméně byla tu potřeba aktualizovat, nově vyložit a prakticky pro politiku nově formulovat několik po léta stále opakovaných klišé, ze kterých se postupně staly tři komplexy čs. zahraniční politiky. Komplex první - jsme malým státem, což nebyla pravda, neboť jsme středně malým státem s relativně silným ekonomickým potenciálem; komplex druhý - jsme malým státem, ohrožovaným německým militarismem, což v druhé polovině šedesátých let rovněž neodpovídalo realitě; komplex třetí - jsme malým státem, ohrožovaným německým militarismem, jehož záchranou je jedině spojenectví se SSSR, což koncem 60. let bylo neobratným a ne zcela realistickým zdůvodněním úzkého spojení s touto velmocí. Jestliže tyto komplexy stále platily ve vědomí politického vedení obrodného procesu v roce 1968, ačkoliv realita byla už jiná, pak nebylo možno ani hledat a nalézt zpřesněnou variantu našeho zahraničně politického postavení, která by připouštěla určitou míru vlastní aktivity a činnosti jak v evropských záležitostech z hlediska potřeb čs. bezpečnosti i čs. ekonomiky, tak ve vztahu k partnerům v socialistickém společenství z hlediska potřeb hlubší integrace ekonomické. Ani příslušná partie v Akčním programu nebyla z tohoto hlediska šťastně formulována. A vznikl rozpor mezi změnami probíhajícími na vnitropolitické scéně a nehybností zahraniční politiky, která místo toho, aby i s urči-

tou dávkou rizika hledala zahraničně politické zajištění obrodného procesu, aby i uvnitř socialistického společenství si vynutila respekt pro změny v politickém a ekonomickém životě republiky, zvolila řešení "zdi", v níž se nemělo s ničím hýbat. Opět stará tvář čs. zahraniční politiky: jen nevyvolávat konflikty, jen ať se o nás moc nemluví, jsou to problémy naší kuchyně, které nebudeme zatahovat na mezinárodní fórum. A když se o to Hájek na zasedání Rady bezpečnosti OSN v srpnových dnech 1968 pokusil, byl okamžitě z domova vykřiknut. Jako by se tu projevovala dvojí tvář pasivity naší politiky - jednak se odjakživa čekalo na to, jak se mezinárodní otázky promítanou do našeho osudu, jednak jsme z našeho osudu nedokázali nikdy udělat skutečnou mezinárodní otázku, která by zamíchala pořadím důležitosti v jednacím řádu velmocí.

Takový názor si ovšem může dovolit publicista či teoretik, uvažující a píšící o zahraniční politice, byť se tím přibližuje téměř k hranici utopie. Politik by asi vehementně protestoval tvrzením, že politika obecně a zahraniční politika zvláště je v moderní době příliš složitá, než aby mohla být pochopena veřejností, že je dokonce zdánlivě /nebo i skutečně?/ protichůdná zájmům této veřejnosti, a politik, vystaven přáním a tlakům veřejnosti, nutně musí tyto tlaky brzdit a uvažovat v kategorii možného, nikoliv žádoucího. Možná že tomu tak je. Pak si uním představit onen svár Hájka teoretika s Hájkem politikem. Veřejnost se ovšem o pochopení hloubky zahraniční politiky příliš nezajímá, stačí jí přehled zpráv ze zahraničí. Možná že právě tato složitost současné zahraniční politiky ten nezájem o ni vyvolává. Jestliže se ovšem veřejnost málo zajímá o zahraniční politiku, neboť je nedostatečně informována, vytvářejí se tím takřka neomezené možnosti ke zneužití zahraniční politiky.

Oč vlastně dnes běží v mezinárodních vztazích, jaké otázky řekněme strategického charakteru by měla řešit zahraniční politika vedle té každodenní agendy dvoustranných a mnohostranných vztahů? Ano, je tu velký úkol zajistit mír, mírové soužití národů a států, uvolňovat napětí, prorážet cestu ekonomické spolupráci atd. Ale je tu ještě něco nevysloveného, něco spíše tušeného než formulovaného, co působí v pozadí dnešní světové politiky. Řekl bych, že podstatou současných mezinárodních vztahů je boj o přežití různých společností, společensko-hospo-

dářských systémů, národních společenství, skupin. V příštích desetiletích se bude zostřovat řada problémů jako přelidněnost, devastované životní prostředí a hrozící ekologická katastrofa, reaktivní nedostatek energie, postupující neurotizace obyvatel země atd. V konfrontaci s těmito zostřujícími se problémy přijde ke slovu zřejmě spíše negativní stránka vědeckého a technického pokroku, která je ovšem i jednou z jejích příčin. Prostor k životu se bude zužovat, obrazně i doslova. Politika je dnes nejenom bojem o moc či o prosazení určité ideje, je rovněž odrazem těchto základních existenciálních pocitů lidstva, které pak nacházejí výraz v ekonomických, vojenských a ideologických cílech dané společnosti. Proto není náhodou, že se opět v mezinárodních vztazích a zahraniční politice kalkuluje s geopolitickými hledisky, což připomíná dávné boje o ohraničování či rozšiřování lovišť prapředků. Jak známo, geopolitických cílů lze zřídka dosáhnout jinak než silou či vyhrožováním silou. Mír prostřednictvím síly platí dnes jako v létech minulých. Mír prostřednictvím smlouvy, dohody, tj. zákona, je prozatím utopie. Samozřejmě že je třeba vyvíjet nekonečné úsilí o omezení síly smlouvou, dohodou, tj. zákonem, ale odstrašující účinek zbrojního potenciálu, ať konvenčního či strategického, bude ještě nadlouho rozhodujícím faktorem pro udržení míru, tím spíš že v tomto světě pořád ještě bývá násilí honorováno úspěchem. V tomto světě nelze dosáhnout absolutní bezpečnosti jedné velmoci, jedné strany, což je dobře, neboť ta by okamžitě implikovala absolutní nejistotu partnerů, druhé strany. Zdá se, že tento závěr přijímají dnes obě rozhodující velmoci, ale tím spíš tyto velmoci nepřipustí, aby v jejich sféře vlivu docházelo ke změnám, které by mohly skutečně anebo jen v představách té které vládnoucí skupiny oslabit jednu stranu.

A z tohoto hlediska opět vystupuje do popředí geopolitické postavení Československa jako faktor omezující zdejší zahraniční politiku, pokud bude koncipována a prováděna jako dosud. Avšak z druhé strany by geopolitické postavení Československa mohlo působit potencionálně jako faktor zvýhodňující tuto politiku, pokud by se opravdu stala uměním možného, s důrazem na ono "umění". To by ovšem zdejší společnost musela vykročit po proklamované cestě přestavby ekonomické i politické se všemi důsledky demokratickými, jež by také oprostily postoj české společnosti k vel-

kému sousedu na východě od iluzí, ale i emotivních zábran. Hájek v závěru své knihy Setkání a střety přesně formuluje zásadu takové politiky:

"Chápat SSSR především jako světovou velmoc /či super-velmoc/, s šíří globálních zájmů i cílů. Respektovat toto postavení a dovést si definovat v jeho sousedství i sféře mocenského vlivu své vlastní zájmy a potřeby, dané nejenom tímto sousedstvím a spojenectvím, a dovést je otevřeně, s respektováním jeho zájmů, uplatňovat a hájit i tam, kde nejsou v souladu s chvilkovým zákrutem politiky velkého souseda... Záleží jen na politickém vedení, aby byl /takový postoj/ konkrétně promyšlen a uskutečněn."

Patrně je to krédo Hájka politika i teoretika v jeho úvahách o tom, jaká by mohla a měla být zahraniční politika národa v exponovaném prostoru střední Evropy, která by kombinovala nacionální cíle s internacionálními závazky. Doplněno jeho obrovským úsilím o realizaci lidských práv v klasickém i řekněme socialistickém slova smyslu, vyrůstá tu před našima očima Hájkovo dílo politické i vědecké, které probouzí v současnicích víru i naději v možnost skutečně demokratického a sociálně spravedlivého uspořádání věcí občanského společenství lidí, osudem uvedených do tohoto krásného, leč těžce zkoušeného koutu střední Evropy.

V úctě k jeho dílu a osobní statečnosti a vytrvalosti připisují tyto řádky profesoru dr. Jiřímu Hájkovi k jeho sedmdesátým pátým narozeninám.

Jaroslav Š e d i v ý

/Psáno pro sborník k 75. narozeninám J.H./

375

Eva Kantůrková

Kdo se bude kát

/Památce Pavla Wonky/

Je pro naše nejsoučasnejší poměry výmluvné, že gruzínský film Pokání jsme v Praze nejdřív mohli vidět z videozáznamu amerických přátel, kteří se do Moskvy dostanou snáze než my; film už byl dávno sovětským a světovým hitem, byl už poctěn i mezinárodní festivalovou cenou, a naši filmoví distributoři se stále ještě nemohli rozhodnout, jak jej uvést do kin. Při promítání, velice úzkostlivě dávkovaném, se pak ukázalo, že českému vnímání se film nastavuje spíš svou problematikou, než že by působil přímo citově - tak jak se mu to dařilo v Sovětském svazu -, že tedy zaujal spíš svým druhým, vnitřním plánem, než prvním plánem vyprávěcím. Film u nás vstoupil i do zralejší, avšak i do otrávenější atmosféry: obnažení tyрана, ničitele kultury i lidí, kteří ji tvoří, se nepocítilo jako palčivé novum, obnovená a dávno odhalená kolektivní tyranie je v Čechách vnímána už jen jako únavná, jako někdo, kdo neumí odejít. Filmy podobné výmluvnosti jako je Pokání se v Československu točily koncem šedesátých let, dodnes leží zamčený v trezoru distributorů - snad až na Skřivánky na niti, kteří pronikli na video - a obávám se, že by u obecnosti utloukaného seriály falšujícími dějiny dnes už ztěžkl vyvolaly názorový výbuch; každá doba má svou řeč, své témata, své autory, a toto je historie; dnešnímu občanovi pro výsměch postačí humor Smoljaka se Svěrákem anebo dráždivá líbivost střediskových vesniček. V dnešní nudě se taky dá pochopit, kde se právě po dlouhém znudění Rakousko-Uherskem vzala literární figura, jakou je Švejk: císař pán sám si žádal být zesměšněn, nikoli proklet. Přičemž plochost spotřebitelského času neovládá jen české možnosti vnímání světa, nedávno v německé televizi vysílali vážnou diskusi o tom, jestli může být Hitler zobrazován taky směšně; jediný autor Šoa Claude Lanzmann řekl, že ne, všichni ostatní hájili právo Hitlera na směšnost. Průměrnost, která vždy znovu zaplaví svět po prožitých katastrofách, si nic tak všele nepřeje, jako vyprázdňovaný čas; jen ať se neděje nic víc, než to, čeho se nemusíš zúčastnit, jen ať se nehybá s ničím, co se má jevit jako má existenční jistota.

To režisér Tengiz Abuladze si mohl pohrát s jedním z nejhlubších způsobů etické očisty, jaké zná evropská civilizace od vzniku křesťanství. A jeho film je taky pozoruhodným svědectvím, jakou mají křesťanství a křesťanská duchovní tradice úžasnou životnost, když ve

státě tak stroze založeném na bojovném ateismu sáhne umělec k dávne paměti a pomocí duchovní hodnoty, poměrům už zdánlivě cizí, pokáním, vyjádří převládající pocit společenské chvíle. Abuladžze si však s motivem pokání skutečně jen pohrál, dokonce se dá říct, že právě o tom je ten film: když v příběhu skutečný tyran, mající na svědomí zničení chrámu i smrt hrdinčina otce, zemře, hrdinka si v duchu, nad zdobením dortů, na něž z cukrové polevy pleská jako ozdoby podobu zničeného chrámu, prožije tyranovo posmrtné zavržení, svou hrdinskou roli mstitelky i pokání tyranova vnuka. Film sice sugestivně líčí tyranovy zločiny a jím způsobené utrpení lidí, činy, jaké může odčinit jen pokání, fakticky se ale ve filmu nekaje nikdo a taky nikdo nepomstí smrt nevinných obětí: na konci filmu je jen ten ozdobený dort, přihlížející primitiv manžel a tajemná žena, která se optá na cestu k chrámu. Poetikou založenou na symbolu umělec vyjádřil vylomenost světa: vinu i utrpení odnesl čas, kultura zůstává zplundrovaná, pokud za ní nemáme ten dort, cesta nevede k žádnému chrámu, lidé jsou pokolení, zlomení, a o své lepší podobě jen sní. Film je vytvářen jako zrcedlení ve vodě, kdy však to, co romanticky osvobodivě vyční nad hladinu, překvapivě pak ve vodě orazí reálnou pravdu upadlosti a smíření. Právě ale onen lom soubežných výpovědí, jedné romantizující, snivé, a druhé reálné, dodává filmu jeho očistný vnitřní svár, divák se pozná ve zpodobené realitě a může si uvědomit - se steskem nebo i s odhodláním -, nejen co ztratil, ale i co silného a osvobodivého mu nabízejí scény vysněné.

K nám, kteří jsme si veřejné odhalování existence tyranů, znásilňujících svět pod podobou jeho přetvořovatelů, prožili už v padesátých a šedesátých letech, a i s těmi mladšími, kteří nudné tyrany už odhalovat nepotřebují, daleko naléhavěji, než fakt svobodného zobrazení diktátora a z něj odvozené možné dohady, zda se to tu prolíná komunistu Berija s fašistou Mussolinim, novorii to, co je ve filmu subtilnější, skrytější; například onen příkrý kontrast dvou hrdinčiných podob, oné vysněné, v bělostném romantickém klobouku, stědně krásné svědkyně, předkládající soudu důkazy o diktátorových zločinech, a oné v závěru filmu, náhle zrealizované osumělé ženy, přešlé mrazem i časem, u okna zdobící dorty na prodej. Ve složité struktuře Abuladžzeno filmové řeči si hledáme vnitřní výpověď toho dvoj příběhu: že cenou za tyranii není pomsta, ale právě pokání a že - což s předchozí myšlenkou souvisí - za největší zločiny se nekají ti faktičtí viníci, ale lidé v těch věcech nevinní. V hrdinčině snění je to diktátorův vnuk, vtažený do děje o vině tía, že na hrdinku vystřelil,

a pro nás to může být sám Abuladze, jehož instinkt umělce sáhl právě po potřebě pokání, hlubinném pocitu viny a hledání způsobu její nápravy, jako po myšlenkovém ozvláštnění své výpovědi o tyranovi. Abuladze přiměl lidi, aby po filmu plakali, aby prožili hanbu viny, možná rozplakal i různé malé tyránky; jeho smysl pro realitu i jeho zkušenost s ní mu ale i pro sen o pokání napověděly, že kát se za tyranii je v tyranově zemi možné až po jeho smrti, až když se vina může veřejně zjevit, a tedy až když se ze ní mohou kát ti jiní.

Dar kát se, onu vůli i pokoru pohlednout na sebe očima druhých lidí, či očima historického krachu anebo božích příkázání, je dar jen lidem ušlechtilým, schopným rozpoznat nebezpečnost spáchaných zločinů; těm tedy vlastně, kteří z hlediska věcné spravedlnosti mají pokání nejméně zapotřebí. I pro Abuladzeho film by věcná spravedlnost ještě tak uznala, že mrtvola diktátora má být pohozena supům, už ale pochybovačně by se optala, zda se musel pro diktátorovy viny zabít jeho vnuk. Zpochybnila by vnitřní logiku Abuladzeho příběhu, podle níž by bez vnukovy smrti nebylo dosaženo diktátorova zneuctění, logiku, jež podpírá myšlenku, že nikoli hrdinčina pomsta, ale především vnukovo pokání si vynutilo, že syn tyranovi odepřel lidskou poctu hrobu. Abuladzeho film vyslovil jednu z těch tajemných a přesložitých záhad světa lidí, tu právě, kterou objevilo a pak i pěstovalo křesťanství, že když lidé ušlechtilí pokáním odčínají kruté činy lidí zlých, vnášejí do historického dění a vědomí rovnováhu spravedlnosti. Abuladzeho film tone v šerosvitu daleko závažnějších souvislostí, než jaký dokáže vytvořit kuriózní středověké kostýmy, nebo i symbolické scény v podzemí chrámu. Vždyť což nevzešel jeden z největších tyranů dějin původně z církevního semináře? Což neobrátil naruby v přímé protičešení to, s čím se v semináři mohl seznámit? Nezacházel Stalin vpravdě ďábelsky právě s křesťanským odkazem? Neproměnil oběť v násilné genocidy Ukrajinců za hladomoru, rolníků za kolektivizace, Poláků, sovětských válečných zajatců? Neproměnil lásku v sebezbožnění, víru v ideologii, poslušnost v drtivý strach, pokoru v otrockost? A není i to, že film o pokání za tyranovy zločiny byl natočen v Gruzii a gruzínsky, výrazem právě oné tajemné a věcným rozumem jen těžko uchopitelné touhy lidských dějin po rovnováze spravedlnosti?

x x x x x

Ano, je cosi silnějiho, než zkaženost a neunesitelnost poměrů:

duchovní síla lidí tichých. Chrám byl jen zcela obestoupen policií, v uniformách i bez nich postávali příslušníci před bránou a na vnitřním nádvoří, bylo jich méně, než jsme čekali. Nikdy předem neuhodnete, kolik záloh je kde připraveno zabránit - čemu? Zde zřejmě čemusi pro režim důležitějšímu, než je chramová pobožnost; jistě ale, kdyby se vigilie měla konat na náměstí jako v Bratislavě, pražské gama dvě a gama čtyři by použily i vodních děl. V chrámu byly rozžaty jen svíce a šero pod kopulí bylo tak husté, že i přicházející noc svítěla za horní půlí vysokých oken, jimiž bylo vidět, jak se konce větví stromů jako stíny pohybují v nažloutlé venkovní polotmě. Vigilie se dá přeložit jako noční hlídka anebo jako večerní bohoslužba v předvečer církevního svátku, zde platilo obojí; noční hlídka se vztahovala spíše k budoucnosti, k programu duchovní obnovy, bohoslužba se konala před dopolední svatovojtěšskou pobožností. Starobylé melodie i smysl starobylých veršů, sborovým zpěvem opakovaných až do soustředění myslí a otevření srdcí, naléhavou krásou probouzely v duši vzpomínky snad i na to, co jsme neprožili, nepřečetli si a neslyšeli; některé zvraty melodií, akordy, zvučení tónin, ale možná celý ten Markétin chrám ponořený do mihotavého šera a kolektivního zpěvu přibližovaly děje a stavy tušené, neuchopené a možná ani neuchopitelné. To ovšem popisují za sebe, jednu z mála těch, kteří zůstávali stát, když všichni kolem prožívali pokání na kolenou. Miserére. Smiluj se. Ze skryté paměti přiletěl útržek věty: "A zpívali hlasitě Miserére." Byl z nějakého románu, paměť jej vyslala jako připomínku něčeho tajemného, zde v chrámu to byli lidé živí, skuteční, mí současníci, mezi nimi i někteří mí přátelé.

Nám nejbliž křikali, křičovali se a zpívali dva poměrně mladí muži, jeden byl až skvěle oblečený, na ulici by vypadal na lepší techniky nebo i vyšší úředníky; pohroužení do sebe, v chrámu ztráceli své vnější znaky. A snad ode mne nebylo svatokrádežné pomyslet si, jaká asi vina před Bohem smetla mladého muže nejdřív na kolena a potom, jak zpěv a bohoslužba pokračovaly a jejich naléhavost stoupala, mu sklonila čelo téměř až k dlaždicím. A možná toto vytržení nezachází už se žádnou vinou, možná je jenom povznesením. A vina je tu jen dobrým a mysteriózním pocitem překonaným důvodem čehosi podstatnějiho, než je fakt doznání. Možná je pokání stejně tak významným a silným způsobem duchovní očisty, jako je třeba úžas z nového poznání anebo radost z lásky. Nevím. Vytušila jsem, že k člověku, který se mu oddá, v kultivovanosti obřadu promluví tradice celých dlouhých věků a že se

vědomím sounáležitosti se všemi, kteří se tu i jinde ve světě podobně modlí, člověk stane silnějším. Jeden náš velký básník, mající smysl pro tajemství světa a lidí, ale ošklivící si fanatismus a pobožnost-kářství, jako důkaz jejich pobloudilosti uvádí vlastní poznatek z Ťenstochové: zbožné Polky tu líbaly schody. Ten odpor sdílím, to však, co asi prožil onen skvěle oblečený mladý muž s čelem skloněným až k zemi, mohl být dotek s absolutnem.

Příslušníkům toho večera skončila služba poměrně brzy, nikoho nenaložili do antonů, nikoho nevezli k výslechu; i když některého to možná mrzelo, můžeme pozorovat, jak je přímo těší mít aspoň objektivem drahé japonské filmové kamery; i gama dvě měl v hlase vášeň lovce. Když politická moc vytyká dnešnímu sílicímu katolickému hnutí "politické zneužití náboženského smýšlení", tak na sebe prozrazuje, že neví, čím skutečně jsou jí katolíci nebezpeční. Pronásledováním se nábožensky cit oprostil od vnějšnosti a i církve se zbavila mocenských ambicí; v postavení, v němž se nachází, přitahuje niterným programem křesťanství a virus, který věřící roznášejí z chrámů do svých prostředí zvolne vyplňuje nabubřelé oficiální vákuum. Jeden mladý muž mi až užasle vyprávěl, jak jeho přítel, čerstvý katolík, když spolu byli na horách a jeho synkovi hrozil záchvat, při němž může jít i o život, s ním až do rána bděl u chlapečkovy postele, aby mu pomohl snést úzkost. A může někdo pochybovat o tom, že se řeholní sestra postará o beznadějně nemocné lidi líp a kříději, než odborná sestřička přepočítavější své lidumilné povolání na svůj nízký plat? Nábožensky založení lidé mají nekonečně příležitostí fungovat jako mez, překážka, na niž narazíš, když jsi příliš povrchní, příliš hrubý, příliš posměvačný, v přílišné beznaději nebo příliš zkažený. A jestli bude víc dětí chodit na výuku náboženství, bude se v nich utvářet jisté ponětí a norma ušlechtilosti, jejíž pěstování ve společnosti až zoufale chybí. A ostatně na theologický film s Josefem Zvěřinou "Den pro agapé" nejživěji a citově reagují nevěřící; ve vysoké kultivovanosti theologického výrazu tu Zvěřina formuluje křesťanský obrozený učení o novém humanismu, jehož středem sice člověk být nepřestal, ale v němž už není sám sobě cílem.

Mít Boha je velká výhoda křesťanů: mohou i nepřátele milovat tak, že se za ně modlí k svému Bohu a vysoké povědomí o nejvyšší ideji postupuje i jejich civilní jednání. I když se křesťan kaje jen za své nejsoukromější skutky, prostřednictvím Boha se včleňuje do nejširších společenství a souvlastí. Svědomí člověka nevěřícího, nenáboženského je umístěno jen do rozsahu jeho vlastní osoby: je tak široké a hlu-

boké, jak široké a hluboké je člověkově poznání; nevěřící se může opřít jen o vlastní schopnost rozvahy a vůle, nemůže se dát podepřít žádnými bohoslužebnými mechanismy. Zpovídat se může jen sobě a kát se může jen sám před sebou. Nevěřící člověk je obnažen na všechny strany, dokonce i na tu, kde věřící má svou jistotu Boha. A přece i tu existují úžasné lidské výkony. Bylo to v zimě a nemohly jsme větrat, abychom nezmrzly, vzduch tkvěl pod stropem jako modrám pohyblivá bář, když otevřeli dveře, musely cely do chodby tím dýmem zrovna vybuchovat. Aby člověk vězení přežil, musí jej přijmout, vyrovnat se s vlastní nesvobodou, nesmí příliš trhat za řetěz, kterým je spoután: a to ne protože se řetěz zadírá, ale protože neovládnutá touha po svobodě je ve vězení zrádná. A do tohoto stavu zatvrzelé odevzdanosti, která může mít šanci všechno vydržet, mi můj muž poslal do vězení básně.

Je studánka a plná krve
a každý z ní už jednou pil
a někdo zabil moudiváčka
a kdosi strašně ublížil

A potom mu to bylo líto
a do dlaní tu vodu bral
a prohlížel jí proti světlu
a moc se bál a neubál.

A držel ale neudržel
tu vodu v prstech bože můj
a v prázdném lomu kámen lámal
a marně prosil: kamenuj

A držel ale neudržel
a bál se ale neubál
a studánka je plná krve
a každý u ní jednou stál.

Už ani nevím, která z mých přítelkyň vzala dopis, špičku jazyka v koutku rtů, krasopisně prepisovala verše na sáček od vložek. "Jan Skácel: Píseň o nejbližší vině." Nevinné jsme ve vězení četly verše o vině a přimrazovaly nás ke stoličkám, které dělají vězňům na zadcích mozoly, tak podobně, jak nehnutě mí nosté v křeslech nemohli odtrhnout oči od filmu Šoa anebo od zpívajícího filmového Zvěřiny.

x x x x x

Avšak i politika má svůj způsob pokání. V Československu se dokát nestačila, zabránily jí v tom bratrské tanky; totéž bratrstvo teď v Sovětském svazu vyhláší rehabilitaci ^{lidí} nevině umučených a popravených. Začalo se Bucharinem, teď už jsou rehabilitováni i Kameněv a Zinověv, čtenářům žurnálů třeští myslí nad popisem desetiminutových procesů, Stalin je malován a vystavován jako ruka s dýmkou, hrnoucí miliony malých lidiček jak mravence bílíž lágrům a smrti, Pasternak bude mít museum a ví se, jak zamřel Babel. To vše je dobré, ale právě v rehabilitacích o sobě politika vypovídá, že není schopna skutečného pokání. Viděla a slyšela jsem mluvit Gorbačova v Uzbekistanu, zrovna rozbili zdejší mafii a veřejnost se dozvěděla, že se tu mladé ženy a dívky polévaly benzínem a zapalovaly, jen aby se nedostaly do rukou

mocných prasáků. Ti prasáci nebyli žádní feudální bejové, byli to členové téže strany, která nyní provádí glasnost a perestrojku. A jako lék na strašlivé bolesti, které přinesl zemi komunistický mocenský monopol, se mi přece jen Gorbačovova perestrojka zdá být málo. Nikdo nepřekročí svůj stín, ani nejskvělejší politik, a taky proto bychom, ohlušení perestrojkovaním pravým i ornamentálním, neměli přehlíživě přecházet události, které mohou být pro náš čas symptomatictější, nežli politické slogany, jichž jsou po celém světě plné noviny a obrazy.

Pro naše poměry mám na mysli smutnou smrt Pavla Wonky ve vězení. Pravda, smrt jednoho mladého muže nevydá za zločiny obrovitých rozměrů, jaké vyprovokovaly Abuladzeho film. Jenomže Pavel Wonka neumřel za vlády ani Stalina ani Brežněva, ale v době hlasitého perestrojkování; a život mu mohla zachránit i jen pouhá lidská slušnost. Přiznám se, taky jsem nejdřív shromažďovala fakta, co nejvíc fakt, abych se ujistila, zda v pozadí té temné události nebylo taky fanfarónství; nebylo. V čer. jediném se Pavel Wonka mýlil, že se domníval bojovat za platnost práva, a ve skutečnosti mu šlo o život. To jsme ale neodhadli nikdo, jen jeho matka v zoufalých dopisech úřadům. Čeština zná jednu hrozbu, jež se sama v sobě zdá být nesplnitelná: zřídím tě, že tě vlastní matka nepozná. Paní Wonková v mrtvole vězně svého syna Pavla skutečně nepoznala; až pak podle zubu ulomeného v dětství. Je neuvěřitelné, že ta proměna se stala za pouhé tři týdny; váhový rozdíl Pavlova těla byl dvacet kilogramů a Pavla asi zabil cucek krve ze sedlin, které mu v nohách nebo někde v pánevní oblasti zůstaly po výprascích, které dostal v předchozím vězení.

Jedna smrt nevydá za masové vyhlazování lidí, ale zkusme si představit film o zaníceném Čecho-Němci; už jeho tatínek umřel na hrdost a slušnost: štváli jej, německého neodsunutého usedlíka pohraniční přesídlenci, protože si v době rozbouřených poválečných nálad vyjel na koni po vlastním poli; a za pár let na to zemřel na následky kýly, kterou si způsobil, když stěhoval ženu s malými dětmi; vypověděli je, když jejich muže a otce odsoudili za politiku do vězení, byl to advokát, který předtím pomohl panu Wonkovi. Pavel tedy vyrůstal bez otce a s touto představou o něm. A přestože nemaloval obrazy pro chrám, měl ve své myšlence cosi dalekosáhlého: v sociálně a mravně vyvráceném pohraničním kraji, kde se doposud lidé necítí tak zcela doma, se pokusit o vládu práva. Pomáhal lidem radou a rozčiloval místní úřady, bránil se svévolnému výkladu právních norem a rozčiloval prákurátory i soudce, neuznal nespravedlivý rozsudek a rozčiloval vězeňské strážné.

A nemá scéna, kdy matka pozná syna jen podle zlomeného zubu, sílu oné, kde ženy hledají na pokácených kmenech znamení po svých drahých odsouzených? A scéna u soudu, na nějž Pavla přivezou na pojízdné židli, on je tak zeslaben, že může mluvit jen šeptem, a přesto jej soudce odsoudí natvrdo? Koho bychom asi nechali ve filmu rozhodnout, že má být Pavel souzen potají? A jaký bychom tomu přifkli důvod? Aby Pavla nikdo blízky neviděl tak fyzicky zdecimovaného? A proč se vůbec rozhodli pro ten soud? Z prestiže? Ze zášti? Z blbosti? A jak vysoké k tomu měli posvěcení? Otázky, otázky. Film by musel dát odpověď. A odsouzen na pět měsíců vězení, náš hrdina by po sedmi dnech zemřel.

Pavel Wonka zemřel někdy v těch dnech, kdy rehabilitovali Bucharina; a není to krátké spojení napsat, že zemřel na politiku, v níž platí, že "kdo nejde s námi, jde proti nám". Možná i Pavla Wonku budou zanedlouho či zadlouho rehabilitovat, dočtete se v Rudém právu, že v jeho případě došlo k odsouzeníhodnému přehmatu. Avšak právě protože rehabilitace inspiruje či prosazuje a dovoluje ta stejná politická strana, která předtím represivní systém nastolila, jen reprezentovaná lidmi jiného jejího křídla, je v nich cosi i nečistého. Neboť spolu s popravenými a umučenými se tu rehabilituje i ta sama moc, na jejímž čele tkví vina. V praxi rehabilitací, protože v případě politických odsouzených překračují oblast soudního práva hluboko do společenských poměrů, je cosi až nebezpečného: přivykneme-li střídání vln represí s následnými rehabilitacemi, nebo budeme-li dokonce nad vymožeností rehabilitací jásat, zvykáme si i na represe. Přijímáme je snadněji, když přece po nich bude následovat spravedlnost očištění. Zvykáme si na podobný obludný mechanismus vládnutí, jako je volební právo v poměrech, kdy vládne jediná politická strana a v ní její jediná vládnoucí elita. Pavel Wonka měl možná rozhled snížen svým přeceněním práva, se svou zařatostí pro právo měl ale v jedné věci pravdu: že moc musí být omezována. A chce-li se jakákoli strana za své zločiny kát, musí připustit anebo být donucena - lhostejno zda dnes anebo za sto let - dělit se o moc. Třeba tak, že nebude Pavlům Wonkům represí bránit zasednout v národním shromáždění, když ho tam lidé jeho města zvolí.

Hřbitov se ve Vrchlabí táhne do stráně, odspodu jsme viděli, jak po nejbližším obzoru a mezi obrovskou spoustou lidí místních i přespolních, kteří tu stráně zaplavili, nesou kamarádi, z nichž většinu Pavel ani neznal, rakev s jeho tělem na ramenou. Je to smutná

pravda Čech, že nejsilnější zážitky, formující naše vědomí o době, máme hlavně z pohřbů. Pavla zatkli, když už byl rozhodnutý vystěhovat se do Německa; mrtvého ho donutili zůstat. Jeho přítelkyně mu řekla na rozloučenou, že díky jeho hrobu v bezdomoví pohraničí tu teď mohou najít domov. Za tu řeč nemůže dostat ve Vrchlabí a okolí ani nejobyčejnější místo. Film ale, kdyby se o Pavlovi točil, by byl s docela jiným koncem, než ten o pohozené tyranově mrtvole.

/červen 1988/

331

Poznámky k promluvě

1

Kdybych to přehnal a chtěl tvrdě trvat na své pravdě, Ladislav Dvořák by podle některých morálně a sociologicky filozofických i literárně vědeckých metod a teorií byl nedefinovatelný. Je podle mne ojedinělý, má svůj samostatný a dokonce osamělý růst, šel z venkova do města a z dějin do přítomnosti cestou si- ce dost vydupanou, ale refleктоval ji a domýšlel zcela prvotně na základě své zkušenosti. Pochodující menhir. Nemáme ho s kým srovnat. A jak nám moudře a zkušeně i se skvělou elegancí a účastným zájmem říká Hannah Arendtová, ani sama povaha lidstva jako celku se poznat nedá, protože nevíme nic o jiných myslících tvorech než o lidech, nevíme nic o jiných zkušenostech než o těch, které vznikají na povrchu této místní planety, a není tedy s kým a s čím srovnávat. A bez srovnávání není poznávání.

Ale slevme z absolutismu. Sama Arendtová k tomu ostatně navádí právě tou knihou, z které je tu obrysově citována. Vyšlo to prvně ve Spojených státech 1958 a titul zní *The Human Condition*. Přiznávám, že si s překladem toho titulu nevíím dost dobře rady. Na pomoc přicházejí čeští překladatelé onoho podivuhodného románu, který v prvních třicátých letech napsal André Malraux a nazval jej *La Condition humaine*. Anglický překlad titulu zní stejně jako nadpis knihy Arendtové, *The Human Condition*. Česky se Malrauxovu románu od ledna 1935, kdy tu prvně vyšel v Družstevní práci v překladu Josefa Heyduka, říká *Lidský úděl*. Byl to bystrý a šťastný překladatelův nálezk. Arendtová by po dohovoru, doufám, souhlasila s toutéž verzí pro svůj titul. Jinak by se to muselo uměle konstruovat jako "Stav jménem člověk" nebo snad "Podmínky, jež si uložil člověk tím, jaký je". Poněkud neobratné, ale vystihuje to, co sděluje Malraux i Arendtová. Každý z pohledu odjinud, ale mnohokrát velmi shodně.

Takže známe-li termín "povaha", opravdu je vyloučeno definovat jeho obsah, jak nám Arendtová při své účastné pozornosti

a vlídnosti nezvykle přísně zakazuje? Přece jen máme s kým a s čím srovnávat. Nebo si zásluhou rozčlenění v instinktivně tělesnou a v rozumově rozvažující čili myslící část svých existencí dokážeme jeden okamžik své přítomnosti ve světě srovnat s okamžikem jiným. Máme co podle čeho rozpoznat.

Básník, prozaik, autor knih pro děti a nesmírně laskavý přítel a člověk Ladislav Dvořák byl ojedinelý právě i tím, že sám v sobě srovnával okamžiky své přítomnosti ve světě, svůj původ s tím, čeho sám dosáhl či nedosáhl, svou schopnost něco z lidského údělu vyrozumět s nemožností dopátrat se nejhlubších pramenů útrap, které lidé, každý sám v sobě i jako skupiny mezi sebou, přivádějí na tento svět.

Orten a Blatný byli srovnatelní. Onou "jemností, jíž ztratili život". Ladislav Dvořák, jen asi o rok ~~mladší~~ než ti dva, náhle je mimo. Je to dáno nejen tou úzkou mezerou času, ale i stejně úzkou, přitom sociologicky a morálně hlubokou mezerou mezi rodnými místy.

Popírám své dávné teorie. Podle mne Orten "nepříslušel". Podnes myslím, že to tak je. Vyzul se z příslušnosti. Náhle říkám, že Ladislav Dvořák je takový, jaký je, v důsledku odchodu z jedné příslušnosti do druhé.

Ne, to opravdu nechci tvrdit. Odešel z tuhých pout skrz jiná pouta do svobody. A tam se octl za nynějších podmínek ve stavu člověka, který má příležitost rozpoznat, jak je to s La Condition humaine. Kde to jsme a jak si to tu v důsledku svých povah zařizujeme.

2

Právě Ladislav Dvořák, při vší otužilosti a nezlomnosti jeden z nejpokornějších a nejskromnějších lidí a básníků, klade na definici své povahy a svého životního a básnického ústředního tématu nároky velmi neskromné.

Důvod obecnějšího rázu jsem naznačil už v prvním odstavci. Tam se kmitl i termín "osamělý růst". Tak jsem původně chtěl celou tuhle promluvu pojmenovat. Ale potom se mi to přestalo líbit. Pro toto těsné a konkrétní spřežení života a díla je to titul příliš abstraktní, div ne literátsky vypreparovaný, prostě nepřiléhavý. Ke všemu jaksi už zvukem připomíná romány z míst-

ních dvacátých a třicátých let, kdy tu v reakci na Karla Čapka s jeho humánně, ale i chladně důmyslným pragmatismem a bezpochyby i na Vančuru, chybně chápaného jako poetická a převážně jazyková svévole, vznikl jakýsi barokizující neoromantismus. Nemyslím tím katolíky tak samostatné, jako je na pokojně soustředěném konci jejich spektra Jan Čep a na bojovném křídle Durych. Nemyslím ani ojedinělce tak výrazně i velmi různě nezávislé jako Weiner nebo Deml. Spíš by se ta definice mohla týkat hrstky katolicisujících agrárníků, jimž se říkalo ruralisté, a na levici Jana Weisse nebo Benjamina Kličky, u nichž by ovšem šlo o "barok" jen a jen ornamentální, jak snad lze zhruba popsat jejich užití řeči ještě poznamenané expresionismem. A když jsme u Kličky, jsme u poloviny důvodu, proč se řečeného titulu vzdávám. Je to totiž poloviční nebo dvojnásobný plagiát. Podle toho, z které strany se díváme. Klička napsal o své generaci, zasažené první světovou válkou, i román Jedovatý růst. O deset let později autor podobně pozemšťanský, ale méně průkazný a méně spjatý s osudem své generace, M. V. Kratochvíl, vydal materialističtější variantu Durychova Bloudění. Jmenuje se to Osamělý rváč. Ale těch novoromantiků s nejrůznějšími přídatnými sklony bylo víc. Skoro bych se vsadil, že existuje román či aspoň povídka z těch dob, která ten můj nezdařilý a zavržený titul má.

Třebaže Ladislav Dvořák rostl samostatně a svébytně, nelze pro jeho život a dílo toho titulu užít, protože se jeho období nadužívalo v tradicích a souvislostech, kam skoro vůbec nepatří. A když už padla zmínka též o autorech katolických a katolicisujících, ani mezi ty se nevejde. I kdyby to nebylo dostatečně znát z jeho poezie a prózy, potvrzoval to několikrát opakovaným výrokem: "Nejsem katolický básník. Jsem básník a člověk, který je vyznáním katolík."

Potíže s tímto básníkem a člověkem začínají už tam, kde se 1. prosince 1920 narodil. Obec, kde se tak stalo, je dnes úředně Krásnéves. Ale jak mi připomněla paní Věra Dvořáková, Láďa měl nyníější název za zkomoleninu. V jeho verzi to do příchodu Němců v roce 1939 byl Krasňovec. Ano, krátké "a" a na konci "c". Němci to přezvali na Schöndorf. Pak se údajně vrátila vláda věcí našich do našich rukou, ale ty ruce, místo aby v archivech našly, jak to opravdu bylo, dovolily okresu, kraji nebo ministerstvu vnitra pře-

ložit Schöndorf ledabyly zpět do odbarvené češtiny. Prý Krásněves.

I kdyby však staré zápisy v tomto bodě usvědčily Ladislava Dvořáka z omylu, Krasňovec mi připadá přirozenější a výraznější nejen z estetického hlediska. Jako místo Láďova původu je přirozenější a podstatněji živý. V podobě Krasňovec se mu rodiště zjevně vtisklo do procitajícího vědomí.

Slibovali jsme si mnoho let, že se tam zajedeme podívat. Nestalo se. Teď se tam, asi 15 km od Velkého Meziříčí směrem ke Žďáru, bez jeho doprovodu bojím zajet. Nezvedne se jeho ruka nebo brada a neukáže, kde co ještě stojí nebo už jen stálo, kde kdo bydlel, například Bíbr Štěpán ze sbírky Srdeň, kudy a jak se tenkrát chodilo a žilo. To raději zůstanu u Láďových veršů a povídek, kam to vryl. Krasňovec se tam jeví jako odebraný vzorek nebo sám sedmý díl lidmi obývaného, přetvářeného, demolovaného světa, počítá-li se ovšem za šestý díl Antarktida, některými podmínkami pro některé lidi Krasňovci podobná. Uvidíme a uslyšíme dál.

Nevím, kdo naše zmeškání zavinil nejvíc, Láďa, já, nadřazené a stinné třetí osoby. Ty se obměňují, ale od doby, kdy Láďovi a mně bylo kolem dvaceti, obecnou i naši volnost pohybu znesnadňovaly a znesnadňují skoro bez proměny. Prostě jsme nejeli včas. Ladislav Dvořák dne 22. června 1983 zemřel. Na tom ty nadřazené třetí osoby měly podíl zcela jistě. Tedy na předčasnosti toho odchodu. Bylo mu dvaasedesát a necelých sedm měsíců.

Jako člověk nadaný intenzívně promlouvající představivostí a svědomím, dalekosáhlou účastí a smyslem pro svobodu myšlení neměl to lehké nikdy. Časy byly, jaké byly, ale především on byl, jaký byl.

Tu a tam se jeho pobyt ve světě v relaci k obecným podmínkám zdál být skoro snesitelný. Dokonce i jistou dobu po roce 1968.

Ale začněme začátkem. Jeho podmínky jsou zapsány v osmiverší s titulem Devět. Je na třiadvacáté ze čtyřiašedesáti stran první sbírky, kterou se tu konečně v postalinské oblevě roku 1958 Ladislavu Dvořákovi osmělili vydat. Už jsem se zmínil, že to nebyl člověk ani autor mnohomluvný. Vrýval a vrýval se. Tak je tomu i v té první publikované sbírce. Z důvodů pro autora příznačných se jmenuje Kainův útěk. Cítí se být podílníkem viny za všechno nejhorší, co se v tomto světě, v lidech a mezi lidmi děje. Hledí uniknout, ale nedá se. Útěkem viny přibývá. A zdá se, že počátkem toho příliš přísně nebo až sebemučivě pojmenovaného "útěku" byl

postupný odchod z vysočinského Krasňovce. Je to naznačeno i v tom osmiveršovém rekviem jménem Devět.

Až budu jednou moci vydělávat
Ale kdy to bude? Otec měl
jen jednu chalupu a devět dětí
Tři už jsou zaopatření pánbůh zaplať

Mají pěkné komůrky
právě na natáhnutí těla
Mají tam ticho U nás máme hřbitov
nejtišší ze všech hřbitovů

Životopisné a nepochybně i místopisné údaje jsou přesné. Otec byl chalupník a kovář. V příslušnou chvíli se u něho zdržíme déle. Teď nejnevinnější ze všech Kainů světa utíká. Po obecné škole jedinou možností byla měšťanka v Radostíně. Vypadá to jméno až podezřele ironicky. Možná že zase Němci něco nějak překřtili a vrátil se tomu vylepšený název. Ale po svém to pro Ládu Radostín byl. Tamější učitelka rozpoznala ve třetím ročníku, že žák Dvořák není jen tak jeden z mnoha. Postarala se, aby to měl těžší na gymnáziu ve Velkém Meziříčí. Mladším je třeba připomenout, že tehdy gymnázia byla osmitřídní a začínala tím, čemu se dnes říká šestá třída základní školy. Skutečně se snažila vzdělávat, jak dnes usilují jen jednotlivé učitelky a učitelé těch čtyřletých ústavů. Ano, osmi - či na reálkách sedmi - soustavných let výuky asi je k základům vzdělání třeba.

Láda, pokud se dalo, jezdil 15 km z Krasňovce do Meziříčí na kole. Ale na Vysočině trvá zima déle než co jiného. Ubytoval se v Meziříčí v tom, čemu se říkávalo "privát". V podnájmu. Jménem Privát si říká v některých autobiografických povídkách. A musel si na to vydělávat rukodělnou prací, protože z domova mu vzdělání a privat platit neměli z čeho.

Skoro jakoby samozřejmě se dopustil blíže nepopsané nepřístojnosti, když gymnázium muselo slavit jakýsi nacistický nesmysl. Učitelé dělali, co mohli, aby ho uchránili před nejhorším. Takže mu roku 1943 přece jen bylo dovoleno maturovat. Zda to bylo summa cum laude nebo jen cum laude, není doloženo.

Ale ani vyznamenání ze všech nejvyšší ho tehdy nemohlo uchránit před tuhou přítomností. Všechny z našich ročníků tehdy povolávali "na práci do říše". Přiznávám své privilegium. Když se za nejistých časů po Mnichovu otec ptal mého bratra a mne, jak mezi nás má v závěti rozdělit majetek daný hlavně dobře obhospodařovaným statkem, s rovnostářskou pýchou jsem tehdy řekl: "Díky, tati, ale

já nic nechci." Podnes se pamatuju na otcovy popírané slzy v očích a je mi hanba. Kdybych mu to byl aspoň vysvětlil. Něčeho se dopracoval, chtěl mi podíl dát a já mu to hodil zpátky do tváře. Ale pýcha mi nevydržela dlouho. Vydělával jsem si na sebe jako podredaktor nakladatelství Sfinx a ELK, když mi došlo totéž předvolání jako Ladislavu Dvořákovi. Byly to tehdy divné a strašné rozpory. Vymknout se z toho znamenalo nepomáhat Hitlerovi ve zbrojním průmyslu, jenže to zároveň byla nesolidárnost s desetitisíci stejně mladými a ohroženými lidmi. Kainův útěk v nejzazším smyslu toho výroku. Ponechal jsem to několik dní a nocí v tíživém nerozhodném stavu. Otec však zatím jednal. Zašel na pracovní úřad v okresním městě, že potřebuje kočího a že by se mu jeden z jeho synů k tomu hodil. Nikdy jsem nepráskal do koní. Mám je rád. Ale úředně jsem kočím do konce války byl. Náhle byl agrárně buržoazní otec - přitom ovšem protestant a vyznavač Masaryka - rovnostářskému zárodečnému socialistovi skandinávského typu dobrý. Syn nemusel vyrábět zbraně ani být v říši víc ohrožen než na domácím území. Láďův kovářský otec by jistě byl rád udělal totéž, ale nevyučence by mu do kovárny nepovolili a místo statku měl jen chalupu. Takže Láďa^{si} musel ~~se~~ poradit po svém. Místo aby se hlásil v udanou hodinu na "pracáku", jak se tomu říkalo, vydal se do Prahy.

Je to zvláštní. Všude na světě, kde existuje venkov a tu a tam nějaké to velkoměsto, vesnický rodák postižený vlastním či jiným proviněním, sociální nebo mravní bezvýchodností, vydává se směrem k velkoměstu. Každé z nich nepředstavitelně bobtná. Při vší regulovanosti na daném území prý i Moskva. Ale například Mexico City, Bombay, Atény. Láďa, vzdělanec s dalekosáhlou inteligencí a imagi-
nací, jednal instinktivně a bylo to, zdá se, lepší než zdoluhavé rozmýšlení. Vrhł se do hloubi velkoměsta a relativně vyhrál.

Nedá se opomenout, že ho dobrodružný odchod z Vysočiny směrem na západ v dané chvíli dějin mohl stát život. Stačil jeden dostatečně důsledný byrokrat a bylo po Láďovi. Fakt, na povaze byrokratů závisí přežití nebo nepřežití světa. Utečenci Láďovi jakási sestava úředníků buď dostatečně bordelářských nebo lidumilných dovolila, aby se ve zmatcích války a velkoměsta uchýtil v letňanské Avii.

Právem se po květnu 1945 hlásil ke studiu na filozofické fakultě Karlovy univerzity. Skromně volil pedagogický obor českého jazy-

ka a literatury. Tam prvně naslouchal přednáškám Jana Patočky v oblasti obecné filozofie a Václava Černého, který naplněným auditoriím sděloval své úvahy ve věci srovnávací literatury. Příští Láďova paní Věra tamtéž v téže době studovala češtinu a divadelní vědu, kterou tehdy přednášel Mukařovského žák Veltruský.

Už za těch studií Láďa byl tištěn. V měsíčníku Kytice, který redigoval Seifert, v Kritickém měsíčníku Václava Černého i v katolickém - nebo katolicisujícím? - Akordu.

Je mi to líto, ale zdá se mi, že je to tak. Když po roce 1945 Ivan Blatný, o necelý rok starší současník Ladislava Dvořáka, byl členem strany, zároveň žákem Jindřicha Chaluppeckého a přitom tiskl v Kritickém měsíčníku, odpůrci strany i Chaluppeckého, dokládalo to rozvrat vědomí. Tiskl-li Láďa Dvořák v Kritickém měsíčníku, v Akordu i u Seiferta, dokládalo to jeho volnost myšlení. Kde mám tisknout, když všechny tisky obsazují straníci? Potisknu všechno všude. Záleží na samém znění textů.

Ještě před únorem 1948 Bedřich Fučík, tehdy šéfredaktor Nakladatelství Vyšehrad, přijal k vydání Láďovu sbírku s titulem Kterési noci. Bylo pozdě. Začátkem roku 1949 byla sazba sbírky rozmetána. A jen trosky této sbírky záslužně vydal roku 1951 malíř Ota Janeček se svými ilustracemi jako soukromý tisk.

Tak začal vcházet do světa Ladislav Dvořák básník a spisovatel, který mezitím ovšem byl vyhnán z filozofické fakulty a už v roce 1949 s obdobným vyhnancem a kamarádem Petrem Koptou pracoval na stavbě zcela nesmyslné ruzyňské silnice. Nesmyslné tou vinou, že vedla územím, které v téže době už bylo zahrnuto do plánu ruzyňského letiště.

Jen co nesmysl byl rozpoznán, Láďa se octl v jinonické továrně, kdysi jménem Walter, nyní Motorlet. Nakrátko ho pak přijali v propagaci Orbisu, pak poprvé v antikvariátu, ale za podobného shromažďování pracovních sil, jakým v prvních čtyřicátých letech bylo nahánění do zbrojního průmyslu v říši, tedy za takzvané Akce Žet byl odvelen do továrny Rudý letov a tam se z něho stal do roku 1953 "zaučený zámečník".

Rozdíl mezi zámečníkem vyučeným a zaučeným prý je asi takový jako mezi doktorem věd a kandidátem věd. Ale mezi Láďou, který do Rudého letova nastupoval a Láďou, kterého odtamtud snad díky relativně lidským byrokratům propustili, byl asi třicet kg. Láďa, muž normální výšky něco nad 170 cm, vážil v té době 49 kg. Pracovalo

se v tom „socialistickém“ podniku v akordu a bylo to holé vyděračství. Láďa byl přijat do podniku Potrubí jako plánovač. Oddechl si po těle, ale na rostoucí rodinu výdělek byl malý.

Oporou byla mezitím právě ta rodina a spolu s ní přátelé, na prvním místě po mnoho let vynikající překladatel především z ruštiny Emanuel Frynta, právě tak objevený a osobně mnohem bouřlivější franštinář Petr Kopta, podobně pozoruhodný autor, ruštinář i angličtinář Jan Zábrana. Přátelská seskupení to byla vždy po jistou dobu velmi těsná. Patřila k nim na čas například i dcera Františka Hrubína Anna Hrubínová, podobně i Jiřina Topolová, rodným jménem Schulzová po autoru Kamene a bolesti Karlu Schulzovi, jedna z nejvládnějších a nejpozornějších, s jakými se lze setkat. Samozřejmě i Josef Topol.

Vypadalo to po jistý krátký čas na lepší léta. Láďa publikoval poezii, prózu i dětské knížky. Ty dokonce byly trochu ironicky oceněny cenou Marie Majerové. Ale co na tom. Byly oceněny. Vzniklo zatím důležité a intelektuálně významné přátelství s podivuhodným esejistou a nakladatelským redaktorem i překladatelem Vladimírem Kafkou. Jakési vztahy úzce osobního rázu toto přátelství poškodily. Eman Frynta, podle paní Věry nejbližší Láďův přítel, znenadání přítelem být přestal, přestože právě jemu je věnována ta krásná báseň z Kainova útěku jménem Zimník.

Nejsou podklady pro rozbor toho nešťastného rozchodu. Ale patří k povaze Ladislava Dvořáka, že nikdy ani z trvajících přátelských svazků nevznikla spolu s ním nebo kolem něho žádná básnický směrová skupina. Zkusím vyjít za postižením té povahy odjinud.

3

Poslední básnická sbírka, kterou Ladislav Dvořák ještě včas uspořádal, má titul Hle nyní. Jak prozrazuje motto sbírky, titul je překladem názvu, jehož historiografové užívají pro takzvanou druhou staroslověnskou legendu: "Ge, nyní." Předznamenává to významovou skladbu sbírky.

Vyšla, zatím jen samizdatově, roku 1984 jako závěr prvního ze tří svazků Dvořákova Díla, ale její verše převážně pocházejí z konce sedmdesátých let. A je to velmi zřetelné. Hle nyní v úhrnu znamená: hleďte, jak to tady po různých údobích dávných i velmi nedávných dějin teď vypadá. Důležité termíny jsou "teď", "tady" a "ději-

ny". Sem nás dopravily. Podávám svědectví, říká Ladislav Dvořák. A taky ovšem říká, kdo a jaký je, abychom věděli, jak svědectví číst. Zvlášť výrazně, stručně i se smyslem pro humor to na straně 176 jmenovaného svazku čteme v básni s titulem "Kníže Bořivoj se vyznává své paní Svaté Ludmile". Zároveň tedy historie - pokud ovšem nejsme spíš nakloněni Bořivoje i Ludmilu ponechávat kdesi na pokraji prehistorie - a hned též prostý ahistorismus: Bořivoj mohl mít Ludmilu za "svou paní", ale sotva jí v předpokládaném okamžiku patřil titul "svatá". Pokud ji ovšem Bořivoj nechtěl tak nazývat z příčin jiných než protokolárně církevních. Ale nezpovídejme svědka přece jen tak přísně. V závěrečném dvouverší té básně sám o sobě říká, co je pro nás v této chvíli pokusu o náznak jeho básnické a lidské povahy nejdůležitější:

Mou cestu vroubí menhiry,
ačkoli Čech, jsem Moravan a pravý Kelt.

V P.S. k té básni Ladislav Dvořák, i tak dost zřetelně skrytý v Bořivojovi, pro potvrzení dodává: "Z autorových vlastních vykopávek."

Až snad jsou to verše původu mnohem staršího, Dvořák je zahrnuje do sbírky z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. Svým dílem i způsobem existence nás velmi obohatil. Tím ovšem přivodil i potíže, která pramení z potřeby přeložit si všechno to bohatství do řeči platné v naší místní a dobové oblasti nebo do jazyka našich individuálních samomluv. Ta burcuující potíže vzniká nad každým opravdovým básníkem. Ale mimo to jsou ty citované verše i velmi zřetelným životopisným a literárně vysvětlujícím údajem. Jsou jím právě i proto, že je do knihy Hle nyní zařadil.

V určitém údobí místní historie a osobního růstu Ladislav Dvořák zjistil v sobě nutnost definovat svůj původ a hned i svůj vztah ke stavu místa a lidského prostředí, kam ho původ včlenil. To je v obrysu poetika sbírky Hle nyní.

O daném "nyní" a tím zároveň o součásti této poetiky zvlášť zřetelně vypovídají Dvořákovy povídky "Jak hromady pobitých ptáků" a "Čoromoro", vydané 1984 ve zmíněné samizdatové edici jeho Díla i 1986 v londýnském nakladatelství Rozmluvy spolu s dalšími pod souhrnným titulem Šavle meče. Na tyto texty odkazuji. Dávají příležitost uvědomit si, jaké historické situace přivedly Dvořáka, aby hleděl čím dál určitěji definovat, odkud vzešel a do jaké ci-

vilizace ho "keltská" otužilost, sensibilita i jistá sebeskrývající dravost dovedla. A zvlášť navrhuji k četbě titulní povídku ze souboru vydaného Rozmluvami.

Tam to s konečnou platností je. Vysočinský Kelt mezi menhiry došel až do zmrzačené a zmrzačující civilizace, jak si ji na sebe vybuchovala určitá část a končina druhé poloviny dvacátého století. A říká, co zakouší. Vzniká tím text, o jehož údajích se nesnilo ani tak podivuhodným autorům předpovědí, jako byli Platón, Thomas More, Swift nebo Aldous Huxley. Utopia, tedy "místo, které není," náhle je v Dvořákově textu opravdovou a detailně vylíčenou skutečností.

Otužilý Kelt nadaný rozumem, citem i jemně drsnou výmluvností se vydal zrušit svou vysočinskou osamělost a našel osamělost i fakta v této realizované Utopii.

Když vyšla koncem třicátých let i u nás poslední z jmenovaných proslulých utopií, tedy ta, kterou napsal Aldous Huxley, zdálo se, že ji českým pojmenováním okradli. V originále se jmenuje Brave New World. Je to citát ze Shakespeara. Z jeho poslední hry, Bouře. Mluvící postavou je nejnádherněji výmluvná naivka z okouzujícího a uhrančivě rozmanitého chóru Shakespearových žen a dívek. Pamatujme, že psal ženské úlohy pro chlapce. Museli svádět mlouvou. Miranda je v tom opravdu podivuhodná právě i na citovaném místě. "Sweet lord, you play me false," říká vteřinu předtím svému milovanému Ferdinandovi nad šachovnicí. Můj drahý pane, co to na mě chcete hrát, dalo by se to snad volně přeložit. Mělo to za Shakespeara desítky podvýznamů. A tím mnohovýznamnější, od vážného úžasu po ironii mnohem bolavěji vážnou, je potom replika, kterou Miranda pronáší, když hru v šachy přerušuje hra na život a spolu s Prosperem vstupuje Ferdinandův otec a jeho doprovod: "Zázraky! Co potěšujících lidí se tu objevilo!" Mějme, prosím, na paměti, že Miranda je tu s Ferdinandem mnohem blíže velmi důvěrnému objetí než nějakým obecně filozofujícím úvahám. Takže ironie, jakkoli něžné, v jejích dalších slovech přebývá. "Co nádherných mužů je v lidstvu! Ach jaký krásný nový svět s takovými lidmi!" Huxley tedy pro svůj titul užil Mirandina něžně ironického "krásného nového světa" s celým bohatstvím dalších významů. Tady "Brave New World" vyšel s titulem "Konec civilizace". Nechápací, říkal jsem si tehdy a ještě nějaký čas o překladateli, redaktorovi i nakladateli. A trvalo mi prakticky do přečtení realizované utopie jménem

Šavle meče, než jsem pochopil, že Huxley i jeho čeští interpreti opravdu rozpoznali, jaký bude konec civilizace a jak to nádherná Miranda tušila už dávno dřív.

Ladislav Dvořák, Kelt od menhirů, vešel z Vysočiny do civilizace a rozpoznal její smysl nebo nesmyslnost značně přesněji než mnoho jejích rodných básníků a prozaiků. Čtete ve jmenované povídce o tom, jak se na prohnuté přípojce od nádraží k fabrice rozhoupe soustava vagonů dovážejících plech. Celé osazenstvo továrny, obceně i detailně vylíčené ženy i muži, nadšeně a posměšně popohání samovolně rozpoutané vozy civilizace, sám krásný nový svět, v jejich nezadržitelných jízdách tam a zpátky. Nikdy k žádnému jinému cíli než ke hlaholivému a především ironicky trpkému smíchu. Ano, Mirandin krásný nový svět se rovná konci civilizace.

Kelt z Vysočiny se tu v rozpoznání setkal nejen s londýnským hercem Shakespearem, ale i s pozdějším east-endským Židem Chaplinem. Mezi Chaplinovou Moderní dobou a povídkou Šavle meče je podobnost zřetelně bezděčná, ale tím pronikavější a objevnější. Kdekoli a kdykoli části lidstva propadají velkolepým obecným ideám, jako je nacionalismus, industrializace, pokrok a podobně, lidská část lidí je dohnána buď se zotročeně podrobit - a ničivým podrobením ovšem je i vzpoura proti realizaci těch ideí - , nebo se za účelem osvobození smát. Chaplin předvádí s tragicky komickými a groteskními důsledky temnou stranu technologického pokroku. Lidstvo, ztělesněné postavou, kterou sám ^{hraje} ~~██████████~~, je vlastními skvělými vynálezy bito. Dvořák zjevně do pokročilejšího věku zakoušel, jak to s tím bitím je. Chaplinovi patří zásluha, že po relativně rychlém zbohatnutí na chudé a zotročované nezapomněl. Ladislav Dvořák za pozdějších středoevropských podmínek prostě byl součástí chudých a zotročovaných, zapomenout na ně nemohl a nechtěl a jeho smích na adresu pokroku je dalekosáhle přirozenější.

4

Byla zmínka o předčasné smrti Ladislava Dvořáka. Nejen se k uraženým a udřeným tohoto světa hlásil. Vinou nadřazených třetích osob byl jedním z nich. Ovšem dalekosáhle po svém.

Než nastaly měsíce nebo pouhé týdny, kdy se na zdejším území skoro mluvilo otevřeně, účastnil se sice aktivit co nejméně závislých, ale na rodinu musel vydělávat závisle na přidělovaných mís-

tech. To je ta zdejší falešná podoba "socialismu". Nejde o lidi, ale o setrvání mocných u moci a úředníků v úřadech. Vinou systému Láďa nikdy nikde nesetřval dlouho. Jedním z dokladů je řečená povídka "Jak hromady pobitých ptáků". To byly krátké a relativně idylické časy v antikvariátech. Nakrátko pak Láďa dokonce byl redaktorem v nakladatelství Horizont vzešlém 1968 díky úsilí některých účastníků na publikaci měsíčníku Tvář. "Nemohlo to mít dlouhé trvání," jak v přesném blankversu královna Gertruda oplakává Ofelii.

Ale dokonce i po konci pražského jara Láďa směl pracovat v podkroví Klementina jako knihovník Slovanské knihovny. Místo bídně placené, jeho vzdělání a autorským kvalitám a úkolům nepřiměřené, ale přece jen svou tichostí a přístupností pro přicházející přátele po svém důstojné. Jenže svou vrozenou solidaritu s uraženými a poníženými Ladislav Dvořák samozřejmě stvrdil i podpisem Charty 77 a idyla knihovnického podkroví tím skončila. Vzdělanci v čele Univerzitní knihovny kolegu vzdělance na nátlak temných třetích osob odtamtud shodili. Aby si uchoval nárok na důchod, musel do jiného zaměstnání. Čemu se za temna prvních padesátých let naučil, v obnoveném polotemnu konce sedmdesátých let jako když našel. "Zaučený zámečník" z Rudého letova v rámci Akce Z se uplatnil ve svých sedmapadesáti na čas v továrničce, jež snad mohla být civilizačně užitečná, kdyby byla ve shodě s rozvojem civilizace strojově vybavena. Takto jen na čas pomohla Láďovi uchovat si nárok na důchod a zároveň ohrozit jeho zdraví tak, aby důchod nepobíral dlouho. Bezděky je to zabudováno do systému.

Ale jako nějaký "šlosárek", jak tomu s jistým stupněm slitovného pohrdání říkal Láďův otec, přece jen Láďa neskončil. Za plat uklízeče nakonec ve dne nebo v noci korigoval Mladou Frontu. A byli lidé, kteří se měli za dobrodince proto, že tohle svému bližnímu umožnili. Podepsal text, který se provinilostí nebo neviností rovnal československé ústavě a helsinským dohodám. O ničem jiném v Chartě není. Dodržujeme to, dodržujte to.

Za to byl seslán udřít se. Ve svobodné společnosti se měl udřít další součástí díla a nikoli u zastaralých přístrojů jako šlosárek a tím míň jako korektor lží ve špatné češtině. Lež se dobře česky ani psát nedá. Možná že tohle závěrečné zaměstnání vyčerpávalo nejzazšího poctivce Ladislava Dvořáka hůř než zaučené zámečnictví.

Máme ovšem svět takový, jací úhrnem jsme. Dostojevskij tomu

říkal: "Všichni jsme odpovědni za všechny." Ladislav Dvořák, jde-li o tuto odpovědnost, je v poezii, v životě, v próze zajedno sám se sebou. Nejsou známy okamžiky, kdy by snad byl sám od sebe a od svého svědomí odstoupil. Tak proč máme svět takový, jaký je? Lidstvo není samý Ladislav Dvořák z Krasňovce.

Vrací se nedokončitelné téma lidského údělu.

Tento text je neúplným souhrnem poznámek k promluvě, kterou autor díky zájmu a vlídně pohostinné pozornosti jistého okruhu lidí byl vyzván přednést. Písemný záznam je věnován jasnému hlasu i rozumu a citu, který promluvu ukončil tím, že přečetl povídky "Jak hromady pobitých ptáků" a "Čoromoro". Jmenuje se Milan Uhde. Díky.

476

O (ne)vzdělání a co s tím také souvisí

Setkal jsem se v poslední době s různými názory hodnotícími duchovní kulturu a vzdělanost české mládeže. Pokusím se popsat tento problém tak, jak mi jej osvětluje má vlastní zkušenost. Dotknu se při tom především kvality (a významu) vzdělání, zejména humanitního, a dále vztahu dnešních mladých lidí k politice a historii.

Úroveň humanitního vzdělání je dnes v Čechách velmi neuspokojivá. Ani rozsahem, ani hloubkou, ani pojetím či metodologickým přístupem se nevyrovná době společenského a politického uvolnění před dvaceti lety, natož době před- a těsně poválečné. Dnešní posluchač filozofické fakulty se otrásá hořkým smíchem, když se mu poštěstí číst, jaké požadavky si mohl dovolit mít na své studenty takový profesor Černý: Dnes by mohl Černého sotva nějaký student svými znalostmi uspokojit, a - co je horší - ani mezi přednášejícími by se mnoho takových nenašlo. Všeobecný úpadek humanitního vzdělání je dlouhodobý proces, podporovaný i bídnou úrovní středního školství, a jenom dokazuje, jak málo si naše společnost váží své vlastní mládeže, a jejích humanitně nadaných příslušníků obzvlášť. Zajisté i tady existují výjimky: Tu a tam přežívá nějaký ostrakovaný profesor či asistent snažící se zachovat dobré jméno české humanitní vzdělanosti a někde, zejména v oborech zaměřených spíše apoliticky, se najdou i větší skupiny či ucelenější vědecké školy. Mám teď na mysli třeba algebraickou lingvistiku, využívající své interdisciplinární povahy a přímo vyčnívající nad chabou úroveň současné oficiální humanitní vědy.

Je dobré uvědomit si, co neúcta a pohrdání kvalitním a pečlivým humanitním vzděláním, což je rub balasových frází o "spojení teorie s praxí", o "harmonicky rozvíjené osobnosti" a podobných "zásad", kterými se údajně naše pedagogické instituce řídí, vlastně znamená a jaké to - už dnes - má důsledky. Za prvé je velká (až povážlivě velká) část mládeže udržována v klamu, že situace je v tomto směru normální, a za druhé je zbývající, podezřívavější a přemýšlivější část mládeže díky nedokonalým vzorům vystavována závažným pochybám. A to nejen pochybám o smyslu vzdělání vůbec, ale snad ještě více o smyslu sebevzdělávání, které je často jedinou cestou, jak dosáhnout ve zvoleném oboru slušné úrovně. Všeobecná tendence k průměrnosti totiž samozřejmě svádí k lenosti, nedůslednosti a polovičatosti. Protože opravdová intelektuální činnost je v oficiálních institucích humanitního zaměření buď ochromena, nebo izolována od praxe, zůstává "radost z vědění a poznání" jedinou odměnou pro toho, kdo se vzdělává na vlastní pěst. Tato skutečnost ovlivňuje všechny skutečné mladé zájemce o humanitní vzdělání, i když ne všichni stejným způsobem: někdo dokáže studovat pilně a se zápallem bez ohledu na okolní polovičatost

a vehementně oceňovanou povrchnost, ale většina z těch, kteří nejsou spokojeni s danou úrovní jim poskytovaného vzdělání více nebo méně podléhá vlivu okolí a různým jiným překážkám, vnitřním i vnějším, kvůli kterým se cesta k úplnějšímu a dokonalejšímu vzdělání protahuje.

Osobně nepočítám k největším překážkám nesnadnou dosažitelnost různých pramenů ke studiu a četbě, ale nemožnost konfrontace vlastního názoru s názory druhých, příliš skromnou touhu po veřejné diskusi (což je bezesporu jeden z projevů skeptického postoje mladých ke smyslu nějaké veřejné angažovanosti). Je velice málo příležitostí, na školní půdě zejména, kde by si mladí lidé mohli vyměňovat a tříbit vlastní názory v konfrontaci s někým vzdělanějším a zkušenějším. Jistěže mohu číst Fromma, Arendtovou anebo při troše snahy i třeba Hejdánka či Šimečku, ale bohužel není s kým o takových autorech zasvěceně promluvit. Mí vrstevníci autory, o kterých se nepřednáší a o kterých se oficiálně mlčí, většinou neznají, anebo je - podobně jako já - znají jen útržkovitě a neuceleně. Jen málokdo je schopen pochopit všechno sám, a navíc, něco bez znalosti kontextu ani pochopit nelze. Nemám teď na mysli pochopení ve smyslu pouhého porozumění, ale ve smyslu úplného osvojení, a to, troufám si říci, bez praktické konfrontace není ani možné. Pravda, dosud mezi našimi učiteli existují někteří erudovaní vědci, ale přirozený kontakt byl, zřejmě i z politických příčin, narušen a nefunguje.

Jako zdroj informací, v podstatně menší míře výkladu a orientační opory, slouží samizdatová a zahraniční vydání publikací u nás oficiálně nevydávanych nebo přímo "zakázaných". Je samozřejmě velmi záslužné, že něco takového existuje. Ale: historická situace dneška ovlivňuje mj. i způsoby, jakými je tato literatura přijímána, a to nezřídka ke škodě věci. Mládež /a nejen ona/ má často sklony přijímat publikace neoficiálního původu jako něco apriorně pravdivého (pocházejí přeci ze světa stojícího "proti" našemu světu, ve kterém vládne lež) a na druhé straně zas někdy díky "neoficiálnosti" těchto pramenů považuje poznání prostředkované neoficiálními cestami za něco pro náš "svět" neplatného. Je tím do jisté míry vinna i část disidentských a exilových autorů, i když primární a nejzávažnější vina leží samozřejmě na oficiální politice posledních dvou desetiletí. Svobodná konfrontace vlastních názorů (včetně třeba možnosti některé z nich publikovat) je zajisté důležitou cestou k hlubšímu sebepoznání a spolehlivější orientaci; její neexistence je jedním z prapůvodců špatného stavu našeho vzdělání a výchovy.

Filozofickou fakultu mám sice za sebou, ale je mi nevolno při představě, kolik opravdu základních znalostí mi chybí, a které moje intelektuální schopnosti nechal školní vzdělání buď ležet ladem, nebo úplně odumřít. A mí spolužáci a vrstevníci jsou na tom víceméně stejně. Není to, jak už jsem naznačil, jenom naše vina. Generace našich učitelů,

a to i těch oficiálních, i neoficiálních, od kterých přemýšlivý mladý člověk bere v podstatné míře, je za tento stav spoluzodpovědná. Postupem času přece i naše generace (tj. lidé, kterým je dnes mezi dvaceti a třiceti) bude dominantou české kultury a českého myšlení, a to na straně oficiální i neoficiální (pokud budoucnost toto rozlišení nějakým šťastným zásahem nezruší). To, že přicházíme jako nedovzdělanci, je zoufalý stav, a k jeho zlepšení by se měly snažit přispět starší generace na obou stranách naší kultury a vědy.

Nechci ale pokračovat v tomto manifestačním tónu. Místo toho se pokusím popsat ještě další, podle mého názoru důležité okolnosti, jejichž působení přispívá k formování dorůstající inteligence.

Když jsem se setkával s různými studenty ze Západu (a rovnou přiznávám, že jich nebylo tolik, abych si mohl činit nejmenší právo na posuzování jejich postojů), překvapil mě mezi nimi poměrně velký počet studentů politiky, resp. politických věd. Lidé mého věku, Angličané, Němci a snad nejvíce Američané studují politiku s vážnou tváří a s nepředstíraným zájmem. U nás - z mých vrstevníků a přátel nikdo. Politika jako taková je, možná mimoděk, ale spíš záměrně, odsunována v uvažování mladé generace stranou. Politické komentáře, zprávy a novinové úvodníky čte mezi českou mládeží hrstka lidí, a to ještě je polovina z nich k tomu ^{nezájmu} nuoena blížícími se zkouškami nebo něčím podobným. K často ostentativnímu o politiku přispěl i frázovitý stereotyp zpravodajů, reportérů a politických komentátorů, kteří mají smutnou zásluhu na spoluvytvoření a rozšíření parazitního stylu češtiny. Při střetnutí s tímto stylem většina mladých lidí (a to bez ohledu na vzdělání) automaticky vypíná pozornost. Stačí jediná věta, nebo snad pouhý obrat či výraz, a člověku něco v mozku pohotově vyřadí z činnosti komunikační centrum. (Mnohokrát jsem toto zažil na seminářích z marxismu, které bývají přímo nabitě frázovitým žargonem nahrazujícím autentickou komunikací)

Z toho vyplývá, a souvisí to i s výše uvedeným konstatováním o špatné úrovni vzdělání, že znalost politiky a orientace v politické situaci (jak naší, tak světové) je mezi mládeží nevalná. Během sedmdesátých a osmdesátých let se politický život měnil v Čechách tak málo, a svět nám byl tak vzdálený, že většina z nás, kteří jsme v tomto období dospívali, považuje politiku za něco více nevyhnutelně existujícího, ale nudného, nezajímavého a nedůležitého, za něco, co nám sedí a pořád bude sedět za krkem, přičemž nejlepší způsob, jak se s tím vyrovnat, je prostě to ignorovat. Nemyslím si však, že by moje generace byla v pravém slova smyslu nepolitická: odmítání a opovrhování politikou v užším slova smyslu je vlastně také postojem politickým, bohužel však takovým, který skrze důslednou neangažovanost jen rozšiřuje prázdné místo ve výchově a formování mladé generace.

Jsem si vědom toho, že situaci možná příliš generalizují. Proto

přiznávám, že i tady existují jakési výjimky: Mnoho mladých lidí sleduje zahraniční rozhlas, někteří čtou i neoficiální politické dokumenty, mají-li k nim přístup, sem tam někdo se dokonce poctivě snaží číst mezi řádky rozsáhlých projevů dnešních oficiálních politiků ve snaze objevit tam nějakou opravdovou, hodnotnou informaci. Ale stejně: sotva něco z toho může doopravdy nahradit praktickou politickou činnost a opravdovou angažovanost, která by měla být součástí zkušenosti každé normálně vychované mladé generace. Není snad třeba dodávat, že různé formy oficiální tzv. politické angažovanosti v SSM a podobně naprosto nejsou sférou zodpovědné politické činnosti, ale většinou pouze formální záležitostí, nebo, v horším případě, prostředkem k zajištění, popřípadě urychlení vlastní kariéry a k podpoře úzce soukromých zájmů.

Absence politické nebo obecněji veřejné angažovanosti i absence politického vědomí souvisí s chabým vědomím historické tradice. Příčinou historického ignorantství je kromě jiného opět škola, která historii buď hrubě zkresluje, nebo některé důležité pasáže přímo vynechává. V důsledku těchto "úprav" a "posunů" zůstalo v národní historii jen málo úseků, ze kterých by se mladý člověk dokázal - a zároveň chtěl - poučit, o nějakém ztotožnění už vůbec nemluví. Čím nedávnější historie, tím palčivější je všeobecný nezájem a zapomnění. Podobně jako u politiky, nevybírá si dnešní mladý člověk z historie nic, co by ho opravdu zajímalo a sčím by vnitřně souzněl. Pro mladé intelektuály, kteří díky svému založení této negativizující tendenci záměrně potlačují a hledají pravý smysl a význam dějinných událostí (u nás se totýká především období od druhé světové války), je situace ztížena nedostatkem pramenů ke studiu, a navíc i v dnešní oficiální krásné literatuře jsou události kolem roku 45 a 48, politické ovzduší 50. let a reformní úsilí vrcholící 68. rokem zpracovány, jak známo, velice jednostranně. To je myslím velmi závažné, protože beletrie, dokud byla nezávislá na oficiálním politickém kursu, představovala vždy vydatný zdroj orientace ve skutečnosti, a to nejen historické, ale i přítomné. Pro ilustraci: Málokdo z mladých lidí dnes zná Škvoreckého Zbabělce nebo Kunderův Žert, a v důsledku toho málokoho napadne, že reakce našeho obyvatelstva, zvláště studentů a intelektuálů ve čtyřicátých a padesátých letech nebyla tak učebnicově jednoduchá, jak tvrdí školní příručky.

V diskusi pořádané zhruba před rokem časopisem *Literaturnaja gazeta* prohlásil jeden sovětský intelektuál: "... sféra sociálního poznání se (v naší výuce) vlastně úplně vynechává. Naši lidé jsou fantasticky nepoučení o procesech, které probíhají ve společnosti, o tom, kde žijí, v jaké dějinné epoše se nacházejí, odkud přišli, kam směřují. A kdo vůbec vlastně jsou." Přestože jsem velmi podezřívavý vůči přenášení teoretických i praktických poznatků sovětské provenience do našich podmínek, toto konstatování platí myslím bezvýhradně i pro nás, a pro mladou generaci

a její orientování obzvlášť.

Naše generace, pro kterou už i často vzpomínaný rok 68 je "historií" (také proto o něm nemluví, i pro mě totiž platí to, co jsem uvedl výše o neinformovanosti a nedostatku historického vědomí), a která naplno zažila teprve léta sedmdesátá a osmdesátá, tedy dobu v mnohém protikladnou předcházejícímu období, postupně opouští školy, a nejen formálně, ale i fakticky je nucena se nějak zúčastňovat veřejného života. Víc než pro naše předchůdce pro nás platí, že dluh ve vzdělání a všeobecné orientaci musíme dohánět ve stadiu, kdy by to vlastně už mělo být naším samozřejmým vybavením. Nicméně, tak, jako si mladí lidé musí za mimořádně těžkých podmínek postupně uvědomovat "kdo vlastně jsou" a "kde žijí", měly by si myslím, starší generace uvědomit, že už prostá existence nějaké mladší generace poněkud mění tvář společnosti, ve které všichni žijeme.

184

PETR VRBA

- Otázky vjezd

- IV. sjezd Svazu čs. spisovatelů, zahájený 27. června 1967, konal se tentokrát v bývalém Národním domě, nyní v Domě spojů na Vinohradech, nikoliv jako minulé sjezdy v budově parlamentu. Už sama tato skutečnost svědčila o tom, že vztahy mezi svazem a politickou reprezentací prošly proměnou. Průkazněji svědčilo o tom jednání předsjezdové partgrupy, o němž jsme se my, nestraníci, pouhé šedivé myši, dovídali při zasednutí na své sjezdové židle jen ze šušky. Partgrupa! Vžitá praktika, jak usměrnit program důležitých jednání, aby dopadl přesně podle přání strany a vlády. Co se na partgrupě, kde se shromáždí všichni členové KSČ, upeče, to se pak na sjezdu ani a odsouhlasí v dopisu, zaslaném ÚV KSČ a v rezoluci, určené široké veřejnosti. Tentokrát to ale neklaplo. Někteří členové, konkrétně Kobout, Lustig a další, se prý vzbouřili. Vysokým hodnostářům, vyslaným z ÚV jako instruktoři a pozorovatelé, vyčetli naši politiku vůči Izraeli a pak došlo i na otázku umělecké svobody. Oheň byl na střeše. A nebyl uhašen. Odbojní spisovatelé se nedali a partgrupa skončila nejen disharmonicky, ale i zlověstně. A v téhle máladě byl zahájen sjezd, protože vyčkávat by nebylo diplomatické. Výbor Svazu by ani na žádné odročení nepřistoupil. - Jednání zahájil Vilém Závada, přivítal hosty a nakrmil přítomné obvyklou krupicovou kaší. Po něm za ústřední výbor Svazu promluvil Milan Kundera. Prohlásil: "Výbor SČSS došel k názoru, že upustí od obvyklých úvodních referátů, které se vyznačovaly vždycky mimořádnou zdoluhavostí, autoritativností i nudou a rozeslal všem členům místo toho text, ve kterém vykládá svůj názor na aktuální kulturněpolitické otázky." Konstatoval, že poslední čtyři leta byla dobou velkého rozmachu umění a že od roku 1948 - a možná od roku 1938 - nezažila česká a slovenská literatura lepší léta. "Tedy na posledních třicet let. A právě v onom poměru čtyři ku třiceti má toto optimistické konstatování svůj černý rub a skrývá v sobě memento, které - zdá se mi - tvoří podtext všech našich úvah a starostí." V zajímavém osobním příspěvku potom prohlásil: "V dopisu Helvetiovi napsal Voltaire nádhernou větu: Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale budu až do smrti hájit vaše právo říkat to. - To je formulace zásadního etického principu novověké kultury. Kdo se vrací historicky před tuto zásadu, dělá krok z novověku do středověku. Jakékoliv potlačování názorů, ba i nesprávných názorů,

směřuje ve svých důsledcích proti pravdě, protože pravdy lze dosíci jen v dialogu názorů, které jsou rovnoprávné a svobodné. Jakýkoliv zásah do svobody myšlenek a slov, ať už technologie i pojmenování takové cenzury je sebediskretnější, je ve dvacátém století skandálem a pro naši rozbíhající se literaturu okovem." - Seděl jsem vzadu v sále, vzdálen od předsednického stolu a sjezdové tribuny, s Jirkou Kolářem, Vaškem Daňkem a Vladimírem Kafkou, nedaleko nás se usmíval Vašek Havel a kamsi dole byl zahleděn mladý dramatik Josef Topol. Od stolu ke stolu pobíhal živý Joska Čermák. Po Kunderově projevu si spisovatelé objednávali gáblík. Číšníci poletovali sem tam i během jednání. A právě, když se delegáti lačně pouštěli do šťavnaté uzeminy, přistoupil k mikrofonu Jiří Hendrych, aby jako člen politbyra a tajemník ÚV KSČ pronesl oficiální projev. Do jeho naléhavých slov mísil se však nevhodně a hlavně neuctivě cinkot nožů a vidliček, šum posunovaných talířů i polohlasé besedování jedlíků a pijáků, zcela patických k projevu, jenž měl být osou celého jednání. Věc nevídaná a neslýchaná. Ostřílený hlaví našeptavač prvního tajemníka ÚV a presidenta republiky Antonína Novotného však nevypadl z konceptu: "Do světa byly vypuštěny různé pestré barevné balónky, které našly i u nás určité obdivovatele. Mám na mysli určité teorie a hlasy, které vyklešují třídní podstatu myšlenky mírového soužití a předkládají jí pod heslem světové integrace. Zapomínají přitom, že jde o smír s buržoasní ideologií, o smír s politikou kapitalistického světa /.../ Nelze souhlasit se situací, kdy se na půdě i z úzkého hlediska literárních hodnot rehabilitují politické reakční postoje ve jménu tzv. objektivity /.../ Ti, kdo nejsilněji odsuzují, jsou začasťe známí z minulosti jako nejvášnivější sektáři. Tak jako dnes jim žádný liberalismus není dost liberální, nebyl pro ně v minulosti žádný postoj dost radikální..." Projev, nadšený zřetelně přidruženým vzteky, dokončil a zasedl znovu jakoby klidně za předsednický stůl. Co přišlo dál, však jeho rozladění ještě vystupňovalo. Jako konstatovaly Literárky: "Diskuse pokračovala vystoupením Pavla Kohouta, který vyjádřil svůj vztah k událostem na Středním Východě. V další části příspěvku hovořil o životním postoji mladé generace a o novém tiskovém zákoně." Nevěřili jsme svým uším. Co zde zpíval bývalý stalinský slavík, muselo Hendrychově sluchu znít drásavěji než nejheretičtější

rouhání: ..."Že stát je stát, byť byl socialistický a má své funkce a závazky, musí rozumný občan chápat. Ale vedle toho jsme taky kdysi provedli jakousi revoluci, která měla uskutečnit nejlepší sny lidstva, jak je po staletích sečetli a převedli na společného jmenovatele Marx a Lenin. Produktem té revoluce měl být, a mám zato, že dosud má být svobodný člověk. Svobodným lidem se pochopitelně hůř vládne, proto se ani socialismus neubráníl periodám diktátorů a božstev." - To byla jen pouhá předehra. Po Kohoutovi vystoupil Saša Kliment. Zamýšlel se nad vztahem literatury a společnosti, literatury a politiky, nad napětím mezi uměním a doktrínou, nad zárukami, které žádá umělec, aby mohl publikovat své dílo. Projevil však podiv a nespokojenost i nad tím, že se u nás zatajuje poslední projev Alexandra Solženicyna: "Navrhuj, aby sekretariát Svazu podnikl účinná opatření pro lepší informovanost svých členů. Je zarážející, že se o některých věcech, přímo se týkajících literatury, musíme dovědět teprve z pařížského Le Mondu nebo ze západoněmeckého vysílání. Mám příkladně na mysli dopis A. I. Solženicyna IV. sjezdu sovětských spisovatelů. Navrhuj, aby s tímto dopisem byl náš sjezd seznámen a protože obsah toho dopisu už znám, vyjadřuji s tímto spisovatelem svoji solidaritu." /Potlesk./ Pavel Kohout: "Mám zde český překlad dopisu Solženicyna. Přeje si sjezd, aby s ním byl seznámen?" /Potlesk./ Předsedající Karel Ptáček: "Soudruzi, i když váš potlesk byl jakýmsi vyjádřením vašeho přání, musím dát o tom hlasovat." /Všichni souhlasí, jeden hlas proti, dva se zdrželi hlasování./ Čiperný Kohout přiskočil a projev přečetl. Hendrych, oděn jen nálehko - kalhoty, bílá košile, přes kterou se táhly dva černé pruhy šráků - vyrazil na chodbu, aby tak projevil svůj odpor k nepravostem, které se tu daly. A tam, jak jsme se doslechli, vpadl přímo do náruče starého obtížného literáta Karla Šelepy, který mu nabízel k přečtení svůj nejčerstvější opus: slova nové československé hymny, neboť dosavadní prý už nevyhovuje. Hendrych text nečetl. Metelil si to k úřednímu autu a rovnou na hrad. Co se tam dalo, těžko hádat. Dá se však předpokládat, že kromě strašlivého vzteku tam zavannl i děs: co tomu řeknou v Kremle? Přečtení Solženicynova dopisu přesahuje svým rouhavým významem naše poměry. A vůbec, naše poměry! V jakém jsou stavu, když je možné napadat a kritizovat politiku SSSR a spojenců na Středním východě? Kam se dostala organizace, která měla absolutní podpora politické moci a byla dosud její

věrnou agenturou? - V Domě spojů byla zatím polední přestávka. A my byli zvědaví, co přijde dál, co odbojáři z výborů a Literárních novin mají ještě za úlohu a v šosu. Jedno bylo jasné: požár je zralý na zásah hasičů! A první hasič opravdu hned při zahájení odpoledního jednání nastoupil se stříkačkou: Prof. dr. Eduard Goldstücker. Požárník obezřetný i obojaký: "Soudruzi a soudružky, dovolte mi, abych nemusel překřikovat ani bouřku venku ani váš hluk a abych se ve svých několika improvizovaných poznámkách nejdřív zastavil u dopisu Alexandra Solženicyna. Tento dopis byl znám patrně převážné většině přítomných z různých pramenů a byl tudíž na našem sjezdu veřejným tajemstvím. Předsednictvo sjezdu, jak jste slyšeli, bylo požádáno, aby byl tento dopis přečten. Plénium s tím souhlasilo a předsednictvo dostalo, jak jsem byl informován, i písemný návrh toho druhu, a dopis přečten byl. Myslím, že je důležité si přitom uvědomit, že je to záležitost, týkající se Svazu sovětských spisovatelů, a že bychom měli zůstat věrni zásadě, kterou reklamujeme, když jde o nás, že bychom se my, přátelé ze socialistických zemí, neměli veřejně podrobovat jeden druhému kritice, pokud jde o náš okruh působení /.../ Navrhuji proto, aby přečtení dopisu A. Solženicyna bylo pokládáno za akt vnitřní informace tohoto sjezdu, aby nefiguroval ve sjezdových materiálech a aby se ho další diskuse nedotýkala /.../" Dále řekl: "Předsednictvo sjezdu mi dalo k dispozici telegram, který dostalo a který ukazuje, jak tyto věci spravedlnosti a nespravedlnosti jsou velmi živé a jak se na nich chce přiživit někdy i ten, kdo má velmi malou legitimitaci, aby do toho mohl mluvit. Náš sjezd dostal telegram z Mnichova od lidí, kteří se podepisují jako čs. spisovatelé v exilu, organizovaní v PEN klubu a žijící v Německu. V telegramu žádají, aby sjezd intervenoval za uvězněného J. Beneše a prosadil plnou vahou spisovatelů i rehabilitaci spisovatelů, odsouzených v padesátých letech. Myslím, že bychom na tento telegram mohli nejlépe odpovědět tím, aby nám odesílatelé dovolili vyřizovat si své vlastní věci sami a aby se neoddávali iluzi, že mohou, když se sami toho práva zrekli, nějakým způsobem ovlivňovat události v našem státě /.../" Dále hovořil o napětí, které vzniká z toho, jaké úkoly klade před literaturu politika a jaké existenční požadavky si klade literatura sama. Ocenil v tomto smyslu rezoluci XIII. sjezdu KSČ, ale zároveň vyslovil výhrady k praxi, kte-

rá duchu rezoluce vždy neodpovídá. Prostě a vulgárně: vlk se měl nažrat a koza zůstat celá. Po jeho projevu jsem vyšel na chodbu, kde jsem se náhodou setkal s řečnickovým zetěm, básníkem Jiřím Grušou. Kroutil nad tchánem hlavou. A Vašek Havel nadskakoval: "Emigranti, emigranti! Co když si mnozí svým odchodem zachránili život? Dojde-li k hlasování o takovéhle odpovědi, jsem proti!" - Zajímavý svým postojem byl projev Alexeje Pludka. Pustil se odvážně do redakce Literárek, která preferuje jen spisovatele s pozicí ve Svazu a znevažuje ty, kteří nepatří k mocenským skupinám. Odmítl předběžný návrh Havla a Brouska reorganizovat Svaz jako sdružení tvůrčích skupin. Mluvil z příbuzně ukřivděné duše Kamilu Bednářovi, který přistoupil k mikrofonu po něm, aby hovořil "o středu jako principu, na němž lze dosáhnout rovnováhy, dále o modernosti a etosu". Zopakoval v podstatě všechny své nechuti a žárlivosti na nové estetické směry a proudy. Když mluvil o vztahu k tradici, připomněl jsem si jeho pradávňý článek z roku 1937, nazvaný "Návrat k otcům", který byl tenkrát přísně odsouzen v Mladé kultuře, dřívějším Kamilově postu i Honysem v dopisu redakci Studentského časopisu. Josef Hanzlík a Petr Kabeš hovořili o problematice a malých publikačních možnostech mladých spisovatelů i o nedostacích nového tiskového zákona. Jan Pilař - jako obvykle - seznámil sjezd se složitou problematikou nakladatelské činnosti. A opět - jako obvykle - objevila se v zrcadle Jánusova hlava: Konstatoval mimo jiné, že sice při řízení nakladatelské činnosti vymizela mluva zakazů a direktív, ale nastoupila praxe průtahů, jednání, diskusí, odvolání, konsultací, urgencí, odkladů a vyslovil domněnku, že by se mělo více dát na ty, kdo v tom kterém místě pracují. Posledním řečníkem dne byl Alexandr Matuška, esejista a kritik, tu a tam proklamovaný jako jakýsi opožděný slovenský Šalda menšího formátu. Jeho příspěvek "o devize svobodné tvorby" však příliš šaldovsky nevyzníval. Svoboda tvorby neznamena prý, "že budeme dělat jen to, co se nám zlíbí, ale z vlastního rozhodnutí to, co je třeba dělat". Dále vyslovil obavu z dnešní převahy esteticismu nad prostým lidským obsahem. Byl zcela v žádoucí oficiální linii. A tím skončil první den sněmování. Pár výstřelů už tedy padlo. Byly to však pouhé rány flobertkou proti dělovým petardám, které se teprve chystaly zbouřit a rozviklat trůn.

- druhý sjezdový den započal v míru a nudě zprávami o činnosti Svazu a překladatelské sekce. Referát Jiřího Šotoly byl věcný, příspěvek Jarmily Fastrové kritický. Mlhu protrhla opět redakce Literárních novin v osobě A. J. Liehma. Ačkoliv řečníka mám v živé paměti ještě jako předúnorového fiškuse pokleslého už E. F. Buriana, jako angažovaného straníka, který za aféry Zoščenko - Achmatovová v důvěře ve své ideály zatančil tanec mezi vejci, teď zde vystoupil kritický, racionální, nespokojený intelektuál s tvrzením, že "současná kulturní politika zatím opakuje všechno to, čím se na kultuře provinily minulé formace, zatím co by se měla odlišit zejména v tom, že by zbavila kulturu diktátu moci a trhu. Socialistická kulturní politika je dnes jediná, jež k tomu má předpoklady". Příspěvek tedy opět ve své podstatě notně heretický. A marně slovenský pěvec - stalinský drozd - Milan Lajčiak - horlil proti ideové platformě některých příspěvků, v nichž viděl rozchod s ideami komunismu a protestoval proti adoraci první republiky, kterou "charakterizovalo vystěhovalectví, hlad, nezaměstnanost a stávkový". Marně vyslovil nesouhlas s užíváním termínu stalinismus, marně zaklínal své staré soudruhy: "Nebojíte se skutečně svědomí, moji drazí přátelé z dávného bojového Svazu československé mládeže? Nebojíte se skutečně svědomí, drazí moji přátelé z vážných let přeměny této republiky - z republiky Tomáše Bati a Schneidera na republiku patřící řekněme stejně Miškoví, který ležímrok v nemocnici, jako těm dvěstětisícům soukromých rolníků na Slovensku?" Projev za chabého potlesku zakončil téměř výkřikem: "A takové fialky, které tu zdánlivě zavoněly, nevoní, ale smrdí!" - Filosof "Dialektiky konkrétního" Karel Kosík vystoupil po přestávce. Příspěvek zahájil historickou reminiscencí: "Velký český intelektuál píše z vězení 18. června roku 1415: Jeden teolog mi řekl, že vše je pro mne dobré a dovoleno, jen když se podrobím koncili, a dořekl: Kdyby koncil prohlásil, že máš toliko jedno oko, třebaže máš dvě, bylo by tvou povinností vyznati s koncilem, že tomu tak jest. Odpověděl jsem mu: I kdyby to tvrdil celý svět, já, maje rozum jaký mám, nemohl bych to připustiti bez odporu svědomí..." V závěru pak, když vyvádil mnohé premisy z Husova citátu, připomněl sjezdu a jeho účastníkům: Člověk, který nahradil rozum soukromým počtářstvím a potlačil své svědomí tak, že je přeměnil na špatné svědomí, je člově-

kem bez rozumu a svědomí. Takový člověk ztratil všechno a nezískal nic. Stal se nicotným člověkem, člověkem, kterého ovládá nicota. A jestliže víme, že nic znamená nihil, je člověk bez rozumu a svědomí skutečný nihilista."

Na řadu opět přišel další muž Literárek, prozaik Ivan Klíma. Krom obhajoby činnosti svého týdeníku nastínil vývoj tiskových svobod za minulých 120 let a konfrontoval je s novým tiskovým zákonem. A když po odbojném redaktorovi zazněl hlas kritika a teoretika Jiřího Hájka, ovannl mi hlavu vánek mladých let. Už tehdy byl znám svou ironií a dobrou vyřídilkou. Terčem jeho šípů byl tentokrát projev Milana Kundery. Hájek jeho autora charakterizoval jako žongléra-iluzionistu, který "odepsal z historie našich literatur celých třicet let, většinu života a tvorby spisovatelů přítomných na sjezdu..." Vyslovil i nesouhlas s projevem Kosíkovým, který v něm vyvolává otázku, kdo je dnes vlastně revolucionář. Chabá, chabá odezva na filipiku tak temperamentní, sjezdovým účastníkům přímo nadbíhající! Další řečníci nabídli různé ovoce svých záhomí: Jan Skácel v duchu fejetonů v Hostu do domu promluvil o žlutém kanárkovi, který odmítá zpívat ve tmě, a Josef Škvorecký, ač sám původní spisovatel převýborný, mluvil o vysoké úrovni českého překladatelství a plaidoval pro zvýšení překladatelských honorářů. Pochvalně se na počátku zmínil i o nás, svých překladatelských kolezích: "Nechci, aby se můj referát proměnil v něco na způsob telefonního seznamu, ale nemohu si odpustit, abych alespoň namátkou nejmenoval několik mně blízkých jmen. Jestliže je současná naše poezie nemyslitelná bez díla Jiřího Koláře, je Kolář zároveň neodmyslitelný bez českého Whitmana, českého Sandburga, českého Lee Masterse. Jestliže je Zábrana neodlučitelný od českého Babela, není to celý Zábrana bez Utkvělých černých ikon, právě tak, jako je organická souvislost mezi Hiršalovou experimentální poezií a jeho překlady Morgensterna. A jestliže Zdeněk Urbánek je pro mne synonymem moderního českého Shakespeara, žije v našem povědomí zároveň jako autor skvělých esejů i jako autor románu o bledém Dominikovi, který citlivěji než jiní zachytil psychologická fakta nekontrolovatelné paměti." - Pak přišel ke slovu opět jeden z nejneotřesitelnějších rytířů Svatého Grálu - básník, bývalý svazový i svazácký tajemník a můj dávný známý Ivan Skála. Jak napsaly v pře-

hledu Literární noviny: "Vyslovil zklamání, že se sjezd jen v nepatrné míře zabývá otázkami literatury, ale zato nastoluje politické otázky v ovzduší povrchních masových emocí. Polemizoval s vystoupením Milana Kundery, s názorem, podle něhož se v uplynulých letech podařilo snížit českou literaturu na úroveň planého propagandismu. Vyslovil nesouhlas s příspěvkem, které požadovaly rozšířit prostor pro literaturu. Rezoluce XIII. sjezdu KSČ otvírá tak široký prostor, že ho někteří lidé zneužívají k politickým kalkulacím, tak široký, že jsme ho nedokázali vyplnit národní tvorbou. Svobodu je třeba rozšiřovat nejen pro literaturu, nýbrž i pro člověka, ale neproti principu naší společnosti nebo pro i straně." - Proslovil tedy proslov opravdu skalní. Po něm, skeptikovi k současným snahám svazové reprezentace, nastoupil skeptik další, jenže jiné podstaty. A bral to z jiného konce. Vašek Havel. Mluvil se značnou dávkou nedůvěry o zasedání spisovatelských sjezdů, které jednou za čtyři roky projednaly nashromážděné problémy, vyslovily odvážné požadavky a po nich následuje praxe, jež je popře. Svaz spisovatelů stojí před volbou, zda uplatní myšlenky o svobodě, demokracii, humanismu, anebo zda budou pouhou fasádou, za níž bude praxe nedůživá, polovičatá a konformní... Ano, říkali jsme si, zlatá to slova, mladý Václave! Čas a poměry je nicméně opět promění ve hlas volajícího na poušti. Bude záležet jen na tom, jak pochodí Šavlové-Pavlové ze svazového týdeníku. Osobně jsem přesvědčen, že se na ně chystají nikoliv boxerské rukavice, ale ohlávky. V padesátých letech by to byly oprátky. Ale třeba, třeba někteří mustangové do nich hlavu nestrčí a budou cválat dál. Pak ale bude veta po jejich dílech za výklady a na pultech. Budou plnit šuplata. A na to, věru, nejsou zvyklí... V poledne zajel jsem si na oběd domů. A u Olšanských hřbitovů zakoupil krásnou bílou lilii, ku které jsem na chodbě před sjezdovým sálem dával přivonět přátelům a známým. Prohlašoval jsem, že je určena pro poslance Pružince, o němž mluvil Vašek Havel. Tenhle poslanec prý otřesným způsobem vyjádřil svůj odpor k filmu Věry Chytilové "Sedmikrásky". Ale to už se odvíjelo odpolední sjezdové sněmování, které v projevu Ludvíka Vaculíka nasadilo nikoliv královskou, ale přímo císařskou korunu démonu vzpoury. Téma autora "Sekyry", redaktora Literárek, bylo celkem pro sté, o to víc však pobuřující: Občan a moc. "Sociální revoluce se

u nás zdařila - a problém moci trvá dál. Ačkoliv jsme chytili býka za rohy a držíme ho, kdosi nás zatím pořád kope do zadku a nepřestává..." Tak prohlásil hned na počátku. "Myslím, že u nás není občanů. Mám pro to důvody nasbírané za léta práce v novinách a v rozhlasu. Pro jeden čerstvý důvod půjdu blízko. Tento sjezd se nesešel tehdy, kdy se členové této organizace rozhodli, nýbrž když pán dal po uvážení svých starostí laskavě souhlas. Očekává za to, jak je na to zvyklý z minulých tisíciletí, že vzdáme jeho dynastii hold. Navrhují nevzdávat. Navrhují prohlédnout text Stanoviska, a vyškrtnout všechno, z čeho čiší poddanská duše. V národech, které svou kulturu vypěstovaly v kritice vládnoucí moci, nemusejí zrovna spisovatelé odhazovat dobré lidové vychování..." A dál to Ludva pružil jen což. Mluvil o touze moci trvat stále, o její dynastizaci i o jejím nerespektování ústavních práv. Až došel k samotné ústavě: "Často si v poslední době v Ústavě čtu a došel jsem k názoru, že je to nedobře sestavené dílo, jež snad proto ztratilo autoritu u občanů i u úřadů. Po stránce slohové je mnohomluvné a přitom se vyjadřuje v mnoha důležitých případech mlhavě." Pak uvedl příklad, týkající se článku 16: "Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu a v těsném spojení se životem a prací lidu." Prohlásil: "Není mi jasné, který orgán a jaký snad soud bude rozhodovat o vědeckosti určitého názoru, když v samém pojmu vědy je zahrnut pohyb a proměna názorů ve shodě^s postupujícím poznáváním... Ledaže by se vědeckým světovým názorem rozuměl pevný soubor tezí, ale pak by byla otázka, zda by náš stát nebyl více státem doktrinálním nežli vědecky řízeným, jak měl na mysli zákonodárce..." Když pak kritizoval ještě článek 28 Ústavy, zatáhl mě za šas vyjevený Joska Čermák: "Na tohle přece je zákon!" V plénu bylo tak vysokofrekventní napětí, že bylo téměř vidět a slyšet přeskakující jiskry. Hromy a blesky však měly přijít později. Odbojný redaktor končil svůj dlouhý kritický projev: "Na závěr bych chtěl výslovně vyjádřit, snad zbytečně, což jistě plyne z celé mé řeči: svou kritiku moci v tomto státě neháším na čelo socialismu, protože nejsem přesvědčen, že takový jeho vývoj u nás byl nutný, a protože tuto moc nextotožňuji s pojmem socialismu, jak se s ním chce ztotožňovat ona sama. Ani jejich osud nemusí být totožný. A kdyby

lidé, vykonávající tuto moc - já je pro tuto chvíli odčarovávám od moci a dovolávám se jich jako jednotlivců se soukromým cítěním a myšlením, kdyby sem přišli a nám všem položili jednu otázku - zda ten sen je uskutečnitelný - musili by pokládat za projev naší dobré vůle a zároveň nejvyšší občanské loajality, kdyby odpověď byla: Nevím." /Potlesk./ Po matadorovi nastoupil do arény pikador, Milan Jungmann, nedávný šéfredaktor povstaleckého týdeníku, se zabýval vztahy umění a politiky, hovořil o několika modelech těchto vztahů! Vidí ve sporech mezi kulturou a politikou nikoli krizi, ale zrání kultury. Domnívá se, že čas pracuje k tomu, aby v jejich vztazích nastala opět rovnováha, v níž každá z obou stran bude pracovat svými prostředky, ale i v součinnosti a ve vzájemném ovlivňování. Pošetilče, řekl jsem si v duchu, taky jsi skočil na špek omamnému bludu partnerství. Projev zajímavý, nicméně po bubnové palbě Vaculíkově přitlumený. Rezoluce, která byla po jeho příspěvku přečtena, byla namířena proti agresí, nátlaku jako způsobu řešení mezinárodních problémů, proti teroru v Jižním Vietnamu, v Řecku a proti akcím imperialistů na Středním Východě. Na mne působila jako pakrouotka pro dosud neodrazivšího se lva. Hodný Jaroslav Janů hovořil o otázkách modernismu a tradicionalismu a přimlouval se za větší pozornost moderní realistické estetiky. Působil svým příspěvkem jako náměsíčník. Slovenský básník a člen ÚV SČSS Miroslav Válek přišel s příspěvkem případnějším: Přečetl dopis skupiny spisovatelů /Michálik, Špitzer, Válek, Mináč, Kostra, Matuška, Rosenbaum, Lustig, Drda, Hanzelka Glazarová/, který konstatoval, že se o ideách a politických problémech má hovořit s hlubokou znalostí věci a odpovědně. Tedy jakési napomenutí, ale komu? Dále, že prý "neúcta a netolerance ohrožuje jednotnou spisovatelskou organizací". Pravda asi taková, jako že když přejí, je mokro. A pak už vystoupili jen tři řečníci: Jiří Hanzelka, který žádal, aby sjezd uložil příštímu ústřednímu výboru, aby spolu s politickými místy analyzoval příčiny, které nás často zavádějí do havarijních situací, a aby navrhl cesty k odstranění těchto příčin. Pomyslel jsem si, že na tohle všecko budou jistě ta příslušná "politická místa" stačit sama.

Pak Zdeněk Urbánek promluvil o osudu díla Jana Hanče, které ani několik let po spisovatelově smrti nevychází. Drahý Zdenku, všechna čest tvému vystoupení, ale připadlo mi, jako bys chtěl uplat-

nit árii z Orfea v podsvětí v kraválu bitvy u Lipan. Dosti však má den na trápení svém. Dnešní zasedání skončilo pro mnohé v neblahé předtuše projevu z nejvyšších míst, který má být pronesen zítra -

- jestliže v prvních dvou sjezdových dnech někteří účastníci švencovali, opouštěli své židle při nudných projevech a popíjeli v restauraci, při zahájení třetího, posledního dne byl sál nabit k prasknutí. Nikdo si nechtěl nechat ujít ohlášený projev Jiřího Hendrycha, který měl vyjádřit stanovisko strany a vlády k dosavadnímu průběhu této černé mše. Exercista přistoupil tentokrát k mikrofonu v oděvu kompletním. A v plénu se také tentokrát provokativně nebužirovalo. Řečník byl kupodivu stručný: "Soudružky a soudruzi, přátelé, dovolte mi, abych vás zpravil o výsledcích dnešní schůze komunistů, členů Svazu čs. spisovatelů, která se konala před zahájením sjezdového jednání. Stranická a vládní delegace na něm informovala o svém postoji k některým vystoupením, která odezněla v první den sjezdu dopoledne a včera odpoledne. Toto své stanovisko považuje stranická delegace za svou povinnost sdělit celému sjezdu. Zjevným záměrem jmenovaných vystoupení bylo odsunout do pozadí vlastní otázky sjezdu a zneužít jeho fora k deklaraci názorů, které jsou v rozporu se zájmy našeho lidu. Bez ohledu na stanovisko ÚV KSČ, tlumočené delegací tomuto sjezdu a se zřejmou nechutí je vážít, došlo v těchto vystoupeních ke skrytým a zcela zřejmě otevřeným útokům a pomluvám na adresu socialistického zřízení, vlády, vnitřní a zahraniční politiky Československa a komunistické strany. V aristokratickém vystoupení spisovatele Vaculíka byly vysloveny přímé urážky našeho lidu a jeho zástupců, kterým svěřil správu a řízení společnosti a státu..." Nakonec se obrátil s výzvou k účastníkům sjezdu, aby vyvodili z dosavadního průběhu důsledky a přispěli v závěru sjezdu k jeho pozitivním výsledkům. Když řečník mluvil o aristokratickém vystoupení spisovatele Vaculíka, volal na něj jmenovaný z pléna: "Soudruhu Hendrychu, nemohl byš přesně říct, co bylo v mém projevu aristokratického?" Hendrych na pokřik potrefeného nereagoval. Skončil a usedl na své místo za stolem předsednictva. V jednání o kandidátní listině příštího ÚV SČSS vyhradila si však stranická a vládní delegace škrtnutí tří jmen: Pavla Kohouta, Ludvíka Vaculíka a Ivana Klímy.

To se ovšem dělo v zákulisí. Sjezdové jednání pomalu končilo vleklým projevem Lumíra Čivrného o vzájemné podmíněnosti angažovanosti a svobody, o vztazích, které jsou mezi námi a rozděleným světem, jehož kultura je však celistvá - tu jsem si pomyslel, kde nechal řečník leninskou teorii dvojí kultury? - a vyslovil přesvědčení, že integrace je nelítostný myšlenkový boj a my se v něm musíme otevřít světu. Vilém Závada referoval o činnosti českého literárního fondu, Zdeněk Pluhař o činnosti kontrolní komise a Milan Kundera přečetl dopis vedení Svazu filmových a televizních umělců, kteří se obracejí na IV. sjezd spisovatelů s výzvou k těsné spolupráci. Nakonec přečetl, či spíše přednesl J. S. Kupka dopis sjezdu Ústřednímu výboru KSČ, jenž měl zřejmě osladit hořkou pachuť, která zůstala na tak mnohých mocných jazycích po sjezdovém jednání. Věty jako: "A vracíme-li se k deformacím, které v tzv. období kultu osobnosti oslabovaly socialismus, hovoříme-li o jeho dnešních nesnázích, pak to není výraz nedobré vůle, ale naopak snaha po zevrubném poznání všeho, co brzdí další rozvoj socialistické společnosti... Leží nám na srdci vývoj v celém socialistickém táboře a proto s velkou účastí sledujeme vše, co se děje v kulturním životě našich bratrských socialistických zemí... Kdyby kdokoliv chtěl považovat naši otevřenost za projev politické opozice a kalkuloval s ní jako s tendencí namířenou proti socialismu, je na velkém omylu. Je to výraz a důkaz rostoucí síly naší socialistické demokracie" byly v podstatě omluvné, vysvětlující a uklidňující. Jenže příliš neomluvily, nevysvětlily a neuklidnily. Když byla přečtena kandidátka členů nového ÚV SČSS bez tří vyškrtnutých kandidátů, přihlásil se ke slovu J. R. Pick, satirik v před i pounorových dobách absolutně oddaný a spolehlivý, a navrhl doplnit kandidátní listinu o jména Pavla Kohouta, Ivana Klímy a Ludvíka Vaculíka. Neuspěl. Ale i tak byl výbor zvolen značně kompromisně s patrnými ústupky z obou stran. Vedle Ivana Skály, Milana Jariše, Jana Drdy a pár dalších věrných byla zde celá dlouhá řada kalibrů středních, jako Josef Škvorecký, Bohumil Hrabal, Jan Skácel i několik odbojníků, jako Milan Kundera, Milan Jungmann, Karel Kosík, a v náhradnících se dokonce objevili Jan Grossmann, Alexandr Kliment a Milan Uhde. Velkou radost tedy vrchní velení z výsledků voleb nemělo. A ani z nově zvoleného předsedy, který byl v dané situaci a náladě optimální: prof. dr. Eduard Goldstücker -

(z a heta let 4

Inštitucionálna revolúcia po dvadsiatich rokoch

Miroslav Kusý

Práve pred dvadsiatimi rokmi - v máji 1968 - som na objednávku lublanského časopisu Teorija in Praksa napísal stať "Inštitucionálna revolúcia", hodnotiacu zmysel a poslanie vtedajšieho československého pokusu o radikálnu prestavbu našej spoločnosti. Spomínam to teraz iba preto, že práve v špecifičnosti onej československej inštitucionálnej revolúcie vidím odpoveď na aktuálnu otázku, či to, čomu sa dnes u nás hovorí "prestavba", má s ňou ešte niečo spoločné, či to nie je len nejaká špatne zamaskovaná variácia na známu tému Pražskej jari 1968.

Zhodne s našimi normalizátormi tvrdím, že veru nie, že sa tu porovnávajú dva podstatne odlišné procesy. Rozchádzam sa však s nimi vo výklade oboch týchto procesov a teda aj v zdôvodnení oboch zhodne negatívnych odpovedí. Podľa normalizátorov šlo vtedy o kontrarevolúciu, o "demontáž" socializmu, zatiaľ čo dnes im vraj ide o revolučnú prestavbu a kvalitatívne rozvívanie toho ^{ajaké bolo} "reálneho socializmu", ku ktorému sa v poslednej dvadsiatročnici dopracovali, o jeho prechod na nový, vyšší vývojový stupeň (*teda ani na "reálny socializmus"?*).

Zotrávam na svojom názore, že u nás šlo vtedy o inštitucionálnu revolúciu. Bola i n š t i t u c i o n á l n a , pretože prebiehala ako revolúcia zhora, iniciovaná a riadená predstaviteľmi československých mocenských štruktúr. Na rozdiel od palácového prevratu /pri ktorom ide len o výmenu vládnucej špičky/ to však bola skutočná r e v o l ú c i a , a to tak z aspektu radikálnosti uskutočňovaných a chystaných premien, ako aj z aspektu jej sociálneho zázemia. Z prvého aspektu tu šlo o kvalitatívne nový model socializmu, charakterizovaný revolučnou prestavbou etatického totalitného režimu prostredníctvom jeho demokratizácie na "demokratický socializmus" a prostredníctvom jeho humanizácie zároveň na "socializmus s ľudskou tvárou". Konkrétnou náplňou týchto jeho nových prívlastkov mali byť významné zásahy do sféry riadenia, správy, legislatívy, systému Národného frontu a volebného systému, účasti obyvateľstva, ľudských a občianskych práv a, samozrejme, aj do ekonomiky: vtedajší Zákon o socialistickom podniku doteraz nebol v žiadnej socialistickej ekonomike prekonaný. Z druhého aspektu šlo o to, že táto revolúcia zhora mala širokú masovú podporu a bola radikalizovaná zdola, čo je nedovoľovalo ustrnúť, uhnúť z cesty, vymieňať veľké ciele za stále menšie, teda zdegenerovať. Predstavitelia mocenských štruktúr sa tu preto nemohli len tak naoko hrať na revolúciu, prispôbovať si ju vlastnému piesočku profesionálnej politiky, ale pracovali pod silným a sústavným tlakom zdola, museli neustále skladať účty ľudu, boli nepretržite bráni na zodpovednosť za svoje činy i za svoje úmysly pred verejnosťou.

Tanuto poslednému bodu sa dnes u Sovietov vraví "glasnosť" a keď si vezmeme ich súčasnú "perestrojku" vcelku, je to priam učeboviscová aplikácia základných charakteristických črt nášho modelu inštitucionálnej revolúcie z roku 1968: inštitucionaliz-

mus riadených kvalitatívnych premian zhora, demokratizácia a humanizácia režimu, podpora, kontrola a radikalizácia zdola. Naši normalizátori síce preberajú gorbačovský slovník perestrojky, opýbajú sa však objektívne a subjektívne predpoklady pre čo len trochu približné zopakovanie inštitucionálnej revolúcie v našich dnešných pomeroch.

Inštitucionálnosť tejto revolúcie bola vtedy u nás umožnená tým, že KSČ v šesťdesiatych rokoch integrovala v podstate celú intelektuálnu elitu našej spoločnosti: členstvo vo vládnucej strane sa stalo existenčnou podmienkou pre všetky elitné kategórie obyvateľstva. Práve tieto kategórie však najviac pociťovali i reflektovali krízovú situáciu totalitného režimu. Nespokojnosť s daným stavom vecí, opozícia voči vedeniu sa teda prejavovali predovšetkým v rámci strany a tým vlastne aj v rámci celého establišmentu. Mimoštruktúrna opozícia bolo hneď po komunistickom prevzatí moci zbavená legálnej základne a ako taká rozprášaná a fyzicky zľakvidovaná. V priebehu demokratizačného procesu 68 sa začína znovu formovať - napr. v podobe KANu, K 231, obnovovanej sociálnej demokracie a pod. Hlavný a symbolický význam samotného faktu ich objavenia sa bol obrovský, reálna politická sila /t.j. sila, opierajúca sa o nejaké aktívne ju podporujúce sociálne zázemie/ tejto opozície bola však ešte len v stave zrodu. V kontexte roku 68 vstupovala do už rozohratej hry, ktorej náplň a priebeh určoval predovšetkým stret hlavných aktérov - konzervatívnej garnitúry Novotného s vnútrostraničným a mocenskoštruktúrnym reformným prúdom.

Soviety vyšli z rovnakého východiskového bodu. Gorbačovská opozícia voči starému kurzu sa pripravovala v rámci vládnucej strany a establišmentu, tam nachádzala svoje kadrové zázemie. U nás sa však toto východiako zásadne zmenilo. Vďaka poaugustovým monštruóznym čistkám je KSČ dnes stranou "spokojných" ľudí: tí nespokojní sa zákonite dostali mimo ňu. Opozícia sa preto ^{od začiatku} grupuje z nekomunistov: buď z bývalých členov strany /"exkomunistov"/, alebo z ľudí /a tí sú v stále väčšej prevaha/, ktorí v strane nikdy neboli ^{akí sú} a ani nikdy nebudú: kritickí intelektuáli, nonkonformisti, veriaci, mládež. Vďaka normalizačnému procesu boli potreby tých, čo v strane zostali, plne saturevané. Jej členovia preto netúžia po žiadnej "poshybnej" demokratizácii, glasnosti, či dokonca radikálnej prestavbe toho socializmu, ktorý si prispôbili pre seba a v ktorom sa tak dobre zabývali. Každé ich prikyvovanie Gorbačovovi, každý termín zo slovníka perestrojky sú u nich sprevádzané zdvihnutým ukazovákem a veľavravným: "Ale...". Je preto symptomatické, že iba necelé 3% stranických organizácií sa pri posledných výročných členských schôdzkach rozhodlo pre tajné voľby svojich nových výborov, že 2/3 okremých a obvodných konferencií si zvolilo doterajších vedúcich tajomníkov do ich funkcií a tážná tu bola iba 1/5 valieb predsedníctiev a vedúcich funkcionárov: sdrvivúca väčšina komunistov je rozhodnutá ísť po starom a dáva to demonštratívne najavo.

V pravde, možno hovoriť o tom, ako by sa bola z hľadiska týchto mimoštruktúrnych opozičných síl rozvíjala situácia ďalej, tým sa však už dostávame len do sféry dohadov.

† uvedomujúci si hranice obzoru svojej "strany mierneho pokroku v redziach zákona", sú iba za takú "prestavbu", ktorá tieto hranice neprekročí.

Nespokojenci /ako sociálny prúd, ako krídlo/ teda už dávno nie sú v tejto strane, ale mimo ňu. Práve preto dnes u nás nie je prakticky možné začať prestavbu spoločnosti prestavbou strany zvnútra, vlastnými silami, vnútrostraníckou reformou, očistou a rozsiahlou kádrovou výmenou - ako to považoval za nevyhnutné Gorbačov. V tejto strane totiž už niet tej sily, toho krídla, ktoré by mohlo byť ich nositeľom a hnacím motorom - ako tomu u nás bolo v roku 1968 a ako je tomu dnes u Sovietsk. Revolučné krídlo bolo zo strany vyhnané a konzervatívci sa tak mohli pohodlne rozložiť na pravici, na lavici i v strede. Rovnako aj pre mocenskú štruktúru ako pre celok platí, že opozičné prúdy tu už nepôsobia v rámci establišmentu, ale mimo neho. V ňom sú najvyššie tak opatrní reformátori, ak v šesťdesiatom ôsmom mohla byť kádrovým východiskom radikálnej prestavby výmena garnitúr v rámci tohto establišmentu, dnes sa môže stať jej predpokladom už iba výmena samotného establišmentu ako takého.

Kádrový pohyb, ktorý prebieha v rámci našej dnešnej "prestavby" však nie je ani len výmenou garnitúr v rámci jestvujúcich mocenských štruktúr. Je to iba presun jednotlivých figur na šachovnici moci, pričom vládnuca garnitúra ako celok zostáva v podstate /už takmer 20 rokov!/ zachovaná: menia sa iba kreslá pod tými istými zadkami. U nás by však vec už zrejme nezachránila ani ozajstná výmena garnitúr, akú dnes vidíme napr. v Sovietskom zväze. Okrem uvedeného dôvodu v samotnom zložení establišmentu ako celku je tu totiž ešte jeden veľmi silný argument: je ním dôvera nás. V šesťdesiatom ôsmom sa táto nová garnitúra vo vedení strany a štátu tvorila pod výrazným tlakom ľudového vkusu, teda masovej dôvery či nedôvery voči jednotlivým politickým osobnostiam. V demokratických pomeroch sa nevyhnutne musí veľmi rýchle obnoviť kategória "populárnosti" politického činiteľa. Je národom hodnotený nie cez program strany, ale cez svoju ľudskú osobnosť, cez svoj image, cez svoje schopnosti priblížiť sa k ľuďom, vedieť s nimi hovoriť ich jazykom. Také kandidatúra na prezidenta republiky bola vtedy naprosto prirodzene predmetom vášnivého záujmu "ulice", ktorá to chápala ako svoj problém a preto tiež pozorne sledovala, či a nakoľko jej "psi hlas" dôjde až do nebies vlastného mocenského rozhodovania. Keď padla voľba na Svobodu, ulica si spokojne vydýchla: bol to vtedy ^{aj} jej človek. Dnešné kádrové presuny "tam hore" už nechávajú našu ulicu naprosto chladnú a apatickú: jej záujmy už nie sú v hre. Aj v tomto zmysle sa teda súčasné sovietske pomery podobajú nášmu šesťdesiatemu ôsmemu. osobný šarm, IQ, popularita politických predstaviteľov a verejných činiteľov tam majú vysoký kurz, sú meradlom zainteresovanosti národa na ich činnosti. Národ nefandí vykonávateľom línie, prevodovým pákom, ale statočným chlapom, pohotovým diskutérom, šoumenom, tribunom ľudu, ktorí ho vedia zaujať, presvedčiť a získať svojim osobným príkladom, mravným postojom, vtipným a trefným podaním, váhou svojej vlastnej argumentácie pre vec. Takých ľudí sme mali v šesťdesiatom ôsmom - od Dubčeka až po Goldstückera, takých ľudí majú dnes Sovietsi od Gorbačova až po Ajmatova. My máme dnes Jakeša až Kozáka.

Nepochybne, dnes je vylúčené zostaviť u nás z jestvujúcich predstaviteľov establišmentu garnitúru, ktorá by prešla masovým odobrením ľudu - nehovoriac už o

takej jeho láske a nadšenej podpore, aká sa dostala Dubčekovmu vedeniu. V šesťdesiatom ôsmom bol ešte národ ochotný povedať: toto sú muži, ktorým dôverujeme a ktorým teda dávame plné moci, že nás vyvedú z daného tristného stavu. Heslo "Sme s vami, buďte s nami!" nemohol vymyslieť žiaden aparátčický ideokretét z ÚV, to vzniklo zdola. Praktickým dokladom tejto dôvery je ochota siahnúť dokonca aj do vlastnej kapsy: komu z establišmentu by sa dnes národ zložil na Zlatý poklad republiky?

Normalizátori priviedli za uplynulých dvadsať rokov svojej vlády celý establišment až k orgiastickým vrcholom nenasytnej hrabivosti, veľkopanskej pýchy, komunistickéj nadutosti a povýšenosti nad národom. Vybudovali si u nás svoj vlastný, prísne ohradený svet prepychu a snobského luxusu - samozrejme, pokiaľ možno západnej proveniencie. Predstavitelia plebsu môžu do tohto sveta vstupovať iba v roli sluhov. Prípád "Babinský" podokryl iba nepatrný rožok zo závoja zahalujúceho tento svet: v národe sa o ňom rozprávajú celé legendy. Čaká na svoju Corasom Aquinová, ktorá by mu sprístupnila stovky našich marcosovských palácov štátov v štáte. Gorbačov s tým už začal.

Toto tu do šesťdesiatych rokov nebolo. Až do augusta 68 boli naši komunisti v podstate a vcelku ešte stále revolucionári. Okrem drastických vylomenín "červeného teroru" do obsahu tohto pojmu zákonite patrili aj istý programový asketizmus a fyzická spätosť s ľudom. Taká bola norma a odklony od nej - ktoré sa s plynutím doby vyskytovali čoraz častejšie - sa ešte stále posudzovali ako negatívne výnimky. Áno, to bolo vtedy, keď Lénart chodil ešte v bagandžiach a do Predsedníctva vlády cestoval zo svojho sídlákového bytu električkou. Dokonca aj taký Bacílek sa ešte ako prvý tajomník ÚV KSS zvykol voľne prechádzať po bratislavských uliciach, zastavoval sa s ľuďmi na kus reči a v pouličnom stánku si dal párok s horčicou. Vôbec tým nechcem ospravedlňovať jeho ignorantstvo a jeho zločiny, nemám o ňom a ani o ostatných z tamtej garnitúry žiadne ilúzie, veľkopanské móresy sa im však vtedy rozhodne ešte vyčítať nedali.

August 68 je dátumom prelomu, kedy sa naši revolucionári začali hufne meniť vo svoj priamy opak, v normalizátorov. S tým šlo ruka v ruku aj hromadné zbavovanie sa onoho revolučného asketizmu, začala splendid isolation nových mocipánov, ktorí objavili slasti la dolce vita, zaručeného monopolnou držbou moci. Prišli na to, že komunizmus možno vybudovať už dnes - keď nie pre všetkých, tak aspoň pre seba. To bola odmena za ich ochotu dať sa znormalizovať a aktívne normalizovať aj všetkých ostatných. Vybudovali si ho vo svojom svete a utiahli sa doňho: odvtedy u nás prestali - okrem iného - jestvovať voľne prístupní činitelia /počnúc takým okreaým tajomníkom strany/, nechránení hradbou svojho úradu, obydlia a neodmysliteľných "goríl". Kde, kedy, ako sa s ním môže človek z ulice len tak neformálne stretnúť?

Pre tohto človeka z ulice je teda celý náš establišment iba tým druhým, napresso- to vydeleným svetom, kam on má prístup iba mimoriadne zriedkavo, za sprísnených bez-

pečnostných opatrení a len na zvláštnu priepustku. Dokonca aj na ÚV strany sa dnes u nás chodí rovnakým spôsobom ako na Štátnu bezpečnosť: policajti si ťa zidentifikujú, preveria, ohlásia, prídu si po teba a ťa na vrátnicu a odeskortujú ťa tam aj späť. Keď dnešným komunistom poviem, že volakedy sme si na ÚV kedykoľvek zašli len tak, keď sa nám zachcelo a za kým sa nám zachcelo, bez súhlasu a dohľadu po zuby ozbrojených policajtov, neuveria tomu.

Na Mňačkovu starú otázku "ako chutí moc" československým komunistov možno teda odpovedať asi takto: pred normalizáciou im chutila ako m o c o s e b e , teda ako to, čo už sama sebou vyjadruje /moc na realizáciu jej idey, cieľa/; počnúc normalizáciou im začala chutiť ako m o c p r e s e b a , teda ako symbol toho, čo zastupuje a sprostredkuje, čo vynáša /moc na sebarealizáciu jej nositeľa/.

Poaugustová mocenská garnitúra normalizovala u nás takmer dvadsať rokov pe-
mery podľa brežnevovského modelu socializmu a dosiahla v tom pozoruhodné "úspechy". Žiaľ, keď bolo jej dielo hotové, keď vybudovala svoj "reálny socializmus", vstúpil do hry Gorbačov, ktorý to celé dal do zátvoriek a predznamenal ich mínusovým znamienkom: úspechy sa tým premenili na debakle, víťazstvá na porážky, "večná sláva" na večnú hanbu. Napriek tomuto nášmu zbrežneveniu zostali však medzi Sovietmi a nami podstatné rozdiely: - vo východiskových bodoch, od ktorých odvíjajú sme sa dostali tam, kde sme teraz, - v hybných silách, ktoré nás tam dostali, - vo výslednej polarizácii progresu a regresu, dobra a zla v sociálnej stratifikácii oboch našich spoločností, - v zložení našich komunistických strán a establišmentov, - v postoji ľudových mäs voči nim. To sú teda dôvody, pre ktoré gorbačovovská revolučná prestavba môže anád vo všetkých podstatných ohľadoch nadväzovať na stratégiu československej inštitucionálnej revolúcie spred dvadsiatich rokov, zatiaľ čo "prestavba" našich normalizátorov má v tomto smere zásadne uzatvorenú cestu: zabarikádovani si ju už v samotnom začiatku svojho Veľkého normalizačného pochodu vzd.

Pre skutočnú, úprimne myslenú prestavbu môžu preto ^{normalizátorov}urobiť u nás iba jeden pozitívny krok, uvoľňujúci všetky zablokované mechanizmy: odchod zo scény.

Ale to im už dávno predomnou omnoho naliehavejšie a rovnako bezvýsledne radí aj taký odborník na aranžma scénických príchodov a odchodov, ako je Miloš Kopecký.

19. 5. 1988

195

O t e v ř e n ý d o p i s
 šéfredaktorovi týdeníku Svazu českých spisovatelů Kmen
 Karlu Sýsovi

Pane šéfredaktore,

napsal jste do 21. čísla Kmene obsáhlou stať Vymknuta z kloubů. Hodláte zřejmě, jak z titulu vyplývá, přispět k tomu, aby klouby zapadly kam patří a aby doba přestala šílet. Pro soudného čtenáře je ovšem smyslem Vašeho článku pravý opak: lámat klouby dál a bičovat dobu k ještě většímu šílení.

Vaše kulturně politické výpady jsou vedeny snahou vzbudit dojem, že odvázně všíříte stojaté vody a že na rozdíl od ostatních se nebojíte tnout do živého. Upoutáváte však pozornost jen k trapným malichernostem, abyste ji odvedl od zásadních rozporů. Váš nynější soubor postřehů a úvah se vymyká žabomyším vojnám a sporům o to, kdo komu šlápl na kuří oko, což tvoří podstatný rys týdeníku, který řídíte. Jde mu o víc: pokouší se dát dvacetileté kulturně politické orientaci spisovatelského svazu určité oprávnění nejen politické, ale i mravní. Proto na něj reaguju.

Dal byste půl království za diskreditující bonmot. Kulturní zápasy se však vtípkováním a duchaplnostmi nevyhrávají, tedy je třeba oponovat přesvědčivými důkazy a neřixlovat. Vy štřílíte rozmarně od boku nalevo napravo, po někom hodíte blátíčkem, jinému dáte řádku, ohrnete nos nad "podzemním" časopisem, a naznačíte, že jste byl ochoten uveřejnit odvážný příspěvek, leč autor pro slibnou kariéru nakonec ucukl. Teprve a takto vlastnoručně vyrobenou reputací bojovníka, který nezná v kulturních sporech bratra, se pustíte do toho, co si zaslouží zájem širší veřejnosti: do cyklostylované kultury, do těch, co se nestydí vylézat znovu na světlo, ačkoli byli v 50. letech nejkrutějšími katy české knihy, odhalujete prostě pahodnoty a mravní nepříslušnost všeho tzv. neoficiálního.

Citujete z cyklostylovaného časopisu O divadle úryvek z článku K. Pecky "Věk cynismu", ostrou, subjektivně pojatou kritiku Hraoslovy novely Proluky, románu M. Kundery Nesnesitel-

ná lehkost bytí a Formanovův filmu Amadeus na důkaz, jakých nehorázností se disidenti ve své ambicióznosti dopouštějí. Ale jak si čtenář ověří, zda Pecka má nebo nemá pravdu? Ani novelu Hrabalovu, ani román Kunderův nezná, nebyly u nás vydány. Vyšly sice, ale strojopisně. Pecka měl přirozeně právo na svůj soud, jiní s ním zase nesouhlasili a projevíli opačný názor, jak je to v demokratickém ovzduší "podzemní" kultury samozřejmé. O tom už se ovšem Vaši čtenáři nedovědí, stejně jako se od Vás nedovědí - doba je přece vymknuta z kloubů -, že Hrabalova trilogie /Svatby v domě, Vita nuova a Proluky/ vyšla knižně pouze v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publishers, vedeném Zdeněk Salivarovou a J. Škvoreckým, a doma se horlivě opisuje. Tak se poslední, po mém soudu vynikající dílo člena Vašeho spisovatelského svazu, jehož bere te v ochranu před jakýmsi falešnými přáteli, ocitlo kupodivu v první sortě ze tří, které podle Vás "terazky platí", v sortě vydávané v cizině.

Pokud jde o Kunderu, jistě Vám neuniklo, jaký má jeho dílo ohlas ve světě a jaká polemika kolem něho vznikla. Váš kolega, šéfredaktor Tvorbě J. Čejka, se do ní ostatně taky zapojil a psal o něm s velkým despektem. O motivech jeho humpoláckých soudů se nezmiňujete, vlastní hnízdo je vlastní hnízdo. Po Peckovi, autorovi Motáků nezvěstnému, tematizujících úděl koncentračníka v mravně otřesné výpovědi o době, jste ale musel plivnout pohrdavým bonmotem: "Ach ty věčný vzteku pecek, z nichž nevyrostly stromy!" Romány Vašich národních umělců jsou přitom proti této výpovědi ubohé zákrsky.

Tři sorty, které podle Vás "terazky platí", jsou - jak vyplývá ze souvislosti textu - produktem snobského vztahu k umění. Ale existuje přece skutečné rozštěpení kultury na oficiální, tzv. podzemní a exilovou, což jste dvacet let zamlčovali a teď to konečně musíte brát na vědomí. Toho se však vůbec nedotknete. Pálíte nad touto situací bengál a zájem o všechno neoficiální považujete za projev módy. Jaké má důsledky toto rozštěpení pro všechny tři větve, to Vás nezajímá, neptáte se, co s ním dál. Od těchto opravdu životních otázek odvádíte pozornost k zábavným paradoxům. Skutečně si myslíte, že je čas na šprťouchlata?

Dva muži, které jste si vzal na mušku ve svých cause-riích, sedí občas ve stejné společnosti: Karel Pecka, vězeň československých koncentráků 50. let, a František Kautman, v té době "jeden z nejkrutějších katů české knihy", jak jste ho ocejoval. Jeden v druhém nevidí nepřítele a navzájem se respektují.

Srovnejme s tím tento citát z Vašeho textu: "Jiná dnešní ,myčka oken', nedávno doktorka a ještě předtím švazačka, vyhazovala studentky ze školy za nalakované nehty. Já sám se stydím za to, že tihle lidé se nestydí ještě dnes vylézat na světlo, a pokoušejí se ještě jednou naseďnout na kyvadlo, bez jehož pohrdavého svistu si neumějí svůj zajisté únavný život v převlečnicku představit."

Vypadá to, že nešťastná doktorka byla potrestána za nesmyslné vylučování studentů. Ale Vy dobře víte, že za takové prohřešky se u nás netrestalo a netrestá, protože se to dalo a děje takzvaně v linii strany. Pyká naopak za to, že v 60. letech "přešupačila" své postoje a činy, řečeno Vaším slovníkem, tj. že se postavila proti systému, který tyto nespravedlnosti plodí. Těmhle lidem tedy upíráte právo, aby "vylézali na světlo". Někdejšímu koncentračníkovi Peckovi to ani nenapadne. Proč? Prozradím Vám to: Pecka ví, že čímkoli maskovaná msta a odplata jsou průvodním jevem věčného vymknutí doby z kloubů. Vaše propaganda a Vy s ní líčíte umlčeného spisovatele, umělce a vědce jako lidi posedlé duchem revanše, kteří se jen třesou na chvíli, kdy budou moci stínat hlavy těm, co je po dvacet let likvidovali. Jenže ti, co "vylézají na světlo", už dávno vědí, že každý fanatismus je zhoubný a nebezpečný a dávno jsou tolerantní k jinému postoji a respektují jiný názor.

Ale abych byl přesný: Vy nezatrácujete všechny, kdo v 50. letech podlehl tlaku stalinských metod. Taktně mlčíte právě o těch, kteří byli hlavními režiséry těch tragických absurdit. V citátu z Kautmana jste musel uvést jméno jednoho z nich - L. Štolla, jímž se nedovzdělaný začátečník při svém protihala-sovském útoku zaštitil. Jeho studie Třicet let bojů za českou socialistickou poezii byla biblií ždanovovského pojetí umění. Tento jeho průkopník zastával ještě v 70. letech nejen staré, primitivně "stranické" hodnocení kulturních jevů, ale i význam-

né mocenské postavení. Za něj se nestydíte? A nestydíte se ani za to, že předseda Vašeho svazu je básník, jenž v 50. letech napsal pogromistický protiseifertovský pamflet? Hodný František Hrubín ho vzal v ochranu na 2. sjezdu SČSSS tvrdě, že ruku naivního chlapce vedl někdo jiný. Ale ten naivní chlapec mezitím zestárl, už mu nikdo nevede ruku, ale on celých dvacet let horlivě dál dělá politiku, která zdevastovala českou literaturu tak, jak by to nedokázal nejzavilejší nepřítel národa. Za ty, kteří setrvali v někdejších postojích znásilňování kultury ve jménu takzvané stranickosti a oživilí za normalizátorské éry politiku represí, za ty se tedy nestydíte. Myslíte, že čtenáři jsou bez paměti a tohle hanebné fixlování neprohlédnou, když je zahrnete svou elokvencí?

Citováním kritik a poezie 50. let můžete pobavit publikum, ale je to úroveň hodně estrádní. Ohromit tím můžete leda ty generace, kterým jste znemožnili osvojit si znalosti nedávných dějin, protože jste zakázali i pouhé vyslovení jmen Černý, Kundera, Škvorecký, Vaculík, Havel, Diviš, Šiktanc atd., ale i Masaryk či Pekař, a dodnes jim /a nejen jim/ bráníte v přístupu k novinám a časopisům z tzv. krizových let. Našly by se ještě směšnější a trapnější příklady zhloupnutí té doby, ale co tím chcete dokázat? Ty veršičky jsou vskutku servilní slátaniny, ale Nezvalova poéma Stalin, tento "útes poezie" podle Vás, má s nimi společné to hlavní: byla psána se stejnou servilitou. A to je podstatné a v tom je tragika této doby, že jejímu duchu podlehly a splatily mu svou daň nejen talenty nepatrné a malé, ale i velké.

V letech zkostnatělého myšlení o literatuře a umění v SSSR se naše kulturní publicistika předháněla v servírování jeho ideologicky účelových konstrukcí. Ještě před dvěma lety považoval člen Vaší redakční rady, zasloužilý umělec J. Peterka, za nutné vydat knižně obranu socialistického realismu, v níž se, jak bylo v kraji zvykem, opřel o autoritu - K. Černěnka. Dnes sovětští teoretici a kritici "svrhli okovy dogmatismu" a s úctyhodnou důsledností a otevřeností míří ke kořenům základních vývojových zádrhelů. Ale toto hledání pravdy a odhalování klamů jaksi nemá u nás ohlas. Kritická skepse už naplno zasáhla i onen záhadný termín socialistický realismus. Byl označen za

"jedno z omezení tvůrčí svobody", za omyl, takže všechny dosud napsané dějiny sovětské literatury bude nutno revidovat, neboť "neobrážejí realitu".

U nás se ovšem dál postaru budeme zaklínat tím, že hrdě navazujeme na tradici pokrokové literatury, a tvářit se, že v ní není nic znepokojujícího, budeme zavírat oči nad diskusí o krizi generace ve 30. letech, nad Nezvalovým rozpuštěním surrealistické skupiny, nad hodnocením "pomlouvačné knihy" A. Gida Návrat z SSSR a nad hrubě polemickou odpovědí Neumanovou. Jak se ale ukazuje, propadl "pověřám a iluzím" právě on. A může dál platit hodnocení K. Teigá a knih např. J. Slavíka o SSSR a Leninovi, jaké prosazovala stalinsky zaslepená komunistická kritika? A co zbuďte z nadšení nad mnoha nekritickými reportážemi o zemi, kde zítra prý již znamenalo včera?

Mnohé hodnotové akcenty bude nutno přesunout a taky zbavit prokletí díla, která šla proti srsti těm, co se sice zaklínali mnohotvárností umění, ale jen pokud se nedotkla říšských svátostí. To pak bylo zle a J. Weil například musel za román Moskva-hranice pykat až do smrti, za to, že v něm pravdivě vylíčil atmosféru strachu a ponižování, jakmile se v SSSR rozpoutal stalinský teror. A jeho Dřevěná lžice nemohla nikdy vyjít. A to nemluvím o tom, že kritické přehodnocení si vyžádá i poválečná literatura, zejména po Únoru.

Dějiny jenom neokounějí, ale taky rozsuzují. A tak jako nebylo nic zapomenuto z minulosti, nebude zapomenuto nic ani z dneška. Když Kautman vyřazoval z edičních plánů Seiferta a Holana, bylo mu 24 let, Vám je 42 a po všech neblahých zkušenostech nejenže neodsoudíte každé protikulturní násilnictví, jak by bylo v logice věci, Vy naopak se solidarizujete s touž politikou zákazů, umlčování a vyřazování autorů, jakou v daleko menší míře a daleko kratší čas prováděl on /totiž tehdejší KSČ, která nesla odpovědnost za to, že byli pověřováni důležitými veřejnými funkcemi nezralí mladíci/ před málem čtyřiceti lety, kdy nevěděl, co činí. Jakým právem mu to tedy vytýkáte? Hlásíte se přece hrdě k bojové kohortě, která ani za dvacet let tzv. normalizace nedospěla k větší lidské a politické moudrosti, než jsou zase jen represe, pomluvy a netolerance. Nejste dnes Vy a Vám podobní jen fraškovitým opakováním lidské-

ho dramatu Kautmanova? Vždyť mezi ideologickou nesnášenlivostí, jíž se v intencích tehdejší politiky řídil on, a Vaším dnešním postojem, není prazádný rozdíl. Jste dnes, o čtyřicet let později, horší kati české knihy než byl on !

Nedostal jste se do té šlamastiky náhodou. Zasedl jste za moudrý stolec a vynášíte jako člověk s údajně čistýma rukama ortely nad špinavými charaktery těch, co po Únoru řádili v kultuře. Přisuzujete výstřelky tehdejší politiky výhradně hanebným osobním vlastnostem lidí, kteří ji prováděli. Uniklo Vám, že jednali jako oběti stejného mocenského systému, jehož nevolníkem i obhájcem jste dnes zase Vy, systému, v němž člověk není nic a moc všechno. Tento systém k sobě připoutává charaktery, jaké právě potřebuje a přizpůsobuje si je svým účelům. Ovládá totálně celou společnost, rozsévá strach ze své všemohoucnosti a vševědoucnosti, nepřipouští nejmenší odlišnost názoru a chování. Jeho zrůdnost je v tom, že ponechává člověku jen dvojí možnost: buď se s ním ztotožní, slouží mu za všech okolností, a pak ovšem musí často rezignovat na hlas svědomí, mlčí tam, kde by chtěl volat "křivda!", a souhlasí tam, kde by chtěl protestovat, a naopak, musí pozvedat rozhořčený hlas tam, kde by chtěl mlčet, a protestovat proti tomu, s čím souhlasí; nebo člověk tento systém nepřijme, chce-li si vážit sám sebe, a pak volí osud vyvržence, bude pomlouván, šikanován, umlčován i vězněn.

Tento systém může být tupě krutý či liberálnější, ale jeho podstata se nemění. Za určitých okolností je v něm tedy nedovzdělaná omezeneost, stejně jako za jiných okolností dobře propočítaný cynismus, jedinou možností intelektuálního uplatnění. Systém, do něhož jste Vy a Vaše generace s rozvahou vstoupili, nepáchá dnes justiční vraždy, ale za vaší asistence vraždy duchovní. Osobně byste asi uvítali, kdyby moc konečně dostala rozum a jednala osvíceněji, ale ona vás drží v šachu kariérami, jež vám nabídla, a vás ani nenapadne, abyste je riskovali tím, že poukážete na základní problémy společnosti a kultury. Svou rozpolcenost kamuflujete siláctvím a spíláním "disidentům".

Sovětská intelektuální elita bolestně bilancuje minulá desetiletí svého mlčení, jež bylo bezděčným souhlasem s ne-

spravedlnostmi a násilím, s popíráním základních lidských a občanských práv, přiznává si, že právě toto mlčení vedlo k rozrušení mravní a kulturní identity společnosti, a cítí je **jako svou neprominutelnou vinu**. Vy však dokonce tuto represivnost, "svobodu" jen pro vyvolené a mrhání intelektuální potencí lidí hájíte. To je samo o sobě hanebné a jednou si to stěží srovnáte se svědomím a ctí českého básníka. Využíváte přitom svého privilegia, možnosti publikovat, k zostouzení "cyklostylované kultury", ač dobře víte, že lidé z jejího okruhu se nemohou veřejně bránit, a to je víc než hanebné, to je podlé.

Buďte bez obav, "posrpnoví poškozenci" se nederou na vaše mocenské pozice, neprosí se o milost udílených odpustků. Jde jim o něco zcela jiného. V sázce je totiž víc než pouhý fakt umlčování nepohodlných reptalů. Omezování svobody každé menšiny je morálním debaklem celé společnosti a musí se projevit na jejím stavu. Nepochybujte o tom, že i u nás se bude jednou tento stav bilancovat, že se povedou diskuse, které se opravdu zatnou do živého. Možná potom rád "přešupáčíte" své nynější nenávistné postoje a činy.

Můžete lidi odlišných názorů stokrát vylučovat z národa, urážet je a bránit jim v uplatňování jejich schopností, přesto "cyklostylovaná kultura" patří do celku národní kultury, patří tam nejen uměleckými a vědeckými hodnotami, jež vytvořila a jež vytváří, ale i tím, že nemlčela k deformacím tzv. normalizační doby a oponovala jim svou aktivitou. "Podzemní" literatura nehájí své právo na styk s čtenářskou veřejností ve svém sobeckém zájmu, nýbrž v zájmu vytvoření zdravého kulturního a společenského klimatu, v němž bude mít každý tvůrčí člověk právo na svobodné vyjadřování názorů a měřítkem prospěšnosti pro celek budou pouze umělecké a vědecké hodnoty. Generace, jež jdou po vás, si zasluhují lepší osud, než jsou další lidská dramata zrady sama sebe a konfliktů s vlastním svědomím pod tlakem kompromisů s bezohlednou mocí.

Nezahrál byste svůj part uspokojivě k vrchnostenské spokojenosti, kdybyste se neotřel o exulanty. "Tehdejší komunisté nekončili život v Kanadě, ani ve Frankfurtu nad Mohanem," píšete. Proč by tam končili svůj život, když jejich tvůrčí možno-

sti nebyly ničím ohroženy? Ale tyhle komunisty a ovšemže nejen je vyhnala ze země vaše bezbřehá msta. Nebývale velkou vlnu emigrace má na svědomí nemoudrá politika, neschopná pochopit své národní úkoly a plnit je. Měli snad nynější exulanti sdílet osud všech těch, které jste doma umlčeli a pronásledovali? Masakr, který jste rozpoutali, nemá obdoby s ničím v našich moderních dějinách, jeho důsledky jsou nevyčíslitelné, naše společnost tím byla ochuzena o nenahraditelné hodnoty a osudy mnoha skvělých talentů rozrušeny do základů. Jen malá ukázka, abychom nezůstávali u obecností, v nichž se Vám tak líbí. R. Hrušínský v Magazínu zajímavostí č. 4/88 konstatuje nad léty, kdy nesměl hrát: "... těch sedm let, co jsem seděl doma a čekal, mi dalo cukrovku a čtyři infarkty. Škoda těch roků, byla to asi moje nejlepší doba. Ale co, utěšuji se, že se tenkrát zrovna moc dobré věci netočily." A co ti, kteří takhle čekají skoro dvacet let? Hraným rozhořčením nad zrádnými emigranty nesprovedíte ze světa fakt, že kulturní politika msty po r. 1969 byla skutečně "Biafrou ducha".

Připustit, že je znovu jako v r. 1968 a jako nyní v SSSR na pořadu dne popření systému deformujícího lidskost a jeho nahrazení systémem demokratickým s názorovou pluralitou, Vám dnes zřejmě připadá jako spáchat ideologické harakiri. Proto vedete své bezskrupulózní kampaně proti mravně pochybným "dissentům". Vyrukoval jste s Kautmanovým zbytečně rozčileným protestem až po roce z dobrých důvodů: vzal jste na sebe úkol podepřít v propagandistickém tažení před výročí událostí v r. 1968 zlověstně popraskávající ideové opory nynější kulturní politiky. Vy a Vaše vrchnost neodpovědně šermujete dogmaty ideologie nesnášenlivosti, třídní nenávisť, odplaty a nesmiřitelnosti, odsouzené už dějinným vývojem, dál diabolizujete nepřítel v tradici "starého myšlení". Místo abyste se ve své stati zamyslel nad zákruty našeho kulturního vývoje a nad úkoly přítomnosti, jak by odpovídalo Vašemu postavení, zaironizoval jste si nad směšnostmi a trapnostmi dob vynknutých z kloubů. Smysluplně diskutovat o závažných otázkách naší společnosti nejste s to, podřezávali byste si větev, na které sedíte.

Kdyby mělo být po Vašem, doba by ještě dlouho šílela. Ale chod dějin, který chtěly retardační síly znehybnět, nabírá obrátky. Básníci by pro to měli mít zjitřené smysly.

Milan Jungmann

P.S.

Týž den, kdy K. Sýs dostal můj polemický článek, vrátil mi ho s tímto, připsan /opisují přesně i s chybnou citací mé věty/:

"Vážený pane,

chápu, že bráníte výstřelky Vašeho mládí, které českou kulturu přišly pěkně draho. Kde berete přesvědčení, že právě Vy a Vaši přátelé jste předurčení k nápravě, to nevím. Na Vaše výpady bych ani neodpovídal, kdyby mne nezaujala tato slova: „Ti, co vylézají na světlo jsou tolerantní k jinému postoji a respektují jiný názor.“ To se Vám podařilo dokonale ilustrovat.

S pozdravem

15.6.1988

Karel Sýs."

M.J.

317

V posledním květnovém týdnu se v Západním Berlíně konalo setkání spisovatelů, jehož myšlenkou byl "Sen o Evropě". Svolali je Lars Gustafsson, Agnes Hellerová, György Konrád, A.J.Liehm, M.A.Macciochiová, Peter Schneider a Jorge Semprún. Od nás byli pozváni m.j. Ivan Klíma a Ludvík Vaculík, kteří nemohli přijet, proto poslali své příspěvky. První příspěvek tu už byl, druhý uvádíme teď.

Ludvík Vaculík:

ČÍ JE SVĚT?

V době, kdy se na většině světa vede základní boj za rovnoprávnost lidí a za demokratický pořádek proti diktaturám, já se zabývám svou dávnou úvahou, že lidé si nejsou rovni, nemají mít stejná práva a že Evropa by si to měla konečně přiznat a vyvodit z toho důsledek. K této podezřelé a nepopulární myšlence mě čerstvě přivedlo to, že vinou většiny takzvaného lidu zemřel v péči ministerstva spravedlnosti ČSSR důstojný a čestný člověk, vězeň Pavel Wonka. A odvažuju se ji obhajovat zde proto, že jste mě k tomu povzbudili tím, že jste mezi témata tohoto setkání zařadili téma "Die beste aller schlechten Regierungsformen" /Nejlepší ze všech špatných forem vlády/. Pochopil jsem to tak, že také vám, některým, platonicky něco vrtá v hlavě a že se bojíte, čeho se bojím já. Bojím se, že převaha méně odpovědných, či snad méně lidsky vyspělých lidí během několika volebních období zničí Evropu: tím míním její přírodu, instituce, kulturu a ducha Evropy. A že v Evropě vymře "po mozku i po srdci" druh člověka, jenž kleče pokorně na zemi odvažuje se rukama roztrhnout oponu nebeských sfér, aby zbožnou hlavu strčil drze do vesmíru.

Tady by měl být k mé posile ještě jeden člověk od nás: Josef Váchal, spisovatel, malíř, grafik a posměvačný mystik, jenže on

je už dvacet roků mrtvý. Ten kdysi vyjádřil téma vašeho setkání slovy /česky/: "Svět se řítí do ďáblovy řiti", což znamená "Die Welt ist auf dem Marsch in des Teufels Arsch", čili anglicky "The world goes fast into devil's arse"; ale pravý evropský vzdělanec by ovšem řekl: "Diaboli in nates hiatus ruit aetas."

x

Tento svět, který je pořád ještě dost pěkný, patří všem. Ale všimněme si, kdo mu den po dni a metr za metrem dává podobu. Chtěl jsem si oněhdy koupit běžný prostředek proti bolení hlavy a kolena: nedostal jsem ho, protože narkomani si z něho začali vytahovat svou drogu. A protože opilci vyhazují z vlaku pivní láhve, nedá se v posledním typu vozů otevřít okno; ventilace nefunguje zas vinou jiných spoluobčanů. To kvůli vám teď každého na letišti prohlížejí, zda nemá výbušninu? Když už se, dámy a pánové, necháváte na každý kopec vytáhnout lanovkou, takže v horách je pomalu víc železa a betonu než dřeva, přestaňte aspoň záludně močit do bazénu!

Uvádím příklady ze své země, ale myslím, že určití lidé, já jim říkám podřadní - vyřídte jim, prosím, mou omluvu -, si všude dobývají téže svobody: zmocnit se toho, co se jim líbí, a zničit, co nemůžou dostat; vynutit si, co jim hová, a zakázat, čemu nerozumějí. Ostatní se jim přizpůsobují: milión lidí se v noci vyhne odlehlým uličkám a parku pro stovku zločinců. A tak teď v Praze kvůli feťákům není dost čisticích prostředků, kvůli lajdákům, kteří zavinili požár v papírně, není v celém státě toaletní papír a kvůli ústřednímu výboru komunistické strany už čtyřicet let nedostaneme většinu novin ze světa, časopisy, knihy, a neuvidíme některé filmy. - Čí je svět?

Ve všech zemích se společnost snaží potlačit špatné činy tresty. Ale na to je třeba pachatele nejdřív chytit: proto v obchodních

domech, například, jsme všichni sledováni kamerami, umělecké galerie a muzea na nás nastražily poplašná zařízení, a přestože jsme nikdy neukradli ani svíčku, necházíme kostely zamčeny nebo je jejich vchod zatažen mříží. - Čí je tedy svět?

Největší škoda a nebezpečí však nehrozí od tvorů zločinné povahy, vadného mozku a špatné výchovy. Evropský duch, tedy například úcta k lidské osobnosti, respekt k odlišným lidským skupinám, ohled k místu, tradicím a zvykům, slábne vinou lidí takzvaně normálních a průměrných, jakých je většina. Oni prosazují průměrná a krátkodobá řešení, jejich většinový vkus, plazící se přitom před módami, smazává půvab odlišnosti částí světa. Tito lidé jsou vždy shovívavější k nižším projevům a naopak nedůtkliví k těm, jež je přesahují. Tento dav, nebo lid, má velkou setrvačnost, ale když se přizpůsobuje, tedy daleko spíše špatným vzorům: možná proto, že v každém z nás je něco špatného, a špatné příklady nám poskytují omluvu. Průměr a nízkost jsou ve zvláštním susedství, nebezpečném a účinném. Postavte šlechetně stadión pro sedmdesát tisíc, a nezbavíte se viny za to, že na něm vybuchne svoboda stovky lidí, pro něž fotbalový gól je dražší než lidský život. Úroveň lidské většiny, přes její lepší výživu, oblečení a elektronické vybavení, klesá, a všechno - výroba, tisk, škola, úřady - tomu ustupuje. A já si myslím, že to nemůže být jenom tím, že většina lidí má většinu peněz: je to hlavně tím, že každá soustava tíhne k sebeupevnění a sebepotvrzení. Řád s chybou stvořený produkuje si už dál vhodné lidi, a tak "opravuje" svou chybu.

Před čtyřmi lety pustily stranické úřady u nás opatrně do veřejnosti názor, že pro snadnější výuku dětí, pro hospodářství i pro pokrok vědy je třeba změnit český pravopis: totiž radikálně ho zjednodušit. A uložily určitým svým lidem, aby takovou reformu připravili. Z kulturní veřejnosti však se ozval odpor, takže reforma

byla prozatím stažena z programu: myslím, že stranické úřady se rozhodly počkat, až umře ještě víc lidí staré školy a přibude jejich nových hlupáků. Přiblížím vám tu otázku na angličtině: Dejte tomu, že by nějaký reformátor prosazoval, aby se slabiky znějící stejně či podobně také stejně psaly. Barbarský plán byl by zřejmý: smazat v grafickém obraze jazyka rodokmen slov, a tak zastřít v obecném historickém povědomí vlivy románské, germánské či keltské. Jedním rázem znehodnotit knihovny. V češtině se grafická podoba jazyka od mluvené tolik neliší jako v angličtině nebo francouzštině, ale následky byly by stejné. Navíc u nás by stát vydával novým pravopisem ze současné a klasické literatury jen to, co by se mu hodilo ke změně naší paměti. Víte, kdo se prosil o takovou reformu? Učitelé, protože pravopis jim prý ubírá čas potřebný na užitečnější předměty. A nepochybuju, že kdyby se ta věc dala ke hlasování dnešním mladým rodičům, byli by pro reformu tím víc, čím hloupější mají děti. Primitivní pravopis se však líbí i matematikům, fyzikům a matematickým lingvistům: protože se báječně hodí do kompjútrů. Není to zvláštní, jaká přitažlivost vždycky je mezi hloupými lidmi a chytrými stroji? Z toho spojení však jde hrůza. A k tomu si přidejte režim, který je jako ušitý na většinu takzvaného lidu. Lidu, proti němuž ani k němuž není odvolání.

Náš politický systém bývá zvenku kritizován, i my ho mnozí kritizujeme pro nedemokratičnost, hospodářskou nevykonnost a pro některé antihumánní projevy. Ale věřte, že je to režim nepochopitelně většinový. Jako stvořený pro lidi, kteří si ho kdysi stvořili. Ti dva, lid a jeho vláda, se k sobě připodobňují takto: jeden se druhého bojí, ale vyhovují si v každé krajní nutnosti. Jednou za koliksi let jdou všichni potvrdit svůj starý nešťastný souhlas, a vláda jednou za přibližně stejnou dobu přidá k penzím sto osmdesát korun nebo tak nějak. Před několika týdny jsme dostali novou vládu: bez voleb či bez zničující kritiky té předešlé. Jen tak - ozvěnou

na události jinde. Ta vláda není nová v ničem, krom několika jmen. Ve svém programu však ohlásila jisté investice do životního prostředí, se čtyřicetiletým zpožděním, zvýšila penze o sto osmdesát korun nebo tak nějak... a na víc si nevzpomínám. Ta vláda se totiž krom výroby nezabývá důkladně ničím. A i ty mírné změny v řízení výroby jsou vymyšleny tak, aby neoslabily moc týchž lidí. Ve vládním programu není jediné vlídné slovo k věřícím občanům, nic o nápravě následků okupace z roku 1968, o zlepšení prokurátorské činnosti a práce soudů, ale to jsme ani nečekali. Vláda schválila mimořádný, dost veliký výdaj na dovoz záchodového papíru. Neschválila však, protože se tím ani nemíní zabývat, registraci Lidových novin, nezávislého časopisu, který zakládá skupina novinářů všech ideových směrů.

Je možná úspěch tohoto systému, že jsou všichni najezeni, oblečení a nikdo nespí na ulici. Proto tu nikdo neprotestuje; nikdo, na koho by se musel brát ohled. Vznikl homogenní lid, jenž ve svých jednotlivcích reaguje stejně, ale není to žádná obec nebo kolektiv se společnou vůlí. Pod ránu se hned rozpadá na uhýbající jednotlivce. Je to prostě množství lidí. Režim se oproti svým začátkům zlepšil: není už tak krutý, protože nemá ke komu. Kdo si na nic nestěžuje, nemá si nač stěžovat. Vady režimu, jenž uspokojuje základní potřeby lidí, jsou jaksi kvalitnější: unikly většině a jeví se jen lepším lidem, a i z těch se jen málo odváží protestu.

Pavel Wonka se při minulých volbách ohlásil jako protikandidát: otevřeně. Říkal a psal, co si myslel. Dostal 21 měsíců, ty si mohl odsedět a žít dál, nějak. Jenže Wonka to celé vzal jinak: neuznal rozsudek, odmítl se chovat jako vězeň, a za dva roky ze zdravého silného, pětatřicetiletého chlapa byla troska. On se dokonce odmítl chovat i jako propuštěný z vězení: odmítl se pravidelně hlásit.

Přivezli ho k soudu, tam zas řekl "Ne", už jen šeptem, a místo do nemocnice dali ho do vězení, kde přijal trest smrti, k němuž ho odsoudil ten, kdo ho odsoudil k těm 21 měsícům. Wonka postavil věc tak, jak pro nás všechny stojí. Jen kdo z nás ji tak na sebe vezme? - Pozvali jste mě do Berlína. Nemám pas. Požádám, nedají mi ho. Půjdu přes hranici bez něho, zavolají "Stůj", řeknu "Ne", zastřelí mě. Trest smrti. Přece nepřijmu už ten vynesený, jenom někde uskladněný trest smrti! Za co? Abychom se viděli? Mně tak moc neudělali, že mě - jednu osobu - nepustili. Vám udělali víc: nevidím vás, nevím, kolik vás tam je, ale vám, dokonce přes hranice a bez jakékoli pravomoci, zakázali mne! Teď ta věc stojí tak i pro vás. Konečná stanice evropské demokracie!

Já teď asi nejsem úplně spravedlivý, já vím. K tomu lidu, který mívá také úžasné chvíle vzepětí, ani - snad - k té vládě; ti lidé ani nevědí, že na svůj úkol nestačí... že totiž ten úkol, vládnout, je nad lidskou sílu.

x

Jsme po generace vedeni k myšlence o rovnosti lidí, o směrodatné vůli většiny. Pro ni jsou od první třídy ve školách nadanější děti zdržovány ve vývoji méně nadanými. Proto citlivý mladý člověk se dlouho trápí tím, jak srovnat svou ctižádost, touhu a potřebu s míněním kolektivu, s prospěchem obce. Bezohledný se kolektivu buď vyhne, nebo se zaň schová, či ho zneužije k svému úmyslu.

Každých pár let nám slavné demokracie hrají napínavé a zábavné, ale i pohoršlivé divadlo: volby prezidenta. Před voliči stojí vždycky několik kandidátů, mezi nimiž by každý soubor moudrých lidí nepochybně vybral nejvhodnějšího: kdyby to byla jen otázka kvality kandidáta. Jenže je tu jedno veliké veto: prezidenta pro

moudré lidi musejí schválit také hlupáci. - To je totéž, jako kdyby vesmírná loď směla vyletět, teprv až já vypočítám Houstonu její dráhu.

Občanem se nikdo nerodí. Každý se rodí jen členem své rodiny, a ani tam není hned rovnoprávný. Občanem se stává pomalu, jak začíná chápat své okolí: občanem obce, svého kraje, státu. A ne každý občan státu je občanem Evropy. Neměl by tedy člověk nabývat občanských práv postupně? Uvažme, kdy asi začíná člověk chápat obec, její problémy, organizaci, a mít na ně platný názor. Tehdy by měl dostat volební právo obecní. Podle své práce, svého jednání a podle vážnosti by pak občan obce nabýval vyššího práva: zemského? národního? státního? Mohl by ho nabývat buď automaticky, nebo na návrh obce, či na svou žádost. Kdyby to bylo automaticky, mohl by někdo vznášet námitky. Kdyby to bylo na vlastní žádost, je možné, že někdo by o ně ani nežádal: vždyť mnozí dobří a rozumní lidé se nechtějí do politiky plést, protože jí nerozumějí, nechtějí rozumět, obtěžuje je. Každý trestný čin by znamenal zbavení volebního práva: tedy podvodníci, zloději, vrahové a špatní spisovatelé by nemohli do veřejných věcí mluvit. - Vím, že můj návrh je opovážlivý. Ale zdálo se mi správné, když pořád říkám, co je špatné, abych také něco navrhl. Zdá se mi, že takový systém by napomohl tomu, aby se veřejné věci dostávaly do rukou způsobilejších lidí.

To by bylo, co se týče nejlepší ze všech špatných forem vlády. Co se pravopisu týče, tedy jsem také proti dnešnímu většinovému teroru školy a pro demokratičtější způsob: Správný pravopis byl by předveden a nabídnut všem, ale každý by měl právo psát takovým, jak vysoko by to v něm dotáhl. Zakázal bych vůbec traumatizovat slabší žáky stálým porovnáváním s těmi, kteří se bez vlastní zásluhy, jen z rozmaru přírody učí snadno. Ty výtečníky, kvůli nimž ostatní dostávají čtverky a pětky, bych poslal do zvláštních škol,

kde by pro ně byla připravena rovnoprávná námaha.

Velice, ale velice často si říkám: kam se, prosím vás, poděli všichni ti lidé, co ve starší Evropě byli čeledíny a kočími, služkami a pradlenami, nádeníky bez řemesla, tuláky, pasáky dobytka, ale také kramáři, ponocní, posluhové, písaři a potulní zpěváci. Měli ve společenské stavbě své místo: dobré, horší, špatné... ale přesné. Myslím si, ale nevím, zda to není jen vliv mé špatné četby dobré literatury, že tito lidé většinou měli svůj obraz světa, který byl úplný: zmenšený, ale úplný, a že ho přijali. Měli tedy svou sociologii, filozofii, dokonce kosmogonii, zařadili se do ní, ba snad v ní i panovali. Kočí přece měl nač být hrdý: na dobré koně a pěkně vystrojený vůz. Kam se lidé tohoto vybavení dostali dnes? Co jim dává dnešní život?

Nevíme, nepoznáme je. Ale svět je plný lidí, kteří svůj svět odmítají přijmout. Velký svět, jenž se k nim všemi způsoby dere, nechápou, s malým se nespokojí. Tito nádeníci továren, pradlenky módních a kosmetických salónů, posluhové úřadů se chytají všeho, co je zdánlivě přeřazuje výš: motorů, elektroniky, politických stran, drog a zbraní. Ale svět jim naopak uniká, a nám také.

Z Afriky se dovídáme, o kolik kilometrů každého roku postoupí poušť, a z Brazílie, kolik kilometrů deštného pralesa se kácí, vypaluje, proměňuje v silnice a monokulturní plantáže. Vědí lidé tam i tam o souvislosti těchto úkazů? Smíme čekat, až to pochopí většina z nich a ustaví vládu, tam i tam, jež by byla schopna zastavit ten děj?

A co se evropské demokracie týče, jsem pro to, aby si konečně poručila: Perte zas v potoce, pradlenky! Přestaňte hlasovat, aby muži prali s vámi. Jde o mnohem víc.

Petr Kabeš /// T ř i z á v o r k y

PRODAL JSEM BOHA ZA SVŮJ ŽIVOT,
říkají mi teď jinak,
visím na holém kříž^í
očima.

JAVOR JSEM ZMEŠKAL,
dub mne předešel.
Dvě slova ustaraná,
až je jich jen půl.

Z TEBE I SLUNCE SÁLÁ,
ještě je vidím
mimo tebe,
je to zatmění.
Přišel jsem do tebe umřít, právě,
když jsem se měl narodit.

/1986; lavírovaná tuš, lepenka, retuš/

16

TAK MOCNÁ JE LÁSKA

Ani já jsem neuměla číst ve snech. Když mi Pán Bůh poslal sen, vysvětlila jsem si ho po svém, jak jsem chtěla, aby se to stalo, anebo jsem na něj nedbala, nic nebylo platné, že mi posílal věštec-ké sny, že mne varoval, nepoučila jsem se o svém pádu, až jsem do-padla. Skoro každou noc jsem ztrácela šaty, boty, kufry, peníze ne-bo zlato a vypravovala se někam na cestu, anebo se odněkud nemohla vrátit, ztrácela jsem i ve dne, skoro všechno jsem roztahala, neby-lo z toho nic a ještě jsem se neuměla svému pádu smát. Ani vzestu-pu. Pak se mi dlouho za trest nic nezdálo, až jednou v předjaří jsem měla sen. Byla jsem v posunutém letním čase v H., byl večer a chtěla jsem se jít koupat. Šla jsem po asfaltce lesem, vypouštěl vůně, které v sobě přes den nashromáždil, když sluncem roztálá prys-kyřice teď zase tuhla a vydechovala svou denní rozpuštěnost a mech se zadýchával jako spící kráska a při výdechu slintal slimáčí seme-no a to usychalo do stříbrné cestičky, která byla jako miniaturní mléčná dráha v nekonečnosti země, jež se pod námi v noci propadá. Šla jsem lesem, ještě jsem se dotýkala země, ale brzo jsem se za-čala vznášet jako tibetský běžec, ten posel, který uběhne za den stovky kilometrů, odráží se stříbrným bodcem, ten tibetský skokan překoná rychlost, kterou známe, protože zruší závislost. Byla jsem ve snu a uměla jsem to také, protože jsem byla bdělejší, než když bdím. Sen uvolňuje možnosti a ukazuje nám, kam až bychom mohli, kdybychom nebyli spoutáni myšlenkou, že svět je skutečný, že jsme skuteční v něm a máme s tím něco udělat, neřku-li svět předělat.

Lehkým vznášením jsem se přibližovala k jezeru, které je v borových a smrkových lesích, dobře znám vůni borového lesa na již-ní straně a smrkového na severní, poznám po čichu i jak daleko jsem od vody. Byla bych se brzo ponořila do voňavé čisté temné vody, kdybych byla neztratila plavky. Držela jsem je po cestě v ruce a ja-ko běžec hůl se stříbrným bodcem. Plavky byly vcelku a bílé, nikdy jsem takové neměla, protože v plavkách vcelku mne studilo břicho a bílé plavky se hned umažou. A tak jsem se musela vrátit, hledat je, šla jsem pomalu po proudu řeky nazpátek, dívala jsem se na as-faltku, která byla temnější než obloha a černější než tma a myslela

jsem, že plavky uvidím, protože jsou bílé, skoro stříbrné jako trikot provazolezky.

Ale nenašla jsem nic a to byla první ztráta.

Když jsem přicházela k našemu domu na kopci, byl už den a kolem, všude na stráni, byla veliká ohrada a v ní se páslo plno malých prasat a ovcí, stráň, dřív zarostlá, byla teď vyhrabaná, tráva vychozená, zvířata šlapala kopýtky jedno přes druhé a to byla malá. Viděla jsem, že je konec mému štěstí v H., protože souseď si ohradil pastvinu až těsně k našemu domu, asi je pozemek jeho. Jsme obklíčeni dobyt看, který je teď ještě malý, ale co si počneme, až bude dospívat, čím víc bude přibývat na váze, tím víc bude nadouvat ohradu, bude v ní namačkaný kus na kusu a všechna zvířata budou kopýtky šlapat na místě a těly se dotýkat. Obešla jsem ohradu a vešla do domu, kde voněla voda a plíseň a v předsíni jsem objevila schody do sklepa anebo do přízemí a nad nimi byla velká zahnutá roura, která chrlila vodu do základů domu jako nějaký chrlič při průtrži mračen. Tlustý proud vody tekł do základů domu, podmáččoval ho, podemílal, odděloval od sebe kameny, ty první kameny, na nichž stál, od skály a od měkké hlíny, která se už stejně sesouvá. Roura neměla žádný kohout, voda se nedala zavřít a musela jsem ji nechat téct. Ale to ještě nebylo všechno, protože vedle schodů do sklepa byla ošatka na chleba a ta se hemžila. Byly v ní stovky malých olyslych myší, nebyly ještě dost ochlupené, jako hlavičky miminek, kterým vypadávají první vlásky. Ze starých zůstávají osamělé dlouhé pramínky a pod nimi jako podsada u husy rostou skutečné vlasy, které hubí a vytlačují vlasy prenatalní. A ty myši lezly po sobě a bylo jich tolik, že se všechny pohybovaly, lhostejno zda živé či mrtvé, nebylo to poznat, protože živé pohybovaly mrtvými. Rozhodla jsem se, že najdu svého muže, je to přece také jeho dům. Pohybovala jsem se zase skokem tibetského běžce, který se odrazí stříbrným bodcem svého kopí a v tom bodci shromáždí všechnu svou sílu, pohyb samotný a v bezčasí. A octla jsem se hned v bytě přátel, kde byl nějaký večírek, známé i neznámé tváře splývaly v jeden velký zvědavý obličej, který na mne hleděl, protože jsem možná nebyla pozvaná, ale ani to by snad nevadilo, ale rušila jsem, protože hadí smýknutí se liší od lidské kročeje. Jako živá myš mezi mrtvými anebo mrtvá mezi živými prodírala jsem se lidmi, kteří všichni hovořili o svých problémech. Jedna polovina předstírala, že poslouchá, ale druhá čekala, až na ni přijde řada a nemohla se dočkat. Hledala

jsem svého muže, abych mu pověděla o katastrofě, vzala ho za ruku, odrazili jsme se tibetskou holí a abrakadabra byli v našem domě, kde se děje něco nenapravitelného. V domě, který byl mým posledním útočištěm. Do města jsem se vracela na podzim a nevěděla, co je horší, jestli napětí, které vytvářejí lidé, anebo smrad ze strojů, nemohla jsem si zvyknout, zvykla jsem si jen přečkávat a zavírat přijímací kanály, které jsem měla důvěřivě otevřené v přírodě, kde se není čeho bát.

Muž seděl u kuchyňského stolu a o něčem diskutoval, otočil se ke mně, ani se nezeptal, proč ho volám a sháním a odmítl se mnou jít. Tak probíhá náš život, obletuje ho jako motýl a já se ryju pod zemí jako krtek. Člověk by neřekl, že tak malé zvíře vytlačí tolik země a zničí kdejakou mrkvičku. Tak je to pořád, jenže krtek už nemá takovou páru a motýl ztrácí barvy jednu za druhou a zvolna se proměňuje v noční můru, pořád vrčivě nalétává na jedno místo, obkružuje jedno světlo, které je pro můru nebezpečné a ona to ví. A co teprve, kdyby zhaslo.

Věděla jsem ve snu, že tentokrát to nezvládnou, že to musím nechat být a dát od toho ruce pryč, sice mi uhořejí nebo upadnou. Neštěstí, od kterého je nejlíp odejít, protože se musí samo vybit, sebe zničit, uštknout se svým vlastním jedem a tím se spotřebovat.

Tenhle rok budou ztráty, věděla jsem to už na Silvestra. Na jedné straně bude ubývat a už ubývá a na druhé narůstat a už narůstá. Ztráty se začaly naplňovat ve snu a připravovaly se ve skutečnosti jako se duše vyboulí anebo vzpuchne, anebo se v ní zašprajcují třísky proti sobě, jako když se zlomí klacek. Štěpiny se sypou jako ze zlomeniny, ta je také napřed na duši a pak teprve v těle, i boule se nakonec vtělí. Sen byl jako duše a svět jako tělo a svět a ve snu se už materializovalo napětí, přetlak se dral do skutečnosti. A jeli jsme do H. poprvé od podzimu, poprvé na jaře, kdy vždycky zjišťujeme ztráty a proto odjezd odkládáme. K ziskům dojde až na podzim, ale to už zas musíme do města. A jak jsme přijížděli k domu, cítila jsem, že skutečnost možná předběhla sen, jenže já o tom nevěděla, jako nevidím, jak let předletuje ptáka, který ho jen obtahuje, jako my naplňujeme plynule svůj úkol, anebo se bráníme a pak vytváříme nádory a štěpiny. Cesta je zničená, to vím odloňska. Jezeďáci kdysi nahoře na kopci rozorali meze a teď, když jim půda, rozpadlá umělým hnojením, začala odtékat s každým deštěm, nenapadlo je nic jiného, než vyhrabat podle pole koryto,

aby mohla snadněji odtéci do řeky. Ornice se usazuje na dně řeky a ucpe ji. Jezeďáci budou pak sypat umělé hnojivo na skálu. Nová řeka vymlela cestu až na kámen, učinila ji nesjízdnou. Alkoholici zato upravili vedle mostu krásný parčík, vysadili kosatce, růže a rhododendrony na účet Národního výboru. Alkoholici udělají ve vsi všechno a proto tak vzkvétá. Teď bourají vevnitř hospodu, celou ji vykuchali, zatímco její, už jednou do poschodí vyhnaná secesní podoba, zůstane navenek zachována. Nevím, proč nechají plesnivé podmáčené zdi, když střechu už zvedli a hospoda už je jako ženská, které jednou někdo na veřejnosti zvedne sukně. Třeba nějaký spisovatel. I hospoda byla zneuctěná nějakým blbounkem, který nevěděl, v čem by se měl hrabat, aby se nějak zvěčnil na světě. Alkoholici pod dohledem důchodců většinou bývalých, dodnes svěžích a čilých živnostníků, hospodu kuchali tak dlouho, až se v jiné psychiatrické léčebně stalo neštěstí. Tam, v jiném H., spadla na alkoholika zeď a byl na místě mrtvý. A tak vyšlo nařízení, že alkoholici nesmějí pracovat bez dohledu někoho, kdo má kurs první pomoci, aby mohl mrtvé křísit. A ukázalo se, že v H. hlídá "alkoholy" bývalý hostinský, který se nemůže z hospody vzdálit, protože hospoda je jeho větší tělo, přestože se na ní před jeho očima provádí vivi-sekce a bývalý vedoucí samoobsluhy, který také nemůže doma vydržet, protože k čemu by byl. Alkoholici jsou ostatně v dobrých rukou. Vedoucí hospody to s nimi umí, kdo jim ty panáky a frťany celý život přinášel, když ne on. Kdopak je kojil pivem, kdo byl vždycky vlídný a trpělivý. A kdo prodával alkoholikům láhve i ráno před desátou, když ne bývalý vedoucí samoobsluhy. Oba se zasloužili o to, že národ pil, nekladli sice příčiny, ale byli zprostředkovateli a protialkoholní oddělení se pořád rozšiřuje a přijímají se noví psychoterapeuti, kteří s pacienty rozbírají příčiny jejich pití a těm skutečným příčinám asi pro svoje vlastní příčiny rozumět nemohou. A alkoholici pochoďují chodbami kláštera a zpívají na ná-pěv Avanti popolo: Nad námi alkohol ztratil svou vládu... a takhle se vytahují, jako by myšlenka byla už čin.

Co teď? Hovořili se sestřičkami, které mají malé děti a chodí jen na odpolední a na noční, protože se střídají v hlídání s maminkami a prosili je, aby šly hlídat alkoholiky při kuchání hospody, aby plán neměl skluz. Nabídl jim, že by za to hospodský a vedoucí samoobsluhy hlídali jejich malé děti. Do toho se ale vložila paní sociální, protože jedno z dětí byl její vnouček. Dobře si

vzpomínala, že hospodský i vedoucí samoobsluhy nehlídali ani svoje děti, natož pak vnuky, před těmi utíkali do hospody a do samoobsluhy. A tak nakonec důchodci v H. začali studovat, jezdí sem experti z Čech a z Moravy a přednášejí jim a důchodci si zapisují, ale špatně si pamatují, protože je jim už přes sedmdesát. Paní sociální, která kurs má, hlídá ty nejubožejší, kteří derou peří. Zpívají přitom celé dny a nejradši mají tu: Hřbitove hřbitove, zahrado zelená... Paní sociální dostala vyznamenání za to, jak krásně hovoří na pohřbech. Skládá si ty řeči sama, cituje básníky a rozpláče hravě hřbitov nebo krematorium. Katolíci se rozhodují, jestli si mají pozvat pana faráře nebo paní sociální a nakonec si pozvou oba. Paní sociální stejně zbývají všichni komunisté a těch je hodně.

Ani já jsem neuměla číst ve svých snech.

Zůstanu stát na cestě tam, kde se otáčí, protože dál jít nelze. Na cestě leží totiž naše největší malolistá lípa, pořezaná na metry, ale metrové kláty jsou nedoříznuté a tak tu její tělo divně leží, zpřerážené a zkroucené jako tělo někoho, kdo vyskočil z třetího patra. A všude jsou už napučené větve a je jich celá hora a tak nemůžeme vstoupit ani na svůj pozemek, ani do svého domu. A vzhlednu od těla, které nemohou spotřebovat řezbáři, protože strom už natáhl jarní vlhkost a než vyschne, dřevo popraská. Je tedy dvojnásob mrtvý, vzhlednu od těla a vidím, že sem padá světlo jako ze zásvětí a mžikám proti nebi, které tu nikdy nebylo vidět a teď se klene nad celým sadem. Už vím, lípa vzala s sebou všechno, co bylo živé, očesala větve druhů, které nechala stát a tak teď vypadají jako pohřební hosté, zmrzačení, jako na nějakém pohřbu v invalidně po válce, každému chybí noha nebo ruka a hlavu si drží v podpaží. Ostatní padli jako podřatí. Hledím na tu zkázu a oči se mi zalévají slzami, protože tohle byl poslední kousek země, kam jsem prchala a pořád tu všechno nacházela stejné a to mne uklidňovalo a dávalo naději, že se tu nic nezmění ani až tu nebudu a tak je to správné a bude to tak, dokud se bude respektovat nějaký soukromý majetek podle zákona. Na řeku můžou, na cestu také, na pole a louky a na les, ale džungli, kde jsem se s rozkoší procházela, mi tu musejí nechat, plížila jsem se houštinami jako divoká šelma a teď je tu taneční parket, holo, holounko, zvednuté sukně. A tu se náhle ozvou kroky, přibližují se po rozbité cestě, obrátím rozmlžený pohled v tu stranu, musím si protřít oči z velikého jasu,

hle, byla jsem zvyklá žít v pološeru, pod korunami stromů, a v ostrém světle z boku se zaostřuje postava, už má i hlas a je to soused odvedle, který ten dům nedávno koupil a dělal co mohl, aby tomu koutu vtiskl svou vlastní tvář, anebo to udělal spíš, jak to viděl v nějakém časopise pro kutily, zahradkáře a chalupáře. A já ho vyhlídkou celý loňský rok pozorovala, jak buduje a jak tam na druhé straně našeho domu narůstá neštěstí, protože přeťal nějaká vlákna a kořeny a už se tam tvořila boule, bublina, jenže to byl opačný proces. Soused napřed realizoval to, co se pak projeví na duši toho místa a i na jeho duši jako boule, vzduť a štěpiny namířené proti sobě. Nepřála jsem mu nic zlého, ale věděla jsem, že to místo je prokleté a on nemá proti prokletí ani sebemenší ochranu a že naopak ještě nahrává ďáblu a staví mu palác, nebo aspoň chaloupku. Přišel na to místo jen s rozumem a ctižádostí a to je málo, jako když bezvěrec má umřít a neví jak. Jednou jsem mu řekla Pomáhej vám Pámbu a on hned odvětil, že Pámbu není, ale že já bych mohla pomoci. Nechtěla jsem mu pomáhat, protože se mi jeho dílo od začátku nelíbilo a teď, když ke mně hovořil, nelíbil se mi už ani on.

- Jak dlouho tu leží? zeptala jsem se.

- Čtrnáct dní.

- A proč jste nám nedal vědět. Slíbil jste přece.

- Mám jiný starosti, odvětil. Je mi jedno, jestli leží nebo neleží, stejně to tu asi prodám a rozvedu se. Moje si namluvila padesátníka, papaláše. Chodí s ním všude, nedá si pozor, kašle na to, co lidi říkají. Vždycky mi slíbí, že toho nechá, ale nenechá.

Nevím, proč mi vyprávěl banální příběh nad mrtvou lípou.

- Asi ho miluje, řekla jsem a to ho rozzlobilo.

- Jak ho může milovat, když si vzala mne? Máme přece spolu děti, tak proč se s ním nevyspí tak, aby to nikdo nevěděl, to přece známe každý. Člověk si odskočí a je pak doma hodnější, nebo to neznáte?

- Jakto, že spadla tímhle směrem? zeptala jsem se.

- Já mám zvědy všude, hned se mi všechno donese. Ona vždycky slíbí, že už s ním nepůjde a zas je viděna. Řekla byste to do ní?

- Který prase to kácelo?

- Já a jeden lesák. Tabalí jsme to nahoru, ale stočilo se to a spadlo takhle. Hlavně, že nás to nezabilo.

- Mělo vás to zabít, řekla jsem. A já musím jít aspoň zatopit, už se brzo setmí a je zima. A začala jsem přelézat hromady napučených větví, z nichž nikdy nemohou už být svatí ani dřeváky. Odemkla jsem dům, voněl mrazem, plísní a myšinou. Vynesla jsem loňský popel a zatopila v kamnech. A jak jsem rozhazovala peřiny, byl v nich zalezlý loňský mráz, od prosince nemrzlo. Teplý leden pomoz pámbu, praví se v pranostikách. A to jsem ještě nevěděla, že v květnu bude foukat tři neděle východní vítr, který vysuší i lidi, kteří jsou vykrmení bůčkem, na kost. A jak jsem roznášela peřiny, deky a polštáře, tak jsem objevila, že si myši udělaly v jedné vrstvě peřin hnízdo, rozkousaly povlaky a sypky, prokálely je a pokrvácely, jak rodily a vyrůstaly. Už byly odkojené a pryč a já už jsem neplakala jako nad lípou, protože jsem viděla, jak se naplňuje sen a věděla jsem, že čert kálí radši na větší hromadu, že si ji vybírá a chodí pořád na jedno místo, protože čert je čistotný, proč by svým lejnem zasviňoval jiné domácnosti, když už má jednu vybranou. A tak jsem vynesla deky a peřiny ven, vyndala je z rozhryzaných povlaků a dívala se dírami do toho překvapivého světla, které bude v létě výhni a pak jsem vyšla na zahradu, tam, kde nebyl padlý strom a kde mám záhony květin. Zahlédla jsem zdálky, že tam kvete pár narcisek, tak aby mne potěšily, ale ještě než jsem k nim dorazila, začaly se mi bořit nohy patami do země až po kotníky, půda byla měkká a pohyblivá, zdálo se mi, že zarůstám do země jako ďábel ve filmu Ďábel na ostrově. Nebudu pohřbená vleže, ale vestoje, zaberu tak míň místa, vedle mne mohou všude ještě zatlouct jiné lidi, ale napřed je musí počůrat a nechat zmrznout. Bořím se, a už také vidím proč. Záhony jsou podhrabané od nějaké velké myši, vevnitř má tunely a paláce a navrch jsou kořínky od mých květin a suchá stébla. Beru do rukou loňské floxy, margarety, pivoňky a kosatce a myš vyhrabala ještě veliké mrtvé haldy a tak zničila trávu a vybrala si zrovna to místo, které mám nejradši, jako si souseď neomylně vybral strom, který jsem měla nejraději a prohlásil ho za havarijní a tak dlouho omrzoval s tím, že mu spadne na jeho opravenou chalupu, až jsme mu zažádali o povolení k pokácení.

Z pátku na sobotu v noci mrzlo i venku a ze zdí uvnitř vylézal mráz ještě silnější, ten loňský. A ráno, sotva jsem se probudila, uviděla jsem, jak po rozbité cestě nahoru přichází starý muž, můj nejmilejší souseď zdola, rybář, který mi celé léto nosil ryby

od té doby, co mu umřela žena, už očištěné, oprané a naporcované, zatímco mladý je nosil v síťce ještě živé a na mou prosbu je utloukal kamenem do hlavy před mýma očima, tak tenhle můj nejmilejší rybář, který si vloni koupil sedmimetrový bič, aby byl lepší než ten mladý, který ho začal předbíhat, šel po cestě a v tváři měl provinilý výraz malého chlapce. Všichni muži se postupně mění v malé chlapce, chlapecká podoba vyplouvá odněkud zevnitř, jak stárnou. Jenom moudří opravdu zestárnou, dětský kukuč neprosvítá, ale těch je málo, co to umějí dokázat.

A za mým nejmilejším sousedem kráčí muž a mladá žena a všichni tři se rozhlížejí a tak trochu se plíží, jako by neměli čisté svědomí, jako by něco udělali už předem a byli s činem v předstihu před mým podezřením. A můj souseď nás představí a já vidím, kolik uhořelo, ale nezačínám a oni také nezačínají a stojíme nad mrtvou lípou, ale ještě než bude řeč o ní, musí být řeč o něčem jiném, všichni to víme, ale já jim nepomůžu. Trpělivě už čekám, co přijde a nemůže nepřijít. Začla bych se už smát, kdyby mi nebylo líto starého muže, najednou vím, že to muselo přijít, že nic nemá hranice a žádný plot nic nezadrží a připadám si sama sobě k smíchu, že jsem chtěla nějaký kout, že jsem si myslela, že některé místo je chráněné, že tam nemůže to, co je kolem. A starý muž začne mluvit, řekne, že nám jde představit lidi, kteří možná koupí jeho chalupu, protože ji prodává. A dívá se jinam, ne do očí, jsem zvyklá na jeho bleděmodré oči, které mu z tmavěmodrých vybledly v uranových dolech, uhýbá očima, které tak dobře znám a povídá, že má přítelkyni a ta má chatu v Kralupech a tam teď bude jezdit, kdybych viděla, jak tam kvetou broskve a jaký tam včera postavil skleník na okurky a rajčata. A začnu se už opravdu smát, protože si vzpomenu, jak se celé loňské léto vysmíval svému sousedovi, který stavěl skleník a jak se radoval, že chytil jen tři čudly za sezónu a ještě přitom spadl do řeky.

- A ona sem nechce jezdit? zeptám se ještě a on zavrtí hlavou a řekne, že cesta sem stojí dvacet devět korun a do Kralup jenom čtyři a že tu má děravá kamna a komín a musel by to spravovat. Loňské deště vzaly cestu a nanesly mu písek do stavení a navíc lidi jsou tu bestie, ukradli mu dvě mladé třešně a já vidím, že má pečlivě postavenou pyramidu negací, možná mu ji postavila ta paní, ale na tom nezáleží, protože věštba se naplňuje.

- Vy špatně dopadnete, povídám mu, rozmyslete si to. Já koupi-

la pět kotlet, počítala jsem s váma k obědu. Zůstaňte tu s námi, večer vás vezmeme až před dům.

- Pojedu s nima, řekne a ukáže na budoucí sousedy. Oni by to rádi zvedli o patro, je to mokrý, však víte. Budoucí sousedé se usmívají, možná něco cítí, možná ne, a mně se zas mlží před očima tím oslňujícím světlem, které všechno vypraží, až zbyde kámen a skála. Kdy to všechno začalo?

- Já už musím, řekne starý muž, jako by mu někdo zdálky rozkazo-
val a znovu uhýbá očima, do kterých jsem tak často hleděla po smrti jeho ženy, kdy jsme spolu hovořili každý den hodiny.

- Jste ztracenej, povídám a zase už se směju. Kdybyste se chtěl vrátit, tak se vraťte, my vám tu u nás uděláme světničku. To jeden...

Chci mu říct, že jeden si namluvil v sedmdesáti světskou a celá jeho rodina se před ní třásla, protože nepracovala a kradla jim šaty, prádlo, šperky a peníze. Jediná naděje té rodiny byla, že až ho vycucá, odhodí ho. Na ten okamžik čekali, že ho seberou, seškrábnou někde ze zdi nebo z chodníku. Pak bude zas tatínek patřit jenom jim, dochovají si ho do hrobu, zatlačí mu oči, kam ty oči dal?

Ale neřeknu nic, jen se usmívám, protože lidé na věštby nic nedají. Vždycky si věštbu vyloží po svém, kdo má být podle nich hodný, je hodný, kdo má být krásný, tak je. Předělávají si osud a pořád se diví, že to nevychází a pořád jsou znovu zklamáváni a nejvíc se mýlí ti, kteří staví v osmnácti tak jako v pětasedmdesáti mezi sebe a smrt lásku.

- A kam tam budete chodit na ryby? zeptám se.

- Do Vltavy.

- Tam jsou jedovatý. Naše řeka je přeci jediná čistá.

Mávne rukou, v pětasedmdesáti už je to asi jedno. A pak, co-
pak je to naše řeka? Zase už se směju, protože jsem doběhla sama sebe. Co tu budu před cizími lidmi povídat, když oba víme, jak má rád tuhle krajinu, řeku, svou chaloupku. Byli jsme tu spolu tolik let. Musí odtud, vypadá jako zatčený, jako by ho odtud v železech odváděla policie a tak mocná je láska.

Při ranním vstávání se mě zmocnil neklid neblahé příchuti. A při holení ještě trpkl. Dnes dobře vím, dnes při poměrném mládí, a bez výhrad jsem srozuměn s tím, že menší či větší část života je pryč, že možnost větší části se zvyšuje den ze dne. Vždyť nakonec doputuje i nejlínější chodec. S tím ať počítá, už když vychází. Má pouť nebude tak dlouhá. Nevyrazil jsem v pohodě, abych se porozhlédl po kraji, ale denně vyrážím s nervózním pocitem bojovníka, jenž dobře ví, že jeho hlava bude vždycky ze zákopu čnít a do jeho ešusu se menáže už nedostane. I s tím počítám. Ani mi nevadí nesmyslnost celého tažení, snažení. Akorát že pořád stojím, jen kulisy jdou. Proto ten neblahý pocit. Ve zteči v hlubokém míru, dloubaje do mršiny, a na pouti, aniž bych putoval.

Už delší čas se snažím ráno vcházet do šatny chlapů se zjevně dobrou náladou. Tím se mi skutečná nálada poněkud ulepší, protože takovou přetvářku zapovažuju za kus dobré práce. Zachmuření chlapi nehnutě a trochu zhrouceně sedí na svých židlích. Zdravím je: Dobré ráno! Někdy přidám-vespolek, nebo oslovení - mistři. Myšleno vážně, bez lichotky. Protože na téhle šatně sedí povětšinou nadaní, chytří a ještě i pracovití lidé. Skutečně. Jejich ranní myšlenky, nejsou-li obdobné mým, vedou ještě dál. Tak dál, až na pozdrav ani neodpoví. Chvilí s nimi mlčky sdílím chmury. Přitom přemýšlím, jestli mám začít mluvit o nátěrech oken, na kterých barva prýská už po půl roce. Ani polovinu všech oken nemáme hotovu, ale další snad raději nenatírat, protože kdo je stačí opravovat? Ne, mluvit o tom nebudu. Chlapi to jistě vědí, ale nemluví o tom, protože o špatném nejlépe pomlčet. Nevědouce nic, víme všechno. Za ty roky zůstalo utajeno jenom to, co leží za hranicí onoho pruhu věčného lidského řečnění, který se zužuje i bez perspektivy. Proto tak často, pokud nežvaníme, chmurně mlčíme a jako chápavě pokyvujeme hlavou. Těžko se hledá

společná řeč. A vystihnout nevystižené nestojí ani za pokus.

Hledím na voskovaný ubrus, místy propálený, místy pořezaný. Cítím, že se na mě parťák dívá, jeho pohled znám, je jasně modrý. Horší bývá, když parťák tímto pohledem ryje někam do rohu. Tam se pak v očarování musí dívat i všichni ostatní a se srdcem sevřeným úzkostí čekají, kdo je tím rohem vinen. Buď někdo z nich, a nebo vrchnost. Někteří sice zpupně hledí, kam chtějí, a vzdorovitě z nich čiší - ze všeho nejméně nás zajímá nějaký parťák. Pro zachování nezávislosti a svobody lidského individua je to postoj příznivý a záviděníhodný, dokud se nepřijde na to, že tímto způsobem nazírají všechny a všechno.

Teď se parťák trochu pousmál a ještě čeká, nezačnu-li mluvit, ale přitom už dobře ví, že čekám, až začne on. Že jsem si všiml, že se nedívá do rohu, takže se nemusím snažit udílením rozhodných povelů přebít onu skutečnost, že snad každý musí už dnes vědět, a jistě to vím i já, i když se tvářím, jako že to nevím, ale on mi to klidně řekne, ať to vím i od něho, že všechno stojí za hovno, a to hned dvěma způsoby: jednak že to tam už dávno samo směřuje, a jednak že jsme tomu svou neschopností velice pomohli, takže teď je to opravdu, ale opravdu cugrund, a nejhůř se má poctivý člověk.

V ty chvíle bývá zajímavé, že se s parťákovým projevem nejvíce ztotožní ti, jež jinak parťák nejméně zajímá.

Také jsem se pousmál a mírným pokývnutím vyzval parťáka, ať klidně začne.

"Já říkám, že nejlepší by bylo, kdyby realizace každého díla mohla trvat nejdéle pět let," vypálil připravěně a znovu se pousmál.

Musím říct, že parťákovův úsměv není dobrý. Je to takové podšité zachechtání, které vyvažuje a někdy i převažuje čirost jeho modrého pohledu, nedívá-li se do kouta. V podšitém úsměvu cítím skryt ostent už slovem "realizace". Ale nic neříkám a dál se usmívám, protože i já umím úsměv podšitý.

"To říkám proto," pokračuje parťák už bez uchechtnutí, "protože kdo z nás, jak tu sedíme, a že je nás tu dost, a že ještě nejsme tak staří, se dočká dokončení opravy tohoto zámku, když je rozplánovaná na víc jak dvacet let? Koho z nás se to vlastně týká? Snad támhle těch tří," poklepal kloubem na stůl a zahleděl se do rohu, "kterých ale jako by se to týkalo nejméně. No nic," odvrátil pohled od rohu.

Přehlédl jsem stůl dlouhý skoro sedm metrů, a zjistil, že zmínění tři si tam v netečném pokoji něco syčí.

"Počkej, neboj se, já nechci, abys mi na tohle odpovídal, já jenom chci naznačit, jak je to pro nás opravdu těžké - každé ráno do montérek, a vstát a jít a bourat a prach a furt něco tahat a mordovat. Počkej, já vím, že ty bys mi zase řekl - a co ti na to mám říct. Opravdu nemusíš říkat nic."

"Však taky nic neřeknu," řekl jsem, abych překlenul napětí tvořené zkoumavými pohledy všech ostatních. Už mnohokrát jsem musel uznat, že parťák nikdy nic neříká neuváženě nebo hloupě. Jeho promluvy mají vždycky návaznost k minulému a jsou logicky prokloubené. Pořád musím být ve střehu. Musím si pamatovat, co jsem řekl minule a předminule a před půl rokem. I ostatní to sledují se zájmem a rádi leccos popraví i upřesní. Teď vím, že parťák připomněl situaci, kdy jsem vzníceně mluvil o tom, že onen stimul finanční nemůže být jediným hnacím motorem jejich práce. Ihned následovala otázka, co tedy má být tou nosnou ideou? A já jsem neřekl, že budování rozvinuté socialistické společnosti na marxleninských principech, protože nejsem krajský tajemník, a myslím si, že i krajský tajemník, sedě u sedmi-metrového stolu s patnácti chlapy v montérkách, by musel říkat něco jiného, než říká u řečnického pultu vyvýšeného do prázdnoty slov. Škoda, že krajský tajemník nemá možnost mluvit s našimi chlapy, bylo by to zajímavé před přestavbou, v přestavbě i po přestavbě. Takhle jsem já musel říct, že asi není jedné ani jednotné ideje. Že mně

se to jeví jako svazek pohnutek, které vyvěrají z dobrého vychování, z přirozeného poměru k práci, i z tvůrčí radosti dobře dělat něco, co umím a co má skutečný smysl sahající daleko za nás, a možná ještě dál. Činy pokořují nesmyslné chrliče slov. Je v tom i kus sportu, urputnosti a sebezapření, protože každý má povědomí, jak vane dech morálky, a s ním i pocit štěstí, když dělá něco, co je správné. Účinná odpověď na lhostejnost a formální zájem, který je horší než nezájem. A z této stálé snahy provívá i pocit svobody jakožto věčně opojné vidiny. Takhle to vidím já, a proto se vůbec nebojím, když bych tu úderem jednoho letného rozhodnutí měl zase sedět s vámi, a v montérkách. I když trochu se toho bojím, jak byste mi řekli: Tak vidíš, blbče, to se ti to kecalo, a teď to máš. Sedíš tu s námi v montérkách.

Tehdy parťák jenom chvíli přemýšlel, díval se na mě upřeně, pousmál se a správně řekl:

"Řekl jsi to moc hezky. Zašmodrchal jsi do toho všechno. Ale má to jednu díru. Celá tvá stavba sedí na základě toho, že nepravé ví, že je nepravé. Ale pokud se nemorální daleko úspěšněji jeví nebo prohlásí morálnější než morální, pak je to boj dobrý pro blázna."

"Ale ono není, ono se prohlásí nebo jeví," bránil jsem se.

"Ale já ztrácím jistotu. A já potřebuju jistotu. Pro mě zatím jedinou jistotou jsou peníze, které za svou práci dostanu. A těch je počertech málo. To si myslím já. Kdyžx vidím, jak žijí jiní, kteří toho, co má skutečný smysl sahající daleko za nás, a možná ještě dál, jak ty říkáš, dělají mnohem méně." Hned se ozvalo blažené zamručení všech zbylých čtrnácti chlapů, i těch, co je jim parťák či dech morálky ukradenej.

"No vidíš," nedal jsem se, "vlastně říkáš to, co já. Zbývá ti jenom krůčkem překlenout omu malichernost v honorování skutečného dobra. Taky kde by se najednou v tomhle detailu vzala spravedlnost, když všechno ostatní..." říkal jsem a nevšiml si, že se parťák naštvál. Zrudl, díval se do kouta a jako by se dusil.

"Překlenávat, furt," vyskočil a uvolnil mocný proud vzduchu, "furt budeme něco překlenávat! Já nejsem Kristus. Čím víc my překlenávat, nesměj se, klenout, no, tím víc oni s námi orat a dělat si, co chtějí. A naším hnacím motivem, silou a svobodou bude to, že tohle by jinej nevydržel, než my. Děkuju pěkně. Já hodnotu své práce měřím podle hodnoty práce jiných, a pociťuju křivdu. A abych se pod tíhou neustálé křivdy nehroutil a sám nehroužil v křiváka, požaduju nápravu. A tuto stížnost adresuju tobě jako přímému nadřízenému, který mi dělá výplatu. A křesťanskodemokratické kecy mě nezajímají."

A tehdy jsem se já naštvál taky, už chvíli ve mně pukal vztek, a na parťáka, který je skoro o dvacet let starší, víc toho umí, v pondělí ráno si obléká čistou pracovní košili a čisté montérky, nevyhýbá se žádné práci, každý pracovní den ráno zdvihá chlapy a vyráží do boje už víc než třicet let, a když něco řekne, tak v tom cítím víc pravdy než v mlhavé všeobjímající sofistice, kterou melu já, do jeho pohledu, který už dávno nesměřoval do kouta, ale klidně očekával, jak začnu řvát; a já jsem skutečně řval:

"Ano, dobře jsi to řekl, pregnantně. Ale ~~že~~ to neřekneš na úsekové schůzi ROH, na konferenci, nebo když sem přijede ředitel, poplácává po ramenu a říká: Tak čest práci, soudruzi, nějaké problémy? Hehe, trápí vás stavitel? To každěj mlčí a přiblblé se usmívá, protože každý si už v tom neřádu nějak bydlí. To říkáte vždycky jenom mně, abyste mě naštváli. A to se vám podařilo!" a obloukem, po pomyslné klenbě, jsem vyrazil ze šatny. Ale skokem jsem byl zase vevnitř, abych dokřičel:

"A taky běžte dělat! Abyste skrz kecy nevynechali práci."

Byla to tehdy podařená desetiminutovka, mnohokrát jsme si na ni vzpomněli a pro pobavení všech se jí pokusili v mírných obměnách ještě několikrát sehrát, ale už to čpělo vyčpělostí jako u S.K. Neumanna v Praze.

Incident měl kupodivu příznivý dopad: Sotvaže jsem vyletěl ze

šatny, vyvalili se také chlapi a za chvíli jsem je už přistihl v oblaku cihelného prachu, parťák v čisté košili se zařatými zuby holýma rukama rval ze zdi staré trubky, dráty, ba i okenní rámy trhal, ostatní strhávali podbití stropu s rákosem i omítkou, krumpáčem odpreparovali část trámu napadeného dřevomorkou a zvířený rum ihned vyváželi na staveništní rumiště. Hleděl jsem na to u vytržení, až mě parťák s přátelským ušklíbnutím upozornil, abych tu nestál a nešpinil si civilní oděv, že dostanu doma vynadáno. Mávnutím ruky jsem mu ~~rye~~ vysvětlil, že otahané manšestráky jsou v rozkroku sedmkrát sešité, to jak mi během dne pozvolna sjíždí pod pupek, protože jiný hubne, ale já starostma tloustnu. Myslím, že od té doby se naše přátelství utužilo, oba jsme pocítili, že se jeden druhého nebojíme, a že v případě nutnosti jsme ochotni svobodně přikročit i k pěstnímu souboji.

Vším poučení dnes sedíme proti sobě a řeči, které vedeme, už nehrotíme exaltovaně, ale driblujeme na místě, s lehkým náznakem technického smeče. Sám parťák tuto metodu připodobnil ke hře šachového mistra a velmistra ještě po dalších deseti letech.

"Však taky nic neřeknu," znovu opakuju, "a už vůbec neříkám, že dostatečnou pohnutkou je sama odměna za měsíční podíl vykonané práce, protože ani dělník u pásu nikdy není hotov. Ostatně kdo ví, jestli upnutí ke zřejmému cíli není omezením života, který přece sám končí v prachu a popelu. Jaký to cíl? To, že žijeme v postupujícím čase, vnímáme na základě změn. A míra životního uspokojení je závislá na míře změn k lepšímu nebo k horšímu. A když si člověk vezme, že samotný život je svou největší částí změna pořád k horšímu, tak jak potom nepotrápít své okolí výbuchem bezuzdného vzteku, že. Denně bychom potřebovali nějakou vzpruhu..."

"Ano, dobrá zpráva nám chybí, denně, už mnoho let," rozzářil se parťák, "no, kdo jste kdy naposled slyšel vyloženě dobrou zprávu!"

"Myslíš od doby, kdy Hitler spáchal sebevraždu?" vmísil se kdosi vážně.

"Dobrá zpráva se dá vymyslet," namítl jsem.

"Já myslím kromě těch denně vymyšlených již po řadu let," dál zářil parťák, "no?"

"Spíš jde o to, umět v těch špatných vždycky najít kus dobré," podotkl jsem.

"Ale doprdele," zakřičel parťák a začal bít pěstí do stolu, "doprdele zase!"

"Vyhoďte ho!" vzadu se kněmu přidali tři netečníci a na chvíli přestali syčet.

x

Mluví se hodně, přesto sdělovací prostředky neinformují o všem. Propojení pracujícího lidu s řídicími činovníky je víc formální než organické. Lokální organizátoři - mistři, vedoucí dílen, vedoucí provozů - jsou jako předposlední článek jedinými aktivními představiteli moci, kterou však nepředstavují. S přihlédnutím k jednoduchému fyzikálnímu zákonu ohledně akce a reakce lze říci, že na ně právě působí ona reakce na bezbřehou palbu metanou tiskem, rozhlasem a televizí. To je přehršle slov, ale po nás se chce čin. Těžce nesu, když v televizi mluví nějaký pán, že je třeba racionalizovat takto a takto. Protože vím, že druhý den ráno se hned někdo bude ptát - a kdy vy konečně budete racionalizovat takto a takto? Nebo jsi to neposlouchal? Proč já musím vysvětlovat, že ten pán jenom tak mluví, protože věc je daleko složitější. A doma musím mít připravené montérky a na šatně u chlapů vyhlédnutou vplnou skříňku, protože mohu předpokládat, že lokální organizátor po mně nastupující mi ji nebude schopn zajistit. Cítím záchranu, když parťák vstává, bere čepici a říká: Už ho nechte, copak je vykotlaná vrba, abyste do něho furt kameny metali?

Tlumočil jsem chlapům směrodatný názor dr. Rzounka, že přestavba je složitý a hlavně rozsáhlý proces, kdy výsledky nelze očekávat do

roka, ale za pět až šest let. A každý, kdo by chtěl tento proces urychlit a tím i zjednodušit, zkrátit neuváženým radikalismem na rok dva, vydává se na nebezpečnou stezku oportunistu. Ke zkáze, jako tomu bylo v roce šedesát osm, kdy proces musel být přerušen téměř dvacetiletým údobím usilhočné konsolidace. Tak bych mohl klidně říct i parťákovi při jeho nespokojenosti s dvacetiletým plánem rekonstrukce našeho zámku: A chceš, aby to dopadlo jako v roce šedesát osm?

Avšak chlapi nejsou s výkladem dr. Rzounka zcela spokojeni. Poukazují na neúměru slov k činům. Podle nich by klidně stačilo jedno Jakešovo slovo týdně, řečené s rozmyslem - a čin. Nebo klidně jedno slovo měsíčně, a čin, podle možností a schopností v činech.

x

Připravit chlapům práci nebývá snadné. I mně se zdá, že mají velké nároky. Přitom dobře vím, že právě v bedlivé přípravě práce spočívá až ledabylá lehkost profesionálního výkonu před amatérsky zanícenou lopotivostí. Ale nevím, jestli si chlapi uvědomují, kolik ta málo dostatečná příprava vyžaduje amatérsky zaníceného lopocení. A oni si pak přijdou a udělají frk, ~~frk~~ a je to.

V kompresoru musí být dva druhy oleje, nafta, chladicí médium, to je taková proti mrznutí velmi rzivá ~~ř~~ voda, olej je smrdutá černá břěčka; ke kompresoru musí být taky baterie; ta se musí nejprve najít, dolít a nabít. Od kompresoru vede černá gumová hadice, na jejímž konci je šroubením neboli kováním připojeno sbíjecí kladivo. Sbíjecí kladivo musí být zakončeno vhodným a aspoň trochu ostrým špičákem neboli oškrtkem. Než se podaří kompresor nastartovat, je nutno vyjmenovávat všechny dělnické prezidenty. Ale dosti legrace. Konečně je kompresor nastartovaný a chlapi si už dělají trrrr, a to ne déle než pět až šest hodin denně. Ale já bych to nevydržel ani dvě. Proto se lekám té prázdné skříňky u nich na šatně a horlivě telefo-

nuju a rozkládám a skládám výkresy a pořád něco zapisuju a často se někoho vyptávám, jestli někde neviděl baterii ke kompresoru. Tak je to. Jim přednáším o morálně volních vlastnostech, a sám? Jenom temná hrozba plechových dvířek s visacím zámečkem. I hrozba se dá povýšit na ideu platnou pro řídicí činovníky ražení skautského i marxistického. U vysokých funkcionářů vzniká trýznivý ale cenný sebezápor, který jim pak bude na onom světě přičten k dobru. Totiž člověk se ve své funkci musí mít tak špatně, aby případný dopad před plechovou skříň byl pro něho vysvobozením. Aby se u plechové skříňky na jeho tváři usadil úsměv, který už nikdy nezmizí. No, musíme odolávat mnoha pokušením. I já, který na to denně myslím, mám alespoň dvě... tajné záležitosti, kterých se budu těžko zříkat.

Běžím do skladu pro kompresorovou hadici, kterou jsem minule, abych alespoň trochu nuloval ty dvě tajné záležitosti, vlastnoručně okoval. Přesně vím, kam jsem ji uložil, na zadní regál do druhého fochu. Ale vidím dobře? Snad mě klame zrak. Jako výsměch tu leží pouze dvě kování s odřezanými patnácticentimetrovými konci hadice, to jak se to někomu nechtělo rozmontovávat. Tak tohle ne. To už je poněkolikáté. Kolikrát jsem posháněl hadici a všechno k tomu a vždycky se to nakonec někam vypařilo k někomu na jinou stavbu. K někomu, kdo nad hrozbou plechové skříňky ještě neuvažoval, a žije si jako pán. Takový dobráček zase nejsem. Beru oba uřezané vajgly, běžím přes dvůr, kohosi potkávám, ukazuju mu dva amputované mrzáky, a hned na něho křičím: "Vidíš to! Co mi udělali! Vidíš to!" Přepadený vyděšeně třesť zrak. "Tak ty to nevidíš? Uřezali mi to!" A cpu mu pahýly přímo do obličeje. Běžím dál, rozrážím dveře šatny a už křičím: "Kdo tohle udělal! Který těžký zločinec. Ať se přizná a já ho tím zabím." Ale nikdo ani nehlesne. Žvance jim na jazyku tupě ztvrdly, v překvapení zírají. Ale nezdržuju se dlouho, protože tenhle případ nemíním tutlat v prostorách stavebního dvora a dělnické šatny. Už vbíhám do kanceláře vedoucího. Jistě, sedí si tam za svým stolem a sepisuje obvyklé

nesmysly, a ani neví, co se zatím strašného děje.

"Tu máš doličné předměty," snažím se artikulovat kultivovaně, "a tímto já rozhodně žádám, aby věc byla vyšetřena a viník potrestán. A nebo končím a dělejte si to tady sami."

Beze slova bere kování a odchází. Už slyším, jak ve vedlejší kanceláři umlká klapot psacího stroje. V uších ještě trochu šumí, pro rychlejší doklidnění otevírám věčně nedopsaný stavební deník a zaháním chuť zpravit o zločinu investora. Když vymýšlím počasí středy předminulého týdne, začínám mít pocit, jestli jsem výstup poněkud nepřemrštil. Jestli scéna nebyla příliš patetická na tak malé pódio. Nebyla. Čeho moc, toho moc.

Pak se zadívávám do stropu. Mám dojem, jako by se poněkud vlnil. Poněkud snižoval a zvyšoval. Klam? Strop při určitém soustředění jeví se hodně vysoko. Skoro se ztrácí v mlze. Ale je na něm detailně vidět pavouk. Leze on, nebo civí na místě. Jako by někdy lezl a někdy ne.

Tu se ve dveřích kanceláře objevuje parťák. Připadá mi, že kráčí nepřírozenou chůzí. Nebo tak chodí vždycky? Nabízím mu židli. Není nějaký zsinálý? Upřeně se mu dívám do očí, ale oči svítí jasnou modří jako vždycky.

"Ty, poslyš," praví tlumeně a poposedá si blíž ke mně. V tu chvíli, nevím proč, ho ani nevnímám, ale intenzivně myslím na možnost jeho smrti. Je to hloupé; na rozdíl ode mne není mlád. I když - starý musí, mladý může.

"Posloucháš mě?"

"Poslouchám," nutím se k pozornosti.

"Asi před šesti nedělemi při podmračeném ránu, vzpomínáš si? Sháněli jsme pětičtvrtní hadici k čerpadlu, k bíbu, vzpomínáš si? Poslal jsi nás do skladu, ale tam hadice nebyla, jenom ke kompresoru, nevzpomínáš si? A Monza ti přímo říkal: Je tam hadice, ale má

kování. Posloucháš? Asi jsme si tehdy nerozuměli, protože sami jsme se divili: řekl jsi, abychom kování uřezali. Tak jsme tě poslechli a tak jsme ho uřezali. Posloucháš? Ty špatně vypadáš."

"Ano, už si vzpomínám. Tím se celý zločin vrhá poněkud do jiného osvětlení," říkám zmateně, ale pořád se více bojím, aby parťák nějak neumřel.

"Světlo, světlo myslíš. Víš, jestli si toho na sebe nebereš moc."

Za chvíli se vrátil i vedoucí. Neřekl ani slovo, sedl za svůj stůl a zahloubal se do svého spisku.

"Tak už se to vyšetřilo," hlásím mu hrdě.

"Já vím," chápavě pokyvuje.

"Jak potrestáš vinníka?" ptám se co nejčizeji.

"A jak ty bys potrestal vinníka?" směje se.

"Ať o tom napíše," pravím tvrdě, "ať každý ví."

"Skvěle. Napiš o tom. Napiš o tom do Rudého práva. Dopis dne. Ať každý ví. Já myslím, že si toho na sebe bereš moc - ještě se starat o hadice. Máš-li se někdy, podle té tvé teorie, postavit k plechové skřínce bez trvalého dementního úsměvu, pak by se ti tohle stávat nemělo. Protože jinak bys musel sice vypadnout, ale jinam, výš. Víš? Což ty nechceš, nebo chceš?"

x

Se zápisem z výrobní porady - píše se s pěti kopiemi pro nadřízené, kteří tak četní snad ani nejsou - si nikdy nevím rady. Žádná formulace neodpovídá pravdě, protože u nás výrobní porada prostupuje celým životem formou výrobního mudrování, osobní výrobní meditace, výrobní polemikou, taky výrobní hádkou. U nás je výrobní porada nekonečnou zlatou nití, jež obetkává i všechny domácí starosti, i myšlenky na to, co pěkného či škaredého ještě udělat manželce. Je zajímavé, že člověk plechové skříňky nebo i člověk aspirant

na plechovou skříňku většinou nenavazuje na tuto usmolenou zlatou nit milostnou plátkou z jiného přadénka, ale celý život ji motá na dohled z kuchyně. A zřejmě s ní nekončí ani svým zatlučením do rakve.

Tak co tam mám psát? Že jsem seznámil, vytýčil, určil, zhodnotil, znovu stanovil, přehodnotil - zase nějakou lež, když pravda je vždycky pramenem neskonale čistším? Jako se zlepšovatelským hnutím! Přesně to vyjádřil pan Novotný, který opravuje nákladní auta. Pozoroval jsem ho, jak do kabiny nákladáku zavlekl teleskopicky skládatelnou čtyřnožku, tam ji při vůli vrcholového šroubu rozložil, vzpěrami stabilizoval, a do vrcholu zavěsil pohotovou kočku, řetízkový kladkostroj. Pomocí tohoto zařízení klidně vyzdvihl motor, aniž by musel nejprve odmontovat celou kabinu.

"Proč si to nedáte jako zlepšovák?" zeptal jsem se.

"A co," divil se, "že nejsem blbej? Že myslím?"

"No ano, z toho se dá vytrískat mnoho peněz, zvláště když byste si jinak počínal schválně utlumeně."

x

Najednou před námi stály dva čtvercové ciferníky věžních hodin veliké dva a půl krát dva a půl metru, které jsme měli dosadit a osadit na opravenou zámeckou věž. Ve výrobní poradě, konané už na začátku roku, by muselo být konstatováno, že závěrem prvního čtvrtletí dojde k instalování, nebo nutno instalovat ciferníky. Ale my jsme nic nekonstatovali, a nechali situaci dozrát, ba skoro přezrát, až chlap od míchačky už nevydržel a zeptal se: A co ty ciferníky? Toť situace, kterou já nevydržím nerozebrat: Domnívám se, že tomu chlapovi od míchačky bylo umožněno projevit zdravou iniciativu, "nahore" bývá označena jako "zezdola". V hospodě pak mohl s planoucím zrakem dokola vykládat, že nebejt jeho, ciferníky tam nebyly. Může se zdát, že je to ošklivá hra, kdy se nabízí papírek od bon-

bónku. Ten člověk si klidně může myslet: Jen řeknu, a už jsou ciferníky tady. Já v té větě cítím i zastřenu hřeživou okolnost: ten náš stavitel, to je šaman, já řeknu, a on za dva dny poshání někde ciferníky. Tak se i mně nabízí papírek od bonbónku, protože vám, žádný šaman, dva roky telefonování, zařizování, hádání. Ale žije se snáze.

Jeho věta taky jasně prokazuje, že i poslední muž je na ciferníky připraven. Při výrobní poradě v lednu by se musela nezbytnost montáže ciferníků složitě odůvodňovat, srdečně útočit na vztah každého k historickému odkazu našich předků. A přesto by padaly správné námitky, že je to moc velký a těžký, a že panuje velká zvědavost na toho, kdo by to tam chtěl dostat, protože to přeci nejde. Na žádnou námitku bych neuměl odpovědět a asi bych se nakonec sám k zamítavému názoru přidal. A do zprávy zapsal: Ciferníky osadit technicky zhora nemožno.

Teď jsou ciferníky tady, dole na zemi, parťák je poměřuje modrým zrakem a ukazovákem proklepává bytelnost fošnové desky zpevněné svlačky a obité ocelovým plechem:

"To by mě zajímalo, jak to tam chceš dostat."

"A co tím žebříkovým dopravníkem AWA?" navrhuji ledabyly, ale přitom vám, že není jiná možnost, protože na takovou výšku bych musel obstarat leda jeřáb Colles.

"A unese to?" ptá se parťák v zamyšlení.

"Mělo by. Tohle nemá dvě stě kilo," odpovídám jako bez zájmu, i když jsem váhu dvakrát propočítal.

"Ale jak to chceš na dopravní vozík upevnit, aby se to nepřevážilo. Těžiště bude vysoko nad ním, ty spodní kladky to bude vyrvávat a vozík se bude na žebříku křížit," správně namítá parťák.

"A co udělat takový rám, klidně dřevěný, s pomocnými kolečky nahoře, jako jsou rolny k židli, aby se váha roznesla?" nahlas jako přemýšlím.

"Nojo, počkej, ne, udělat takovou sajtnu, na šrouby ji přichytit k vozíku a nahoru dvě vyrovnávací kolečka, aby držely balanc..." rozproudil se parťák a už to nehtem zvápenatělým od vápna ryje na kus prkna. Přináším dvě kolečka, která jsem jako by náhodou měl ve skříni. Chlapi se shlukli kolem parťáka a domýšlejí konstrukci tak, aby byla co nejjednodušší.

"Člověče, víš ty vůbec, jaký tu máš ukrytý mozkový trust? Hřivnu nápadů? Vážíš si nás aspoň?" září Honza, jako Malý parťák.

"Tohle bychom mohli přihlásit za zlepšovák místo těch vašich suchých výpotků," podotýká parťák.

Mohlo by mě to i trochu mrzet. Ale výsledkem mého zdánlivě bezcílného bloumání po dvoře, kradmého poměřování různých věcí, často vskutku nesmyslného, je tohle jejich zaujetí, jako když děcku nastrojíš do cesty stroječek z rozbitého budíku. A kromě toho - pro mě vždycky za všech okolností musí být hlavní hotová práce; bez ješitných bolístek, dumám zasněně.

Až jsem se zastyděl a otřásl se chladem: jaký jsem schopný a skromný! A přitom kdyby se mě někdo zeptal, jak hodlám nahoře ciferník z vozíku sundat, když zůstane trčet alespoň třičtvrtě metru od lešení, co řeknu? Přiznat se, že je to otázka, kterou se sice dost zabývám, která se za mnou vleče i domí, ale odpovědět na ni neumím? Proč jsem jim vlastně tak velkomyslně svůj nápad podhodil? No abych já první mohl říct: He, ale jak to nahoře sundáte? Jestli to není, jako když dítěti podstrčíme rozbitý budík a za chvíli voláme - to dítě darebné rozbilo budík! Teď bych měl správně nasednout do služebního auta a ^{di}ojet si na jinou akci. Ne.

"Tak jdeme na to?" odvážně hlaholím převlečen do montérek. Vidím, všechno je připravené.

"Nejprve se posilníme, ne. Nejprve se najíme, ne?" navrhuje parťák bez nedočkavého rozechvění, jako profesionál.

V hospodě se u oběda znovu rozebírá celý přesun, ciferník se blíží výš a výš, a již je vzápětí ožehavému bodu. Mladá paní vrchní nás přerušuje a říká: Ale, ale, vy jste nějakí pracovití. A to si dneska dáte jenom dvě piva, když jindy jich je nejméně šest; ale to se divím, a spiklenecky na mě mrká. Chlapi se trochu červenají, ale já to nevnímám, usilovně přemýšlím, až mozek trne - co s tím nahoře. Hmatám po inspiraci, ale už dobře vím, že je to beznadějně zaseknuté, jako jsem často zůstával viset v matematice hned na začátku a křečovitě si mlel - třikrát tři je devět. Parťák se na mě upřeně dívá, už vidím, že pusa se mu roztahuje do úsměvu, huba škaredá plechová, a už taky hluboce zní:

"Nevíš, co s tím nahoře, víš?"

A tím je můj náskok smazán. Co neklidněji odpovídám popravdě:

"Nevím."

"To nějak dopadne, neboj se," chytá mě za ruku, "nech to volně plynout. Radím ti, dej si ještě jedno."

A náhle taky pociťuju úlevu. Pokojné vědomí, že teď už je napřed někdo jiný a já můžu čekat, co se mně přikáže, kam mě postaví. Stejně dobrý pocit jsem míval v tělocviku při vybíjené, když mě co nejdřív vybili, a já už mohl jenom občas vzadu za čárou nabíjet míč, nebo co se s ním dělalo.

Parťák nás úsečně rozděljuje. Mě staví na dost nebezpečné místo, na horní podlažku bez zábradlí, kde však, bude-li nejhůř, se můžu ciferníku jenom přidržovat. Trochu se s tím počítá, protože nedostává ani záchranný pas. Malý parťák to okamžitě komentuje:

"Ty když se zabiješ, nic se nestane. Administrativa se má snižovat."

"A ne abyste se toho všichni jenom drželi," dodává parťák.

Stojím na nejhořejším patře lešení, parťák a Malý parťák se úplně zavěšují na záchranné lano, pouze nohama se opírají o lešenové zábradlí. Silně vzepření přechylují těžiště ciferníku tak, aby se

jeho horní konec nachýlil k nám. A my ho normálně bereme blízko u lešení, strach necítíme, a držíce se takového velikého máme i pevně bezpečný pocit. Nevzniká žádné drama ani hrdinský čin. Kdyby se mělo o tom psát, nebylo by o čem. Lidé si dál chodí pod lešením všedně přiohnutí. Přesto když jsou oba ciferníky na lešení, opřené o zeď, hluboce vydechujeme a zmocňuje se nás rozjaření, skoro opilost, nebo štěstí bez opilosti, přec záchvěv hrdinnosti. V papírku objevil se bonbónek. Kdosi mi rozjařeně žduchá do ramene, Malý parťák píchá ukazovákem do prsou:

"Člověče, tebe je do kanceláře škoda. No vážně. Nějaká volná skříňka by se už našla."

"Hehe, he," temně se směje parťák, "má ji v rohu připravenou, he."

1988

460

František Pavlíček

Cesta na zkušenou

Můj otec navštěvoval lukovskou jednotřídku dost liknavě a jenom od konce října do poloviny dubna. Žactvo všech postupných ročníků se mačkalo v jedné místnosti, a na koho nezbylo místo v lavici, musel si přinést pod zadek špalek, nechtěl-li se vzdělávat stejačky. Já jsem chodil do všelijakých škol celých osmnáct roků a ještě prázdniny jsem proležel v knížkách. A přesto tatínek byl proti mně zkušenější, rozumnější a moudřejší. Vysvětlit to neumím, duševně méněcenný si nepřipadám a školy tohoto století nejsou proti minulosti zas o tolik vzdálenější životu obyčejného člověka a zdravému selakému rozumu, jak nám to sugerují permanentní reformy a monology státních správců školství. Chyba ovšem kdesi bude, tuhle se třeba něčeho nedostává a onde zas je možná v aparatuře o kolečko víc, čertví.

Za onoho času se mělo za rozumnou samozřejmost, že řemeslnický tovaryš po skončení učednické doby jde do světa na zkušenou a student o prázdninách na vagace. Ale i malí školáci, kde to šle, byli vystrčeni z domovských vrátek a posláni do jinojazyčné končiny na veksl. Účelem nebyla výuka v oboru veksláctví, ta cesta vedla k poznání rozličných podob světa a konání jeho obyvatel nebe aspoň k získání jazykových znalostí v německé či jiné mluvě, kterými se lidé spolu domlouvali v mnoheřečné patrii.

Za mých studentských let mladické vandrování světem znemožnila napřed válka, což se dá pochopit. Podruhé udělal tomu konec nový způsob nakládání s tělem a myslí člověčiny. Cesty na zkušenou za hranice se zadržely, jako by doma všecko bylo tak dokonalé, že není co zlepšovat a po světě zas leda jalevina,

na kterou škoda času. Jenomže člověk není volek, můžete mu stokrát nasadit ohlávku a róchat bičem, on si stejně nakonec najde svou cestu.

Právě před čtyřiceti lety na schůzce abiturientů holešovského gymnázia jeden kamarád v naší třídě chyběl. Vzdálil se po únorovém převratu - tenkrát se říkalo zahrnout ~~na~~ přes kopečky. Důvěryhodné zprávy o něm jsme neměli, jen fámy. Jedna z nich vyprávěla, že zahynul při bitce v lágru pro uprchlíky kdesi v Bavorsku. Pozdě v noci jsem na holešovském nádraží čekal na svůj vlak sklíčený a bez nálady. Kamarádka, na které mi záleželo, si vzala jiného a ten večírek byl jaksi uhozený, skoro pořád jsme se hádali kvůli politice, to se za protektorátu nestalo. A ktera Březovják je po smrti.

Později se ukázalo, že pověst o jeho smrti si kdesi vymyslel, utečenec se prý slušně uchytíl v Austrálii, potom se vrátil do Evropy a žije dodnes. Ale mně tenkrát v nočním vlaku nešla z hlavy představa známé mladé postavy, ubité na smetišku. To je námět na drama! Začal jsem si vystříhovat zprávy z novin, v rádiu jsem poslouchal pohnuté výklady těch, co se vrátili, a uchvácen hrou Artura Millera Všichni moji synové stehoval jsem svou divadelní prvotinu. V té době nepovolená cesta přes hranici už byla čím dál nebezpečnější, na svérázný odchod na zkušenou se pohlíželo jako na zločin a trest po dopadení vypadal podle toho. Stalo se zvykem mluvit o zradě, dezerci a nástupu do imperialistických rozvědek.

Končil jsem tenkrát prezenční vojenskou službu, zpravodajský důstojník u mého útvaru se nějak dověděl o mém spisování a dal si mne předvolat. Já vstoupil do jeho kanceláře zrovna když se po ranní četbě novin cvičil v míření pistolí na dveře.

Vyslechl mne štráduje plochýma nohama po kasárenském haluzně, vyslovil pár instrukcí a nabídl řadu informací, prý rovnou od pramene. Ve skutečnosti mi ten zřízenec, který to jako obéze-ťák za pár let po Únoru dotáhl na majera, navykládal spoustu známých propagandistických frází ze školení, líčil dramatické historie, nad kterými by rozumný a informovaný člověk leda vrtěl hlavou. Já nebyl ani rozumný, ani informovaný, psal se rok 1952, válka v Koreji, napětí mezi Východem a Západem, dvakrát v týdnu popluchy a noční pochody směrem k hraniční čáře, poplašení důstojníci ustavičně chrastili plechovými krabicemi s chlebem, máslem a suchým salámem, týdenní kvótu na petravinevé lístky. Válka na spadnutí, hranice už zadržované. Útěky "přes čáru" přesto nepřestávaly.

O tři roky později jsem svou hru dokončil a začátkem roku 1956 měla úspěšnou premiéru v Realistickém divadle. Mohl bych se tedy považovat tak trochu za experta v této problematice - aspoň pro prvních pár let komunistické vlády. Jenomže co jsem doopravdy věděl o pohnutkách lidí, kteří se svobodně nebo z nezbytí rozhodli pro odchod za hranice? Co mně bylo známo o životních podmínkách v lágrech a pozdějších perspektivách našich lidí v exilu? Veliké kulové aneb kuřinec, jak praví Ludvík Vaculík i jiní, méně slavní moji redáci. Věren literě i duchu ibsenovské dramatiky jsem zplodil melodramatickou meralitur, dítě, které bylo vadné už před početím. Po etci, otupělém mlhevinou ideologické indoktrinace, těžko mohle dostat do peřinky dar pronikavého pohledu a nepředpojatého myšlení. Uměl jsem ještě i deset let po maturitě naspaněť celé odstavce z učebnice dějepisu třeba o třicetileté válce, ale neměl jsem přestáti ale důležitější vědomost, že cesta na zkušenou a vlastně i za povy-

ražením z jednoho evropského státu do druhého /s výjimkou
 císařského Ruska/ bývala už před sto lety samozřejmostí a ani
 dnes není protistátním činem, ale uplatněním práva, potvrzeného
 v mezinárodních dohodách i naším náčalstvem. Nepídil jsem se
 po důvodech, proč někteří lidé právem chtějí nebo musí odejít,
 ani si nepoložil otázku, jestli na útěku lidí z vlasti nemá
 rozhodující podíl ten, kdo nastolil špatně snesitelnou vládu
 a celou zem obšancoval ostnatým drátem, aby se mu pracovní síly
 nerozsběhly po světě.

Někomu na tuhle moudrost stačí vlastní hlava a dědictví
 otců. Jinému teprv pohled přes plot do sousedství prozradí,
 že sluneční hediny vystřídá perpentykl. Proto rozumní otcové
 a mistři posílali nedorosty na zkušenou.

Já k tomu dostal nečekanou příležitost před dvaceti lety.
 Protože mi odňali pasport a vykázali mne z čeledníku, pustil
 jsem se na tu pouť jiným směrem. Do minulosti vlastní i někte-
 rých jiných lidí. Víím, je to cesta na zkušenou naruby, vzhůru
 nohama, vydat se na ni v logickém časovém plánu, mohl jsem si
 ušetřit ledacos z jiného dvacetiletí, které mým opožděným
 Wanderjahre předcházelo. Kdyby nic jiného, tož aspoň promarně-
 ný čas. Novináři občas dotazovaným prominentům položí otázku,
 co by dělali, kdyby mohli začít svůj život znovu. Většina do-
 tázaných podle očekávání tvrdí, že by žili stejně. Já bych si
 odpověď na takovou otázku dlouho rozmýšlel a sotva bych odpově-
 děl pedle gusta pana redaktora.

A tím se dostávám k vysvětlení, proč jsem o té cestě na
 zkušenou vlastně začal. Četl jsem nedávno v novinách rozhovor
 s Rudolfem Hrušínským. Znamenity kumětýř se v něm zpovídá,
 proč by nedokázal žít v emigraci. Věřím mu na slovo, většinu
 z nás poutá k domovině podobný vztah. Za sebe bych jen chtěl

dodat k tomu vyznání otázku předtím nevyslovenou. Co dělat, když moc nebo chcete-li poměry nedovolí, aby všichni takto cítící lidé tu mohli žít naplno, svobodně, beze strachu, a nemuseli vclít exil jako východisko z nouze? Někteří z nich dokonce na emigraci ani nemysleli, to orgány státní moci je při návratu z legální cesty zahnalý zpátky za hraniční závoru. Pro lidi z jiných končin světa je nepochopitelné, jak se u nás hospodaří s hodnotou a cenou člověka. Dnes už od vladařů nikdo nikde nečeká geniální myslitelské výkony, ale každý politický primán by si snad mohl spočítat, že s každým občanem odchází do exilu neskonale víc než holá pracovní síla; uniká talent, svobodný duch, tvůrčí elán. Od loučení na Růžovém paloučku před třemi sty padesáti lety jsme měli dost času pochopit, že každého vynuceného odchodu je třeba litovat a ne uštěďřovat naší novodobé emigraci výtky a insinuace, jak to před pár lety udělal v televizi jiný populární herec Miloš Kopecký.

Vykládat ještě dnes mentorským tónem o odchodu do exilu jako o poklesku je vysvědčením politické krátkozrakosti a neupřímnosti. Je to sladké vyhrávání písničky na přání do ouška režimu, který v té věci má sám nejvíc másla na hlavě. Zajímavé je, že takové "Wunschkonzerty" se ozývají ponejvíce v období zvýšeného turistického pohybu přes hranice. Jako by establishment dcufal, že muzicírování v dojemné mollové tónině podpoří účinnost bariér z ostatého drátu a samopalů v ruce bdělých pohraničnicků

Pavlovi Kohoutovi k šedesátinám a k desátému výročí začátku jeho cesty na zkušenou.

Červen 1988

/Na okraj knihy Jürgena Serkeho *Böhmische Dörfer - Wanderungen durch eine verlassene literarische Landschaft*. Stran 480. Vydal Paul Zsolnay Verlag Wien-Hamburg 1987./

Opuštěná literární krajina: německy psaná literatura v Čechách našeho století do padesátých let.

Pak už tu přece, až na nepatrné výjimky, německy psaná literatura vznikat nemohla.

Tulák tou opuštěnou krajinou: Jürgen Serke, narozený 1938 v Landsbergu /Warthe/, od svých třiaadvaceti zpravodaj a pak šéf reportáže agentury UPI, který v letech 1967-8 reportoval z Prahy, v letech 1970-83 pracující v magazínu Stern, autor několika knih o literatuře, hlavně o takové, která zápasí o existenci, v nakladatelství Zsolnay vydavatel edice *Bücher der böhmischen Dörfer*.

Ironicky vyčítavým titulem své edice a naposled své obsáhlé knihy, zřejmě ze zkušeností v edici vzniklé, míří Serke ovšem do publika západoněmeckého. Pro ně jsou mu díla německy píšících autorů z Čech vesnicí českou, tak jako jsou pro české publikum dnes vesnicí španělskou. A ta ironická výčitka zní v našich poměrech aspoň stejně důrazně jako v německých, i když si z těch opuštěných luhů smíme občas nějaké to dílko v překladu utrhnout.

Nehledejme zde Rilkeho, Kafku, Werfla. Tato tři mezinárodně proslulá jména nepotřebuje přece Serke připomínat. Ale všech sedmačtyřicet autorů, jež do svého souboru zařadil, pokládá za vykutané z propasti zapomnění.

/A zapomnění je přece ten stav, do něhož se vskutku podařilo ukomandovat a ukolíbat české publikum za těch dvacet let normalizace. Pokud jde o Kafku, má do krajiny zapomnění svou vlastní vstupenku. Jím, totiž proslulou liblickou konferencí o něm, započal se pro normalizátory zhoubný proces obrody tak nepochybně, že ještě šedesáté výročí jeho smrti 1984 muselo být bdělými policejními zraky ostře sledováno až k utajení.

Ale co ti ostatní, kteří doplňují počet podle Serkeho v

Německu zapomenutých na padesát? Na těchto je k zapomenutí hlavně jejich původ z Čech - u nás ovšem: o německém kořeni české kultury se po desetiletí mlčí, a o Čech se mlčí, to přece neexistuje. Což se týká právě tak krásné literatury jako zvyšování cen nebo důsledků exhalací./

Serke se s tímhle jednoduchým kouzelnictvím nespokojuje. I setkáváme se v jeho knize se jmény proslulými jako je Brod, Leppin, Perutz, Sommer, Meyrink, Mühlberger, Urzidil, Winder, překládanými do mnoha jazyků, nacházíme zde autory dobře známé i u nás, dokonce ještě dnes, jako jsou Kisch, Fuchs, Färnberg, Pick, Sonnenschein, Weiskopf, anebo zase autory v zapomnění již velmi hluboko uložené anebo vůbec neznámé /Adlerové, Janowitzové, O. Baum, Dietzenschmidt, Natonek/.

Co spojuje tato a další v Serkeho knize uvedená jména? Čechy, Praha, naše století a zejména jazyk, jímž psali. Jinak je každý ten autor prostě - autor, více či méně osobitá osobnost s dílem navíc ještě rozličným co do žánru. Serke není literární historik a kritik a neosobuje si ten titul. Nezapře, že začal jako reportér. Přistupuje tak i k té materi, tak těžko vměstnatelné do jedné knihy, byť skoro o peti stech stranách. Vychází z životních osudů či z toho, co o nich není známo, pátrá po detailech, jejichž zatčení vyžadovalo často detektivního důmyslu. Vyhledává pozůstalé, svědky a svědectví v rozmanitých zemích - a musí to dělat. Vždyť jde o autory, kteří povětšinou unikali o vlások nástrahám času, zachraňovali se z emigrace do emigrace, přežívali mlčení o sobě i v sobě. Z živého, barvitého po dání si znova uvědomujeme, jaký význam má díle těchto autorů a jaké hrůzné důsledky má zrod diktatur, který zplodil holocaust, druhou světovou válku a další hromadný útlak pro evropskou kulturu.

Serke sem nezařadil ty, kdo sice německým jazykem psali, ale jež si nacisté mohli tak či onak v soukmenovectví přisvojovat nebo alespoň jež nemuseli pronásledovat, např. takového E. G. Kolb^Uheyer^Ua či Hanse Watzlika. Zapývá se jen těmi, kdo n jak navázali na duchovní odkaz předchůdců ze století devatenáctého, zrozených rovněž toute zemí, tedy Adalberta Stiftera, Marie von Ebner Eschenbachové, Karla Postla-Sealsfielda, K. E. Eberta, Berty von Suttnerové. A ti se ve svém humanismu cítili

spájení netoliko s českou domovinou, nýbrž především s jejími obyvateli, ať to byli Češi, Němci nebo Židé té či oné asimilace národní. A ovšem také s vedoucími duchy českého obrození, ať to byl Dobrovský, Purkyně, Mácha, Rieger...

/Nemůžeme se zde zabývat ani letmo otázkou staletých vztahů Čechů a Němců v této zemi, ale chce se připomenout slova filozofa Augustína Smetany, napsaná v revolučním roce 1848:

"Ze všech slovanských zemí je naše vlast nejdál vysunuta do německých krajů a je už proto nepominutelně určena k tomu, aby německou vzdělanost /jež předběhla slovanskou tak, jako klasická německou a západní klasickou/ přijala a východním slovanským kmenům odevzdala... Naše Čechy jsou uzlovým bodem mezi německými a slovanskými národy, zástupcem Slovanů v poměru k Německu. Zde přechází německá vzdělanost ve slovanský element a neporušena do slovanské osobitosti, ba jí modifikována bude jí vyzařovat dál na východ. Tak je Čechům řešit těžší úlohu než samo Švýcarsko a Belgie, kteréžto obě země mají za úkol spojovat za podobných podmínek příbuznější elementy než naše vlast. Takové je postavení naší země, kterou vy Češi slovanského a německého kmene nemáte zneuznávat, ale na niž máte být hrdí."

A dále:

"Běda vám všem, kteří jste bez lásky. Nestali jste se dosud svobodnými. Svobodné národy se nemohou navzájem nenávidět."

V souvislosti s tím hodí se připomenout slova jiného filozofa, T. G. M., když brzy po návratu domů 23. prosince 1918 bylo na jeho počest uspořádáno představení Fidelia v Novém německém divadle. Na české oslovení intendanta odpověděl českým poděkováním a krátkým německým proslovem, v němž řekl:

"Pravé ryzí umění je výrazem národnosti, ale právě proto současně opravdové lidskostí. Jest mi samozřejmé, že německému umění nejen v Praze, nýbrž na celém území naší republiky dostane se patřičné ochrany, kterou právem očekáváte."

A dále:

"Těší mě politická prozíravost, která přivedla dnešní ve-

čer. I já doufám a přeji si, aby dnešní večer byl jen prologem - smím-li se tak vyjádřit - k velkému dramatu, jež bychom my a Němci společně naší vlasti mohli a měli sehrátí."

Při tom díle dostalo se mu však malé pomoci od národů, jejichž rovnoprávné soužití měl na mysli. Společným jejich přičiněním drama změnilo se jednoznačně v tragédii; my dnes nacházíme se v troskách, co dvěma českým filozofům leželo na srdci./

Europa starb in Prag, shrnuje Serke v úvodní kapitole své knihy. Pro něho se nejprve v Praze zrodila. Je mu plodem tradice, jež se počala smrtí Jana Husa, sebeobětováním pro pravdu, odporováním zlu vnitřním přesvědčením. "My všichni jsme vzešli z Husa," říká Serke, sluší se však připomenout, že to byl staletý proces za účasti mnoha národů, který vedl k formování Evropy. Uveďme si jen jeden moment, vznikání měst s novou kulturou a novými společenskými a politickými silami a vztahy. "Vzduch měst činí svobodným," začalo se říkat. Ale tato myšlenka, tak důležitá pro evropského člověka, nevolníka i jeho pána, měla sotva platnost v městských aglomeracích, jež byly pouze kvantitativním /a ještě pozdním/ nahuštěním lidských mas - na východ od Karpat. Tato města v rukou feudálů nepřinášela svobodu nikomu. V nich nemohla vznikat demokracie se svými institucionálními zárukami, s univerzitami, jež zrodily "organického intelektuála" a nový obraz světa, rozmach přírodních věd a humanismus. Je-li ten východ též Evropou, pak se ty dvě Evropy lišily tak z gruntu, jako se o staletí později odlišil model socialismu uskutečňovaného jako tyranie od modelu jiného, nemyslitelného bez svobody - která je prece vždy "svobodou pro jinak smýšlející".

Čechy a středoevropské země patří svým dějinným vývojem k té první nejen zeměpisně, nýbrž především společensky a myšlenkově definované Evropě. Bylo tedy logické, že se dva diktátory, spojení vzájemnými sympatiemi až po ten pakt o přátelství a vzájemnou kanibalskou vášní, podělili na rozbití hraniční výspy evropské kultury, československé demokracie. A v tom smyslu byla Evropa v Praze opravdu položena na lopatky.

Tyranie jí ve střední Evropě dosud klečí na prsou. Je však Evropa opravdu mrtva?

Jeden z těch, jimž Jürgen Serke věnuje pozornost tak oprávněnou, Rudolf Fuchs, pronesl v únoru 1936 v Klubu Berta Brechta - demokraticky vzniklé kulturní instituce, pro společnou obranu opravdové Evropy velmi významné - zajímavou přednášku. Týkala se českého a německého básnictví v Československu. Fuchs, znalec obou kultur v Čechách a skvělý překladatel české poezie do němčiny, poukazuje tu na odlišnost ve vývoji těch dvou literatur a zejména na rozpornost uvnitř zdejšího písemnictví psaného německy. Zatímco čeští autoři jsou mu přes směrové rozdíly orientováni dostředivě, němečtí zde "nemají společného řečiště. Trpí v jistém smyslu příliš mnoha vodními předěly. Všecko teče ven. A je to buď kosmopolitické nebo usměrněné."

Na této analýze něco je a netýká se jen literatury. Vnější faktor, na němž závisela existence jediné demokracie ve Střední Evropě, byl jednoznačně zvrácen v její neprospěch Hitlerem a Mussolinim za blahovůle západních velmocí. A ve vnitřní hře sil sehrálo osudovou roli ono "všecko teče ven", jímž německé obyvatelstvo nechalo Čechy v obraně republiky na holičkách.

První diktátor, jenž vstoupil do Čech, rozdrtil zde netoliko židovskou, ale stejně i německou kulturu, demokratickou, a tak otevřel dveře druhému, aby ten dílo dokončil úplným rozrušením, likvidací německého elementu v Čechách, a aby pak totalitářským náhubkem spoutal i svobodný rozvoj kultury české a slovenské.

Umřela však zde Evropa opravdu?

Roku 1965, k dvacátému výročí ukončení války, uspořádali českoslovenští spisovatelé anketu. Jeden z nejvýznamnějších myšlenkových přínosů lze shrnout v lapidární formulí: antifašismus je humanismus. To se může zdát samozřejmé. V československém kontextu té doby měla však tato formulace zvláštní, zřetelný ironicko-kritický ráz. Systém, který se přes pakt s Hitlerem přece jen dostal s nacisty do křížku a který si pak osvojoval tak rád výlučnou zásluhu o jejich porážku, měl v sobě nepopiratelné, silné rysy něčeho, co lze sotva nazvat humanismem. Když pak byla odhalena pravá podstata stalinismu s Gulagem a všemi ostatními hrůzami, věci se vyjasňovaly i pro duše nejnaivnější.

Kritický, to jest humanistický vztah k výchozímu modelu socialismu se tříbil v dalším zápase s tímto modelem až k úsluví "socialismus s lidskou tváří". Ten vývoj probíhal po léta uprostřed totalitarismu /a totalitarismů/ a jemu navzdory - rok 68 byl "jen" vyvrcholením - a může něco napovědět i do budoucna. Evropa neumřela, ale obrozuje se vždy, když k tomu dozrají podmínky. A nejen v Praze.

Serke jistě ví, proč tak důrazně připomíná německému publiku význam německy psané moderní literatury z Čech. Ale i nám je jeho kniha mementem. Vladislav Vančura kdysi podtrhl, jak závažné je uvědomovat si souvislosti. Zamlčování a tabuizace německého a německo-židovského faktoru ve vývoji české kultury je hrobnická lopata při pohřbívání evropského ducha. Zúrodňuje pouze tu proslulou českou malost, již si bral tak rád na mušku Masaryk a Šalda. Bez vědomí souvislostí nelze odhalit kořeny skvělého rozmachu české kultury od devadesátých let do okupace nacistické a pak znova v šedesátých letech až do normalizace. Jen to může napomoci znovu rozžít jiskru.

To však předpokládá skutečnosti adekvátní pohled zpátky. V období mezi dvěma válkami neexistoval přece ještě ani mezi komunistickými intelektuály ten vztah k pravdě, jaký je důsledkem totalitarismu: Teprve v padesátých letech se definitivně prosadil stalínsko-ždanovský model. A nadto: co je charakteristické pro spisovatelovu tvorbu, nemusí ještě platit pro jeho život, a obráceně. Je to banalita, ale je nutno občas připomenout i jí. Taková osobnost jako Nezval /když zemřel, odlomila se silná větev české poezie, napsal Seifert/ nebyl tvůrcem jen pokud vyznával surrealismus, aby se pak opustiv jej vyvinul ve stalinského ostrého hochu /Scharfmacher/, jak čteme u Serkeho..., takže Jan Zahradníček, od r. 1951 do 1960 vězněný, stal se jeho obětí. Zahradníček se dostal na scénář jednoho z procesů nikoliv příčiněm Nezvalovým, nýbrž těch policejních "literátů", kteří za vedení peradců z Moskvy tehdy podpisovali zatýkácí rozkazy a rozsudky. V témže procesu jako Zahradníček byl odsouzen např. kritik Dr. Bedřich Fučík, v jehož knize "Sedmoro zastavení", napsané a v samizdatu vydané po propuštění ze žaláře, nacházíme vedle portréta Jana Zahradníčka i krásný medailon Nezvalův. A rovněž portrét Jakuba Demla, který vděčil za to, že unikl politickému pronásledování, osobnímu zásahu Vítězslava Nezvala. Byli to ovšem v Demlově

případě pronásledovatelé místní nebo nejvýš okresní - proti scenaristům z vnitra by Nezvalův zásah nebyl nic platný. Rovněž tak by proti nim v padesátých letech byla nic neplatila třeba intervence Luise Färnberga ve prospěch vězněného Oskara Kosty, básníka a skvělého překladatele české literatury do němčiny. Neplatila by ani tehdy, kdyby byl Färnberg sám nebyl z velvyslaneckého rady ponížen do funkce referentika, pověřeného čímsi, co tehdy existovalo spíše jen na papíře, osvětovou péčí o... německé občany v Československu. On i druhý čs. diplomat F. C. Weiskopf našel útulek v NDR. Oba tam brzy umřeli na infarkt. Dokud však neexistuje vědecká metoda, jíž se dá dokázat souvislost mezi infarktem a konkrétním pronásledováním, má to literární historie těžké.

Stalinismus /jakož i ostatní tyranie/ má také zásluhu na tom, že na studium osudů nestačí normální metody literární historie. Obzvláště tehdy ne, když se objeví zauzliny povahy takříkajíc hrdelní, situované do mezních peloh mezi vězením a popravicí kobkou. A když doličný materiál může být předpokládán toliko v archívech různých gestap, gpa a jiných hrůzu budících zkratek.

Serke se i bez přístupu do takových institucí snaží; některé kapitoly jeho knihy se čtou jako detektivka. Tak například stránky věnované básníku Hugovi Sonnenscheinovi /Sonkoví/. Přežil nacistické žaláře i Osvětim, aby pak umřel, odsouzen osvobozenou vlastí, v trestnici na Mírově. Dlouho předtím byl ve straně a byl z ní vyloučen. Z Osvětimi byl rudoarmejci odvezen do Moskvy a odtamtud se vrátil domů takříkajíc s vládou: hned mu nastaly potíže. To ještě stále psal verše a překládal, před válkou mu vyšla u Borových v němčině lidová poezie z rodného Slovenska. Aby vnesl světlo do osudu, jehož potemnělé kapitoly se soudcové dvou tyraní snažili připsat na vrub nikoli době, ale člověku, vždy politicky pochybnému, musil se Serke vypravit daleko do světa, do Kanady a do Izraele, za Sonkovými syny, a do Rakouska za jeho vnučkou. Něco mu vypravevali, ale to podstatnější dala vyčíst listina: Sonka napsal pro potřeby českých vyšetřujících orgánů vylíčení o svých osudech za nacistické okupace. Byla to nepodepsaná kopie, píše Serke, co v rodinných papírech zůstalo. Mezní situace často vedou k meznímu výkladu takových listin. Serke připomíná, jak pražské gestapo Sonku pronásledovalo, a cituje z jeho líčení: "... vrhl se komisař na mne: ,Teď o vás víme

všechno, Fučík nás informoval. Spolupracujete s komunisty, píšete pro ně, nezapírejte...'" Serke k tomu cituje mínění Jiřího Gruši, podle něhož je v tom "černé na bílém doložena zrada J. Fučíka".

Sonkovi synové ani vnučka prý nepochopili brizanci dokumentu /jako svědectví pro Jiřího Fučíka/. Ten význam, pokud citovaná slova opravdu pocházejí ze Sonkova pera, nemůže přikládat bez dalšího tomu citátu nikde, kdo se kdy octl v drápech gestapa či jiné policie. "Víme o vás všechno, nezapírejte, ten a ten nám o vás všechno pověděl" - to je triková formule, které policajti všech režimů tak rádi použijí, když to pokládají za vhodné. Nezkušenec, naivka jí ovšem uvěří. Ale věrohodnost může takové tvrzení z úst policajta nabýt teprve průkazným, věrohodným potvrzením, že orgán mluvil pravdu. A taková dokumentace může se najít zase jen - v archívech příslušné policie anebo v průkazném svědectví jiném. Dnes však, po těch letech a po tolikerém záměrném retušování historických faktů, může i to být sporné.

Toho druhu jsou tak nejspíš vady na kráse, jež nás při četbě Serkeho knihy napadly. Tím zároveň připouštíme, že text může v detailech obsahovat ještě další nepřesnosti či posuny. Avšak tím, čím omlouváme autora, musíme předem omluvit i čtenáře: přístup k dokumentům je svízelný. To však paradoxně ještě zvyšuje zásluhu objemné i objevné knihy, již Serke předkládá západoněmeckému publiku. Škoda že u nás nenajde licenci k překladu. Ta nedosažitelnost jen zdůrazňuje její užitečnost. V době, kdy se k nepoznání zkreslují, ba přímo zcizují určitým národům jejich dějiny, je každý takový pokus a okus jedním ze záchovných činů, jež jednou umožní rekonstrukci dějin v jejich úplnosti a pravdivosti. Serke doprovodil text vzácně bohatým materiálem obrazovým, často velké dokumentární hodnoty, a nakladatelství věnovalo adekvátní péči tisku. /Škoda jen, že není uvedeno jméno autora koláže na obálce, Jiřího Koláře./ Rozsáhlé údaje bibliografické v závěru jsou o to cennější, že zřetelně vyznačují, která díla ze ztracené literární krajiny se na západoněmeckém knižním trhu dostanou.

Serke byl při tom, když literární krajina Čech nebyla opuštěná, ale vyhledávaná, když nacházejíc svou vnitřní pravdivost a integritu, objevovala Evropu a svět v sobě. Dnes, rozpolcena ve tři

části, tištěnou venku, ineditní doma a doma připuštěnou, není v nejlepších dílech krajinou prázdnoty, nýbrž usilovného zápasu. A jím směřuje k tomu, aby se jednou zase setkala ve svobodě s literaturou zde kdysi německy psanou. I když jí nemůže dopomoci k obrodě a pokračování na půdě Čech.

310 Lumír Č i v r n ý

Sergej Machonin:

Z Á Z N A M Y

Přičítal jsem zpočátku stav stupňující se nevolnosti na představení Goldflamova monodramatu Červená knihovna jevu, kterému se říká ponorková nemoc: vešel jsem do té ponorky, divadelního sálku v ÚDĚ, právě ve chvíli, kdy dohasínala světla a křehká žena na jevišti mi začala hlasem a pološeptem sugerovat, jak to už udělal předtím na plakátě a na programu Arnošt Goldflam, že je prolhaná jak červená knihovna, že je faleš sama a přetvářka sama. Zároveň mi dávala k úvaze i autorovy eventuální jemnější záměry. Například, že lež se sladí, aby se podobala pravdě a byla příjemně požitelná, nebo že idylické prezentace v sobě často skrývají věci škaredé, od lhaní až po bůhvíco.

Ale tou ponorkou to nebylo.

Barbara Plichtová dělala v Goldflamově režii na jevišti učiněné divy, jak se říkává, herecký koncert. Je inteligentní, jemná a tvárná herečka. Ale hlavně plane strašným plamenem, aby divákovi sdělila, jaká je inteligentní, jemná a tvárná herečka: jak pronikavě chápe všechny záhyby, úhyby a skryté černé kouty prohnané ženské, kterou hraje, a jak jí neuniká sebemenší odstín zrůdné psýchy té bestie, předstírající bezbrannost a ušlechtilost.

Bytí a zároveň výklad postavy založila spolu s režisérem na velmi uvolněné dikci kombinované s herectvím snad přímo tairovské koncepce: divadlo se hraje nejen hlasem, gestem, pohybem, ale celým uvolněným, svobodným, trénovaným, mluvícím tělem.

To vemlouvání Barbaře Plichtové v hrdle šeptá, sténá, úpí, jihne, láme se v zadržovaných výkřicích - diskrétní sordina, tlumený vzdech, bravurní přechody z jedné hlasové polohy do druhé, jemně tkané pavučí, v kterém hyne jeden zlý milenec za druhým.

Stejně ten Tairov: herečka postavu mluví a zároveň tančí před publikem jako Salome před Herodesem. Vlaje po jevišti, paže se jí vlní jako větve ve větru, ruce čarují v rituálních pohybech, zaklínají a básní ornamenty gest, tělo se poddává, vlní se, svíjí a vibruje. Výkon nabývá podoby neustále rostoucího vytržení, sebezbožnění a jakési říčné adorace postavy, požírající jako kučlanka nábožná zároveň s odkládanými milenci i diváka.

Pět minut je to zajímavé, deset minut se to dá vydržet a potom nastupuje ponorková nemoc: hrůza z té agresivní extáze, z teroru páchaném na hledišti. Musel jsem na vzduch, jen co představení skončilo.

Je to příspěvek k tématu o pravdě.

Vaculík shrnul bezmála stovku svých fejetonů do knížky.

Číst je v knize je jiné než číst je jeden po druhém s měsíčním odstupem. Je to zvláštní čtení: trýznivé a úlevné zároveň, neustále se zde ve čtenářově vnímání té Vaculíkovy úpravy o životě něco zdrhává až k nesnesitelnému pocitu bezmoci a hněvu, humor a bystrost ducha osvobozuje jenom zčásti, i ta úleva je pořád podmíněna spodní tenzí a ještě spodnější tragikou. Vaculík je stránka za stránkou neustále v tom přepětí, ale zároveň ve střehu k sobě: hlídá míru, číhá, aby neporušil svobodu rozumu a složitost pravdy v zápalu jejího hájení, aby nepropadl ohnivému meči. A tak se najednou v uspořádání knihy, hned tu, hned tam, na nezbytném místě objeví průduch k nebesům. Třeba

fejeton o vůních, brilantní etuda na nástroj jazyka - a čte se jako odkletí, jako volná věta čiré radosti v hudební skladbě.

Goldflam napsal svou hrdinku bez průduchu, třeba jen na špendlíček tenkého, jako kvintesenci zla, kumulaci špatnosti, jako uměle a neprodyšně smontovanou lež. Proto hrdinka nemůže - aspoň pro mne - být pravdivá a hra se nedá snést. Jenom dobře, tj. mnohorozměrně napsaná lhářka by dovolila divákovi, aby ji přijal jako postavu složenou ze sebeobelhávání, ale zároveň ze své pravdy. A jen tak by potom mohl přijmout celou hru jako umění na zlé téma, smutné a snad i tragické.

Horečka udělala totéž, co autor. Položila se do lži • všemi svými udýchanými filigránskými prostředky do mě hodinu bušila, že hraje ženu, která lže od začátku do konce. Usvědčovala ji neustále ze lži průhlednou intonovanou falší hlasu a čarováním pohybů, místo aby hájila z hloubi přesvědčení její pravdu, nebo skutečné, ne hrané žasnutí třeba nad nespravedlností světa atd.

Dobrá hra vede postavu od jedné křižovatky, od jednoho rozcestí ke druhému. Jsou to místa volby. Pro autora i pro herce. Okamžik volby připouští jinou možnost. A teprve z něho, z místa rozmyslu může autor i herec hledat složitou pravdu v postavě.

Urmefisto na Vinohradech: Vedralových patnáct dialogů s předehrou a epilogem je napsáno čímsi, čemu by se z nouze dalo říkat volný verš. Dialogy skládají hru s demonstrativně brechtovskou poetikou a s autorovým trochu pythickým prohlášením, že "román Klause Manna Mefisto je faktem, ne východiskem, ani podkladem této hry. V textu jsou z něj použita pouze jména postav". Kdo zná Mannovu knihu a její maďarskou filmovou adaptaci v režii Istvána Szabóa, o které se Vedral nezmiňuje, má o autorově tvrzení důvodné pochybnosti. Přinejmenším téma románu, mravní krach herce v podmínkách nacistického Německa, Vedralova hra opakuje - a ochuzuje. Místo dramatu a tragédie člověka s talentem, ale s dispozicemi k bezpáteřnému oportunistu a zbabělosti, napsal Vedral epický Lehrstück o posledním herci a mravním zmetkovi, jehož definitivní charakteristika je vyslovena hned na první stránce hry a dál se pak už jen beze změny názorně předvádí v nejrůznějších variantách obraz za obrazem až k tristnímu konci.

Toto zřetelné ochuzení hrdinova dramatu nepřekáží ovšem záměrům autora, kterému jde, jak píše, o aplikaci Brechtova požadavku, "aby fakta byla demonstrována způsobem, umožňujícím pochopit ne pouze jejich jevovou stránku, ale jejich podstatu". Ne tedy o vztahy a dramata hrdinů, ale o podstatu faktů. Spíš o poučení z chodu dějin, než o drama jedinečných lidských psych a jejich vztahů v osudovém střetání. Pro samá poučení a názorné lekce pak ovšem nemůže mít autor prostor ani čas na drama, předvádějící smysl lidské existence. Postavy charakterizované jen povrchně, obecně a typově, se pouze dosazují do poučných situací a dokumentují rychlý sled vzrušujících dějinných událostí, vyvolaných střetáním zápasících sil v kardinálním politickém

konfliktu doby.

Autor tak napsal v duchu poetiky, kterou vyznává, stavebně zručnou, slovesně ovšem velice nevyrovnanou hru o známých a mnohokrát zpracovaných historických skutečnostech, jakousi ilustrativní dramatickou montáž bez jediné nové myšlenky a aniž se pokusil udělat krok dál za věci objevené a poznané. Nelze mu to vyčítat, je mladý a zřejmě nadaný, udělal pracoviště, na co mu stačily umělecké síly.

Jenže co s tou názornou instruktáží ve verších, sepsaných tu v poloze brechtovské, tu napodobujících třicátou ozvěnu verše Shakespearova, tu sekajících na kousky prozaickou banalitu současné politické frazeologie?

Tu otázku si musel položit Jan Kačer, když se rozhodl hru inscenovat. Kačer je ovšem muž pohotové bystré inteligence a nevyčerpatelné fantazie, schopný kdykoli zaimprovizovat, udělat dramatickou událost z jakékoli všední životní i divadelní situace, dát jí netušený a ohromující výklad. Šlo tedy jen o to, co z arzenálu své invence použije, k čemu ho ponoukne ta odvozená hra, které se o skutečném dramatu a tragice naší doby a této země ani nesní.

Zvolil neomylným instinktem ohromující dryáčnické a cirkusové zdivadelnění banality. Svědčí^{to} o Kačerově důmyslu a umění dát fádnosti sugestivní a chvílemi dokonce démonickou podobu. Je to skutečně jednoduchý nápad téhož druhu, jaký měl pán, s kterým jsem dnes jel v metru. Pán byl střední postavy a měl dokonale nezajímavý obličej. Prázdný bezbarvý pohled, trochu ustupující bradu, nijaké rty, popelavě bledou pleť. Čirá bezvýznamnost. Ale pán si poradil. Vypěstoval si na bradě hustou, krátce zastřiženou bradku, přecházející směrem nahoru v přímo

obrovitý knír, roztažený do stran a zakončený umně vyhrocenou, voskem vyztuženou, zakroucenou a výbojně vzhůru trčící špičkou à la Salvador Dali. Efekt byl ohromující. Pán se stal středem pozornosti celého vagónu. Prosté nápady bývají někdy geniální. Kačer nasadil Vedralovu chudokrevnému artefaktu pyramidální falešný knír!

Nápad ovšem potřebuje realizační metodu. Režisér si zvolil metodu ohromování hlediště šokem. Hrdina hry Höfgen vyklopil celou svou filozofii v prologu. Nemá-li přestat diváka zajímat, je třeba ho ozvláštnit. Ozvláštní se tedy tak, že z člověka posedlého divadlem a tou posedlostí omlouvajícího nekonečné zrazování všech a všeho, včetně sebe, se udělá nebezpečný, nevypočitatelný chorobný maniak s viditelnými klinickými příznaky paranoie a schizofrenie, nepřičetný štvanec a ryčící uzurpátor. Je to velice vděčná poloha s tisícem příležitostí ohromovat a šokovat hlediště. Jako vymrštěn katapultem, lítá ten zběsilec ze scény do scény, z obrazu do obrazu, s nelogičností choromyslného člověka láme stokrát repliky vejpůl, jednu část vysloví, druhou zařve, až se hlediště k smrti lekne. Dvakrát za večer skočí na partnera tygřím skokem, zaklesne se mu za bedra, aby dodal náležitou pádnost argumentu, přátelství, radosti. Další skoky v nečekaných směrech. Lety plavmo a pády do předstíraných mdlob s podrobnými příznaky agónie hlediště přímo elektrizují. Škracení, tlušení, fackování, kopání, fyzické ohrožování partnerů a partnerek má sugestivní poutavost černé kroniky. Naturalistická etuda Höfgena starce s ochrnutými nohama v drastickém kontrastu s atletickým homosexuálním milencem je krásně šokující a pikantně perverzní. Hlediště nedýchá.

I ostatní postavy jsou pro naprostý nedostatek vnitřního

dramatu dramatisovány zvenčí, zdivadelňovány choreografickými, revuálními a jarmarečními prostředky. Běžné jsou běhy a úprky postav z jednoho konce jeviště na druhý. Jeden z dialogů Barbary se Sebastianem se odehrává na kolenou - oba lezou po zemi jako ratlíci, buší do země a vykřikují repliky, jako by je bral na nože. Je to velice neotřelé, spektakulární a poutavé. Bídňe, schematicky napsaný a bídňe hraný Intendant dojde přece jen ozvláštňení ve scéně škrcení s revolucionářem Ulrichsem. Nudné politicky instruktivní dialogy v emigraci zestravitelňu- je občas extetické zaječení ušlechtilého starce profesora, jindy srdceryvné kvílení Barbary atd.

Prolog, epilog i všech patnáct dialogů uvádí v textu hry strohým oznámením Mefistofela. Kačerova invence udělá z autorovy skromné opovědnice bujnou a skoro rujnou brechtovskou komentátorku a šansoniérku, tu pouťově dryáčnickou, tu sentimentální, tu věcnou v dobrých patnácti rolích a převlecích. Křiklavé červené a zelené fedrpuše, tyrolácký úbor s tralaláčkem a zelenými výložkami, židovská hvězda, zástěrka francouzské číšnice. Zpěvy, tanečky, kuplety, recitace, srdceryvy - oči přecházejí, srdce měkne a teátrum se hýbe. Kačer je profesionál - ovládá prostor, pracuje s jeho hloubkou a členěním, rozehrává velegrandpodívanou.

Všechno dohromady je to úchvatná sugesce, divadlo chlušující uši, oslňující oči a namlouvající divákovi, že se dívá na velké drama.

/Extáze, kterou tu prožívá a virtuózně, s čivou inteligencí, s rychlým, studeným rozumem a bravurní technikou hraje Viktor Preiss, a která se nakažlivě přenáší na ostatní herce nebo spíš přihrávače ústředního hrdiny, má v představení ja-

kousi interní sadomasochistickou dimenzi. Zvláštní rozkoš hrát příběh vnitřní destrukce, sesouvání a mravního krachu herce v totalitním režimu. Aspoň se to tak člověku v hledišti jeví. Je to vivisekce na druhou - Kačer a Preiss tu s mukou v duši pranýřují bez milosti a ničivě zbabělost a prodejnost herce - nastojte - sluhu totalitní moci! Stíhají ho tak zběsile a rozlíceně, jako by s ním a za něho zvraceli vlastní útroby. Je to něco mezi trestajícím spravedlivým hněvem a luxusním pokáním./

Takto koncipované a realizované představení funguje bez závady. Já jsem nicméně uprostřed všeho toho extatického třetění vděčně kvitoval každý kus přirozeného hereckého projevu - Frejova například, Brzobohatého, tu a tam Maciuchové nebo Töpferova, i v těch chudých povrchových rolích, které jim napsal autor, a ve chvílích, kdy jim režisér zrovna neozvláštnil roli létáním na létající hrazdě. ~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~

K našemu tématu:

Pravda v té inscenaci třeští oči hrůzou jako Höfgen za oním obłudně zvětšujícím zrcadlem a kvílí jako Nicbé. Uvnitř se v té barnumské ambaláži přece jen uchovává spousta Kačero-va režijního umění, vynikající profesionality Preissovy i kusů pravdy v ostatních výkonech.

Publikum reaguje nadšeně, až freneticky. Vyhledal jsem si k tomu citát z André Gidea:

"Množství, třeba složené z prvků nejlepších, netleská nikdy tomu, co je v uměleckém díle nového, co je v něm

skrytě, virtuelně silného, zneklidněného a zneklidňujícího, \bar{y} zneladěného a znelaďujícího; tleská vždy jen tom \bar{y} , co v uměleckém díle může už jasně rozeznat a opět poznat, tedy banalitě."

Obecenstvo na Vedralově a Kačerově Urmefistovi nečdelalo nic jiného než že jasně rozeznávalo a opět poznávalo věci u nás, v té naší Zimní pohádce, notoricky známé.

x x x

Oldřich Daněk si odskočil od své "velké" dramatiky a napsal z materiálu ušetřeného po třicetileté válce třem hercům na tělo "půvabnou hříčku", jak se taková dílka označují v novinových referátech.

Hra se jmenuje Kulhavý mezek, a jako niť z klubka ji Daněk odvíjí z nápadu, z myšlenky, která přepadla principála potulné bandy komeďiantů. Říká jí "hřebec myšlenky" a je to vlastně principálův nápad režijní - začít hrát hru scénou rozuzlení -, který pak za sebou táhne a splétá niť děje i niť esteticko-spo- lečenských úvah o smyslu a tíze básnictví.

Hřebce myšlenky si principál nevyzkouší - půl "ansámbly" mu zůrhló za lepším živobytím k armádě, takže mu nezbyvá než jakžtakž přezkoušet hru na "kulhavém mezku" s troskami souboru. Zbyly tři - on, Markéta - děvečka od krav, a dědek Vambera, oba neherci, jen pomocníci při představeních na té bludné komeďiant- ské pouti uprostřed války. A ve třech začnou publiku předvádět nouzovými prostředky příběh Jindřicha z Vartemberka a nešťast- né Kateřiny Smiřické, zahynuvší vlastní rukou v prachárně ji- čínského zámku. Když jsem si přečetl Daňkův text, vidím doda- tečně, že se na jevišti kromě obou zmíněných příběhů odehrává třetí příběh, příběh pozdvižení. Daněk napsal hru s rutinou sta- rého kozáka, dobrý nosný text zkušeně dávkující humor, napína- vost, spodní tragické motivy i lásku, špetku historie, špetku filozofie, atd. Čtu text jako solidně odvedený špíl pro záje- zdovky a autor má mé uznání, třebaže si ~~neodpustil~~ ^{xyteoni} neodpustil maličké mrkání do publika s podbízivým rozvíjením teorie o ko- pancích do zadků jistých mocných tohoto světa.

Příběh pozdvižení udělal režisér Rejmont a tři herci:

Jana Brejchová, Ilja Racek a Jaromír Hanzlík. Pozdvihli před-

stavením Daňkův text o rovinu výš. Něco z nich se nad ním zatřpytilo. Jako v tepně v tom tikala krev, mělo to blízko k básni a ke stesku nad pomíjivostí životů - všech a těchto odřených a omláčených zvlášť.

Režisér Rajmont dělal na tom ubohém divadélku na divadle z nouze samé ctnosti. Z židlí kobyly, z rezné opony převlékárnou pro cudnost a zároveň předěl bídy herců a bídy války, z jednoho krejzlu reminiscenci na historická plátna atd. Přimyslel hře o dimenzi víc - stěhoval spolu s autorem co chvíli divácko ve vědění z přítomnosti do polosmyslených dějin a zpátky, ale navíc z moderního divadla tu a tam k pimprlové lidové rytírně, kterou mu znamenitě obstarával Hanzlík v roli Jindřicha z Vartemberka. Markétě vymyslel, pokud si ho nevymyslela herečka, nejkrásnější nápad představení; několik okamžiků dobře rozmístěných v čase inscenace, v nichž Markéta - Kateřina strne v poloze připomínající gotické madony, světice nebo historické obrazy šlechtičen: jednu paži s útlými prsty křehce pozdviženou vzhůru k nebi, druhou mířící dolů k zemi a možná k peklu. Je to její výchozí pozice, kterou si dodává odvahy k hraní divadla - ale je to zároveň královský motiv krásy v představení.

Jana Brejchová to právě tak chápe a hraje, z děvečky od krav je dvěma krůčky, nalezenou rovnováhou těla a vzrascnou rukou útlá paní a kněžka milosti zaslíbená smrti, jak nám kus prozradil hned na začátku. Stejně dobře hraje polohu pozemskou. Našla si robustní chování děvečky od krav v hlase i v pohybu a v gestech, otrlé, primární a nečekané u herečky vládnoucí nejsubtilnějšími prostředky psychologické kresby charakteru, naposled k vidění ve filmu Citlivá místa. /Je v

něm dobrá jako nejlepší herečky západního filmu - škoda, že její scénáře místo umělců šíjí jen snaživí řemeslníci./ Kateřinu hraje nejlíp na motivu zapírané lásky k principálovi. Táhne ten motiv celou hrou a proměňuje ho neustále z polohy cudně zamilované děvečky do polohy nečůvřivě zamilované Kateřiny. Byla radost se na ni dívat.

Hanzlík cválalá na hřebci nápadu stejně zběsile, jako na židli k bráně hradu Kumburka. Jako Jindřich pajdal sugestivně a^s ochotnický hrubou vojáckou nechrabaností a v roli principála vydupal a vyběsnil chlapa posedlého divadlem, hrubě nechápavého a bezohledného k lidem kolem sebe a zároveň bezbranného v nejprostších problémech života. Stačí rozehrát celé jeviště tím násilnickým prchlivým temperamentem, ale někde vespod zároveň ukryvat špatné svědomí i probouzející se cit ke Kateřině. Podobně zahrál v Ajtmatovovi primárně a halasně psí duši ve žvanivém těle zmanipulovaného občánka, ale nějak se mu podařilo dostat do ní i kousek tragiky toho křivého života. Hanzlík je rudiment a vzácný intuitiv. Vydává se v proudech a v návalech, občas by potřeboval přibrzdění kontrolujícího intelektu.

Racka jsem viděl hrát v Ajtmatovovi roli moudrého na pomezí báje a současnosti. Zde hraje člověka na pomezí mizerného, rok za rokem zmáhaného a všelijak fackovaného života, a vědomí jakési staré nenapravitelné viny, kterou si ten život snad zahránil, snad vysloužil. Obě role zdvihá k obrazným významům. V Ajtmatovovi měří časnost velkými měřítky báje, mluví zamyšleně jako by byl přítomen spíš v ní, než v nových moderních lidských trýzních vesničky Bouřné. V Kulhavém mezku hraje šantalu, trochu šaška, trochu děvečku pro všechno, dědka mírně servilního, ke všemu vždy ochotného - komickou figuru, kome-

dianta v životě. Ale zase jakoby maličko nepřítomně a jen ostatním kvůli. Ve skutečnosti žije někde v té staré vině a odkrucuje si život, nebrání se údělu kašpara, poslouchá bubnující, blížící se osud.

Byl jsem se podívat na představení podruhé. K našemu tématu mi přineslo staré zjištění, že profesionalita v sobě musí mít jako integrální součást naprostou, eticky zdůvodněnou, ukázněnou odpovědnost za pravdu výkonu. První představení bylo z tohoto hlediska téměř bez kazu. Druhé nemělo tah a chvílemi ztrácelo tajemství: jedno dvě malá tzv. odbourání, interní civilní zážitky herců na jevišti, které viditelně přeskočily přes rampu, inscenaci těžce poškozovaly.

329

/Psáno pro časopis **Θ** divadle./

Milan Šimečka

Stránky z deníku

20. 5. 1988

V pondělí jsem se dostal k prolistování Litgazety až po večeri. Už mě trochu přešla taková ta původní dychtivost, se kterou jsem na počátku glasnosti zkoumal, ke kterému patníku pravdy se Rusové zas dostali. Ještě před pěti lety bych asi spadl ze židle, kdybych v sovětském tisku objevil pár dobrých slov o Pasternakovi nebo kdybych uviděl v azbuce vytištěné tvrzení, že Stalin byl psychopat s maniakálním puzením vyvražďovat své okolí. Jenže člověk si zvykne, když se mu takové drýáky servírují po kapkách.

A přesto jsem v pondělí po večeri nevěřil svým očím, když jsem na patnácté stránce uviděl výtvarně vyvedený magický letopočet 1984 a nad tím azbukou "Džordž Oruell". Přečetl jsem z textu dva řádky a hned jsem viděl, že je to začátek první kapitoly slavného Orwellova románu Nineteen Eighty Four. Vstal jsem a měl jsem chuť něco udělat, zakřičet nebo co. Přelétl jsem očima redakční perex a Zalyginovo oznámení, že celý román vyjde v Novém miru. Chodil jsem po kuchyni a šermoval myšlenkami sám v sobě. Neměl jsem posluchače, ale i kdybych je měl, asi by nerozuměli mému vzrušení, protože by nevěděli, že si s Orwellem vedu účty už bezmála třicet let.

Teď si uvědomuji, že jsem do podmínek své víry v glasnost Orwella ani nezapočítal, taková podmínka mi připadala přehnaná. A najednou bác, mám to před sebou černé na bílém. Hesla psaná na průčelí Ministerstva pravdy: S v o b o d a e t o r a b s t v o . Můj soudruh, Winston Smith, uvažuje, mluví a trápí se v ruštině! Připadá mi najednou, jako by celý můj příběh spojený s touto knihou pomalu končil, končí všechno, co jsem o ní napsal, končí i děje, kterými s ní byla svázaná moje rodina.

Mnohé z toho, co jsem s Winstonem prožil, jsem popsal ve svém doslovu k českému překladu románu 1984. Všechno to pak vyšlo v kolínském Indexu, doslov byl přeložen do švédštiny a do němčiny a aspoň ukázky z mého povídání vyšly i v jiných jazycích. Psal jsem ten text v roce 1982 a tehdy jsem se přece jen trochu ošíval nad detaily. Moje žena začala román překládat v roce 1978, kdy ji vyhodili z univerzity, když nemohla se svou angličtinou nikde sehnat místo, protože jí chodili v patách tajní a všem kádrovákům dali najevo, že by mohli mít potíže. To překládání bylo myšleno jako lék proti depresi, proti pocitu, že už nic nestojí za to. Z překládání se stal ro-

dinný happening, i s dopřívajícími syny jsme diskutovali o českých ekvivalentech newspeaku, srovnávali svět, ve kterém žijeme, se světem Orwellova románu. Ale už dávno předtím byl u nás Orwell jakousi domácí kuchařkou proti duchovnímu hladovění.

V květnu 1981 jsme leželi s ženou ve vyhřátém písku na kopci Sandberg, nad řekou Moravou, s pohledem na rakouskou stranu. Na Sandbergu zářila čistými barvami všechna chráněná stepní květena a dokonce i ostnaté dráty a strážní věže na hranicích mě nedeprimovaly tak jako jindy. Písek skřípál mezi stránkami rukopisu a já jsem myslel na to, jak chudák Winston musel prehat s Julií daleko za město, aby unikli všudypřítomným uším a očím ideopolicie.

Tři dny na to si pro mě přijeli černpu šestsettrojkou a zmizel jsem na rok ve vězení. Při domovní prohlídce rukopis překladu nenašli, byl schován ve spižírně pod nudlemi. To je naštvalo a tak přišli za dva týdny znovu. Zřejmě si v nepřítomnosti ženy a synů všechno očichali, protože sáhli najisto právě pod ty nudle. Sebrali rukopis překladu a asi čtyřicet stránek mého doslovu, už jsme pak ty papíry nikdy neviděli. Jedna kopie překladu se však přese jen zachránila, četla si v ní má neteř, bohuďák v posteli. Bylo to v jiném městě, ale i tam vtrhlo do bytu prohlídkové komando, chlapi však měli tolik slušnosti, že nestrkali osmnáctileté holce ruce pod peřinu, Orwell byl právě tam.

Jak jsem o tom psal už v doslovu, byl Winston se mnou při všech výsledcích a tiše mi seděl v nohou, když jsem v cele usínal a snažil jsem se nemyslet na budoucnost. Moje žena zatím doma přepsala zachráněnou verzi překladu a schovala ji do sklepa, do starého a zanedbaného protiatomového krytu, který obývají krysy. Jenže při jakémsi lijáku úkryt zaplavila voda a z rukopisu zůstaly promočené, slepené a málo čitelné listy papíru. Žena plakala ještě víc než normálně a synové, aby ji utěšili, vložili jednotlivé listy do stojánu na gramofonové desky a usušili je v troubě. Když jsem se vrátil, pokračovali jsme tam, kde jsme před rokem přestali. Já jsem byl ovšem bohatší o desud neprožitou Winstonovu zkušenost, o zkušenost z podzemních cel Ministrestva lásky. Oželel jsem zabavenou část doslovu a začal jsem jej psát znovu.

Vzpomínám na to léto 1982 s dojetím. Vynesl jsem si na chatě psací stroj na zahradu, udělal jsem si ze starého stolku a staré zahradní lavičky pískařský koutek a psal jsem. Slunce pářilo do bílého papíru a já, blázen, jsem si v jeho bodavém světle vyluhovával oči. Po tom roku osamělosti jsem měl v mozku jakoby ukkizeno, všechno

no, co jsem si promyslel v době, kdy moji spoluvězni už chrápali, jsem měl uloženo v úhledných přihrádkách. Nikdy předtím a nikdy potom jsem neměl při psaní pocit takové lehkosti a snad i radosti. Za tři týdny jsem napsal sto stránek doslovu a pak se podařilo překlad i s dosloven propašovat ven. Takže se to všechno mohlo objevit v tisku právě v Orwellově roce 1984. Hleděl jsem na všechny tyto časové koincidence s tichým úžasem a někdy jsem si říkal, že to snad ani nemůže být jen tak, že jsem byl vtažen do těchto časových sousledností tajemnými silami. Vždyť když Orwell v roce 1948 přehazoval cifry letopočtu, bylo mi osmnáct, byl jsem hlupáček, a nic jsem nevěděl. Jak jsem to všechno mohl stáhnout?

První číslo londýnských Timesů v roce 1984 citovalo můj text a já jsem si říkal: hleďte a dělalo mi to dobře. Ideopolicie tomu ovšem nemohla přihlížet se složenýma rukama. Hned v druhém týdnu orwellovského roku nás vytáhli v šest hodin ráno z postele a odvezli na kriminálku. Tam mě i s mou ženou celé dopoledne vyslýchali v souvislosti s loupeží na poště. Měli jsme si vzpomenout, co jsme dělali před dvěma měsíci v den Svaté Kateřiny. Já jsem si vzpomněl, pravil jsem: pamatuji se přesně, že jsem vyhlédl z okna a říkal ženě: Katarína na lade, Vianoce na blate. Ptal jsem se, jak vypadal lupič, který namířil pistoli na úřednici za přepážkou. Řekli mi, že to byl mladík mezi dvaceti a pětadvaceti lety, /Když ho po půl roce vypátrali, ukázalo se, že mu bylo osmnáct./ Podivil jsem se tomu a řekl jsem, že si dost těžko dovedu představit přestrojení, ve kterém bych vypadal na dvacet a že má žena by to také těžko svedla. Ale oni se jen smáli a tvrdili, že vyšetřování má svá pravidla. Pak mi vzali řidičský průkaz a dodnes mi ho nevrátili. Na oběd nás pustili, seděli jsme nad polévkou úplně tumpachoví a pak jsme se shodli na tom, že to nebylo z Orwella, to bylo z Franze Kafky.

Jo, a pak o mě ještě psali v časopise Nové slovo, dokonce na pokračování. Někde bych to měl mít založeno, ale nechce se mi to hledat. Psali tam prostě, že Orwell byl nebezpečný šílenec a že já jsem jím taky. Že to plyne z toho, že jsme narozeni ve znamení Střelce, což není pravda, protože já jsem narozen ve znamení slušných, pokojných a mlčenlivých Ryb. Autor článku odhodil s námi na smetiště ještě i třetího šílence, jakéhosi Reagana. Ach, teď si vzpomínám, byl to tentýž Reagan, který se stal mezitím důvěrným přítelem manželů Gorbačovových.

Na a nyní se strašná Orwellova kniha rozletí ve statisících exemplářích po širém Rusku. Budou ji číst lidé, kteří měli k osudu

Winstona Smitha mnohem blíže než já. Nebudou ji číst už ti, kteří byli zastřeleni bez možnosti popíjet ještě nějaký čas Victory Gin v hospodě Pod kaštanem. Kdoví, co to s nimi udělá, s těmi živými? Přál bych jim, aby došli k závěru, že člověk musí mít za všech okolností právo říci, že dvakrát dva jsou čtyři, protože z toho pak plyne všechno ostatní.

Myslím v této chvíli také na George Orwella, jak se choulil na tom nesmyslném ostrově u západního pobřeží Skotska, v chladu a vlhkosti, jak sužován plicním neduhem kouřil cigaretu za cigaretou a psal a psal. Mohl tušit, že čtenáři v zemi Velkého bratra budou jednou moci číst příběh, který se mu tu rodí v hlavě? Orwell by byl dnes už staříček, ale i tak je mi hrozně líto, že se těchto dní nedočkal. Protože právě teď se mi chce věřit, že je i jeho zásluhou, že dnes, a to i v zemích, kde se to nepředpokládalo, není svoboda pokládána za otroctví, a že snad přichází doba, "kdy bude existovat pravda a co se jednou stalo, nebude se moci odestát."

Mám radost, mám samozřejmě velkou radost, ale současně cítím, jakoby něco končilo, jako by všechno najednou unikalo do všednosti, banálně a zbavovalo se dobrodružnosti. Teď už je, aspoň v Rusku, Orwellova kniha knihou jako všechny ostatní. A mně se najednou zdá, že je to škoda. Nebude mihnout osudová, když ji lidé budou číst beze strachu? Jak je to dávno, co jsem ji půjčil na jeden den jednomu mladému muži? Tři roky? A on mi ji ráno vrátil, oči červené od nevyspaní, mlčel a vypadal, jako by vnitřně vyhořel. Volným šířením knih něco úplývá. Bude ještě záležet na tom, jaké poselství a přísně strážené tajemství kniha přináší? Co když bude hlavně záležet na tom, kolik exemplářů se prodá? Jestliže se toho dočkám, budu raději mlčet, abych nevypadal jako stárnoucí podivín, který s rozechvěním vzpomíná na dobu, kdy se nebezpečné knihy schovávaly pod nudle.

Hana Ponická:

HODINA BANSKEJ BYSTRICE

PIATOK, 16.7.1988

Rozsudok nad obžalovaným občanom ČSSR Ivanom P o l a n - s k ý m prečítal predseda senátu Krajského súdu v Banskej Bystrici za 13 minút, zdôvodnenie trestu - 4 roky žalárovania za prepisovanie a šírenie nedovolených textov bude čítať polhodinu, a tak vlastne ani celá hodina neuplynie od započatia záverečného pojednávania o 14. hod. do jeho ukončenia, ešte pred 15. hodinou opustíme všetci budovu Krajského súdu. Všetci, čo sme boli tam, v hlavnej pojednávacej sieni: ani nie hodina, a koľko pohnutých chvíľ, hodín, dní, mesiacov pre I. Polanského, pre jeho najbližších i blízkych, - dovŕšených v akte vyhlásenia jedného ďalšieho, zdravému rozumu nepochopiteľne prísneho trestu.

Štyri roky! V tejto dobe! Keď je znovu reč o potrebe slobody myšlienok, vyznania, názorov i podnikania, slobody kritiky a bádania vedeckého, slobody tvorby publicistickej i spisovateľskej! Keď sa znovu tajne trasú tí, čo slobodu obmedzili, náboženské cítenia urážali, keď oni sami pre istotu berú do úst staronové hlásne trúby o demokracii, keď Vasil Bil'ak píše nedovolené texty, keď pracovníci bezpečnosti v zhovievavých rozhovoroch s disidentskými autormi blahosklonne krčia plecami, s úsmevom ukážu aj nejaké číslo Lidoviek tu i tam s naším príspevkom, keď riaditeľ popredného českého vydavateľstva verejne na schôdzi vyhlási, nedá sa milánkovia nič robiť, ale kultúra je jedna, patríme do nej oficiálne vydávaná uprednostňovaná domáca stranícka, oficiálne vydávaná neuprednostňovaná nestranička literatúra, ale i samizdaty disidentských spisovateľ'ov, knihy s lesklými obrázkovými obalmi, ale i tenké papieriky samizdatov... keď národ doma, počnúc vydavateľ'skými pracovníkmi, hádže pekné knihy domáce do kontajnerov a naše noviny robia o tom pohoršlivé i zábavné kampane, - Bože, ako je možné, že práve teraz, keď všetko aspoň v hlasnom vyslovení začína byť iné; taký trest, za taký čin, akých bolo i je v našej krajine dost' všade, - jedni predstihujú dobu, chcú vedieť, prv než to i to bude dovolené vedieť, druhí sa zaujímajú, v tichosti a tajnosti si chcú prečítať zistené, čo bude o 4 roky už podl'a zákona po 50 rokoch dovolené čítať

ni i verejnosti, tretí... vlastne by sme spolu s Polanským mohli byť obvinení a súdení aj my, disidentskí autori, požičiavajúci si svoje ubohé prieklepy, - ale radšej nepripomínať? Aj Havel si odsedel 4 roky, aj iní, ešte sme živí, ešte sme nepreskočili!

Predseda senátu Krajského súdu číta zdôvodnenie vysokého trestu monotónnym skleslým hlasom, ledva ho počut', tvár so sympatickými črtami odráža únavu. Nedivím sa. Sudcovské povolanie nikdy nebolo ľahké. Viem čo viem z doby sudcovskej činnosti môjho otca za prvej, demokratickej Československej republiky. Ťažké, nebezpečné bolo sudcovské povolanie za 5 ročného trvania Slovenského štátu, v nenormálnej celosvetovej vojnovej situácii. Ale ešte vždy malo honor, sudcovia smeli byť nezávislí, správy bratislavského, viedenského Gestapa vedenia do Berlína sú plné dôkazov o tom, ako si dovoľovali sudcovia pomáhať väzneným, zmierňovať tresty politických väzňov, utekať s nimi do povstaleckých rajonov... Tí, čo po vojne súdili dr. J. Tisu, potom neskôr Vlada Clementisa aj vyše dvesto nevinných, socializmu oddaných mužov i ženy, už neboli nezávislí. A tak sudcovia z prvej republiky i zo Slovenského štátu, vyhodení zo sudcovských služieb v novej, socialistickej Československej republike, nestratili honor sudcov nezávislých, a nemuseli byť vykonávateľmi krivých súdnych procesov a rozsudkov. To im prišlo ako odmena za poníženie.

Akí sú sudcovia doby glasnosti a jej slimačím tempom napodobňovaného reformátorského úsilia našej krajiny? Nevie, netrúfala by som si povedať. No viem, že Ivan Polanský je predovšetkým aktivistom náboženským, pravda aj to viem len z počutia. Viem však určite, aj zo sudného procesu, z jeho završenia, že kvôli náboženskej aktivite, textom s náboženským obsahom sudený nebol. Súdia ho, zdôrazňuje predseda senátu vo svojom zdôvodňujúcom zdení, pre nesprávne názory, pre ich šírenie atd. Pravda, blahosklonne uzná odsudzovateľ, je chvályhodné, že odsúdený prejavoval aj akési chvályhodné úsilie, neurčito sa naznačí úsilie o demokratizáciu, lenže všetko má svoje brehy, všakáno... áno, aj Hron má dva brehy, a už dobre zregulované vnútri mesta, dokladám v duchu, a mesto, slávna povstalecká Banská Bystrica na oboch brehoch rastie, rozkvitá, spievajú o tom slávičie ubúdajúce i básnické pribúdajúce hrdlá už roky a roky, lenže dodávam, toto mesto dostalo dnes k všetkým svojim emblémom hrdinstva, slávy a krásy aj em-

blém piatku dňa 17.6.1988, kedy bol medzi 14. - 15. hod. popoludní vynesený rozsudok 4 ročného žalárovania na Ivanom Polanským. Istože to nie je jediný prípad, čo Banská Bystrica popri sláve prožíva i svoje dobové zahanbenia, ostatne, ako každé iné mesto, kde sa čo podobného vyskytne.

Pojednávanie skončené, odsúdenec dvíha ruky, aby mu ich jeho dvaja ozbrojení strážcovia zakliesnili do pútka. Pútka nie je zo železa, ale z nejakej umeliny, ploché, biele, hádam príjemnejšie i na nosenie, než tie niekdajšie, hja, pokrok cvála každým smerom.

Odsúdený odchádza, útly a malý medzi dvomi vysokými, statnými strážcami, - mihne sa mi hlavou pomyslenie na Wonku, aby to aj s týmto tak nedopadlo: nie je zdravý, a už osem mesiacov čakaľ na pojednávanie vo väzení, to mu nepridalo.

Pánboh pomôže, stískam ruku odsudencovej manželke pred sieňou na schodoch, ale ako občianka ČSSR, dieťa republiky, narodené v tret'om roku jej trvania za tátička Masaryka, ktoré bolo roky i služobníkom socialistickej ČSSR, hoverím nahlas; žiadam, aby rozsudok Krajského súdu na Ivanom Polanským bol zrušený!

Perestrojka a prestavba

Miroslav Kusý

Bratislavská Pravda a Sovietskaja Rossija usporiadali besedu o fenoméne, ktorý Sovieti nazývajú "perestrojka" a u nás sa tomu hovorí "prestavba". Zo zaznamenaného textu tejto besedy /Pravda, 22,6.1988/ jednoznačne vidieť, že tu ide o dva naprosto rôzne javy, takže oba termíny sú navzájom nepreložiteľné. Tak to aspaň vyplýva z toho, o čom hovorili slovenskí a sovietski účastníci tejto pozoruhodnej besedy:

1. Podľa Sovietov je "perestrojka" revolučnou záležitosťou, radikálnym zlomom doterajšieho vývoja socializmu. Avšak podľa E. Sedláka, člena ÚV KSS, je naša "prestavba" iba plynulým procesom, ktorý u nás už dlho prebieha ako postupné vylepšovanie jestvujúceho stavu: "Nehovorili sme o tom, že u nás prebieha prestavba, no prebiehala nepretržite. Ja si myslím, že aj teraz v prestavbe okrem toho nového, čo prináša, je mnoho pozitívnych prvkov, ktoré sa zrodili ešte v predchádzajúcich rokoch".

2. Podľa Sovietov sa "perestrojka" týka všetkých sfér spoločenského života, je univerzálna. Ide v nej o perestrojku strany, soviетov, štátu, súdnictva a prokuratúry, verejného života, prístupu k informáciám, glasnosti, umenia a ideológie, spoločenských vied, hodnotenia minulosti, foriem socialistického vlastníctva a podnikania, systému plánovania, národného hospodárstva vôbec. Práve táto komplexnosť samotnej koncepcie perestrojky je prvou podmienkou jej nezvratnosti - povedal v besede prof. V. Ivančenko. Na rozdiel od neho Š. Bachár, šéfredaktor Pravdy, sa pridáva obľúbenej čs. limitácii celej záležitosti: "konceptia prestavby vypracovaná u nás v Československu predpokladá predovšetkým prestavbu hospodárskeho mechanizmu, prestavbu hospodárskeho systému". Co nad to jest, od ďabla jest - alebo /ako ešte uvidíme z iného slovenského príspevku/ všetká ostatná prestavba sa deje len v záujme ekonomiky.

3. Sovieti hovoria o demokratizácii ako o základnej podmienke perestrojky. Demokrati-zovať však znamená zavádzať demokraciu, demokratické formy spoločenského, ekonomického a politického života, teda začínať s niečím, čo tu doteraz nebole. Tam, kde neplatili základné princípy socialistickej štátnosti, kde sa vládlo direktívne-administratívny-mi metódami riadenia, kde boli hrubo porušované leninské normy života strany a štátu, nemožno predsa hovoriť o žiadnej demokracii - povedal v besede V. Ivanov. A J. Jamburg mu to potvrdil: "Nezvykli sme si žiť demokraticky, jednoducho u nás sa ešte nesformovali tradície tohto druhu".

Ale A. Bak, zástupca šéfredaktora Pravdy, zásadne nesúhlasí práve s týmto jasným a jednoznačným pojmom demokratizácie /veď aj u nás šlo v šesťdesiatom ôsmom práve o ňu/: "Prečo sa v sovietskej tlači, v rozhlasení a v televízii tak často používa termín "demokratizácia" a nehovorí sa viac o procese rozširovania a prehĺbovania socialistickej demokracie, čo je, nazdávam sa, politicky presnejšie?"

Asi práve preto, že by to bola len obyčajná politická kamufláž, podvod.

4. Podľa Sovietov demokratizácia nie je len nejaká ekonomicky účelová záležitosť. Je cieľom už same osebe: prestavujeme sa preto, aby sme demokraticky, slobodne žili. Prá-

ve preto vyšli s rovnicou: socializmus = demokracia. Treba ho teda perestrojiť tak, aby spĺňal podmienku tejto rovnice, t.j. "nestačí demokratizovať iba jednu sféru spoločenského života - ekonomiku alebo politiku - a nedemokratizovať ostatné" /J.Jamburg/.

Slovenskí prestavbári však tvrdia pravý opak: "Nesmieme zabúdať, že rozširovanie a prehĺbovanie socialistickej demokracie nie je samoučelné, ale že má vytvoriť priaznivé podmienky na ekonomické zabezpečenie prestavby" - taký je názor člena ÚV KSS F. Sedláka. Teda demokratizovať len pokiaľ, pokiaľ to slúži ekonomike.

5. Gorbačov začal perestrojku radikálnymi kádrovými zmenami. Bez vylovenia brežnevovských štúk z perestrojkového rybníka by to predseda nemohlo výjsť, preto každá sentimentalita tu mýsela ísť bokom. Československý prístup k "prestavbe" je presne opačný. F. Gebhardt, riaditeľ straníckej školy v Harmónii je však naraz v tejto zásadnej otázke precitlivelý: "Máme ľudí, ktorí celý život venovali výstavbe socializmu. Predsa im nemôžeme teraz povedať, že celý svoj život pracovali nesprávne, razom vygumovať ich zásluhy". Vot, humanizma! Mohli by sa aj uraziť...

6. Korunu tomu všetkému nasadil šéfredaktor Pravdy Š. Bachár, keď sa dotkol čs. neutralgického bodu - roku 1968. Výhradne varuje pred akýmkoľvek porovnávaním perestrojky s našim vtedajším obrodným procesom: "Zmyslom tohto demagogického postupu, vlastne určitého ideologického podvodu, je zakryť skutočnú podstatu vtedajšieho procesu, ktorý od samého počiatku niesol kontrarevolučný charakter a bol namierený proti KSČ, proti socializmu ako spoločenskému zriadeniu".

Všimnime si dobre: od samého počiatku! Takže už samotné zvrhnutie Novotného bola kontrarevolúcia, už Akčný program bol protistranícky program, už spontánna masová pedpera a eufória glasnosťou boli samy osebe protisocialistické. Toto sa neodvážili povedať ani v Poučení, v žiadnom doterajšom ^{oficiálnom} hodnotení enoho roku. Te sa neodvážil povedať ani Jakeš v rozhovore pre l'Humanité. Sovietom to však vravia: takto to vidíme teraz, keď s tým všetkým prichádzate aj vy. Však to celé - preboha - speje k socializmu s ľudskou tvárou!

Majú pravdu, skutočná perestrojka nám hrozila len v šesťdesiatom ôsmom. Teraz si to však títo bachári, sedlákovia a im podobní chcú za každú cenu ustrážiť, aby sa neprekročil rámec pomalej, trpezlivej, bezbolestnej "prestavbičky". Len opatrne, zdôrazňuje už citovaný F. Gebhardt, lebo "nesmieme opakovať staré chyby a musíme mať neustále na zreteli, že prestavba je dlhodobý proces a musí ho sprevádzať trpezlivá výchova ľudí".

Takto poňatá "prestavba" by bola jedna z tých mála ^{u nás!} chránených vecí, čo určite prežijú nielen rok 2000, ale ešte aj mnoho, mnoho ďalších.

Basada, aká je u Sovietov dnes bežná: spor medzi konzervatívami a ^{re} prestavbármi. Pre našinca je na najpikantšie iba to, že ako Brežnevovi odchovanci vystupovali ľudia od nás a ^{do} Dubčekoví odchovanci sa ^{javili} ich ľudia. Kto by to bol pred dvadsiatimi rokmi povedal...

Ivan K a d l e č í k

Nesúvislosti

(besednica)

Literatúra sa začína, keď sa zbavíš akejkoľvek literatúry. (Nič už nehovoriť, klásť za sebou nemé slová a pozeráť sa na ne - Elias Canetti). A predsa kultúra, teda aj literatúra znamená súvislosť. Ibaže neviem akú. Možno v tom, že skutoční tvorcovia všetkých čias sa osobne poznajú. Napriek tomu tvorba je samota, ktosi povedal, no mne sa to ešte aj temer rýmuje: písať - byť sám; len s rodičmi, s otcom Životom a jeho vernou manželkou Smrťou, s tým zmysluplným šialenstvom spojenia.

Cítim (sa) ako cimbalová palička.

Nikdy som ju nevidel celkom zblízka, nemal v ruke, a odrazu som prekvapený, aká je krátka. Meria, podľa starej (ľudskejšej?) miery asi jednu stopu, teda dvanásť palcov. Paličky si vyrezáva Cigán Vilo Bukaj sám z javorového dreva, jednu mi nechal na pamiatku. Paličká je hladká, temná, s výrezom pre prst, jej hrubšia časť prechádza do vtáčieho dzobáka spevavého, na druhom zahnutom konci tlmiaca plať, na strednej najtenšej časti, vidno, bola zlomená, Vilo ju zviazal niťou a glejom zalepil. Je špinavá od niko-tínu, potu a tuku prstov. Srdí ako človečina, zapácha, ale inú pamiatku nemám.

Ba mám. Mladý básnik z Bratislavy mi venoval báseň s akrostichom: I keď sa nebožtíci odkopávajú Váha chryzantém im nepri-
ťaží A možno umierali túžbou mať charakter Neuhadame to, slnko
sa vyhrieva na zápraží. Kalamitné roky - zátvorky bez konca Agá-
tom krásu znásobili Dáme si dáme veštiť minulé a Lapáliam odzvo-
ní srdce zvonca Ešte okamih (vraj trvá večne) Čas popohnal bičom
lásky večné Íšť či počkať? Kto bude zvedavý... tak zajtra, v ne-
konečne...

Cigániť znamená po slovensky klamať. Etymológia je jasná, ale už nepravdivá, pochádza z čias, keď Cigáni boli utláčaní (lož ako sebaobrana slabých, paradoxne, lebo ju používajú aj mocní), keď boli ustrašení a ponížení: dnes sú presne takí niektorí moji dávni priatelia - mám ich tu vymenovať?

Suno geľom, suno, kaľa raťoraha, ando temnicaha. Mri guli daj jori. (Išiel som spať, išiel v čierno-čiernej noci do temnice tmavej. Mamka moja sladká.) Preklad z cigánštiny je od básnika Ivana Krasku nášho.

A vlastnými slzami si budeme krotiť celý smäd. "Velice je mně Tě líto, že jsi tam tak sám. Ale je to moc dobře, že jsi tam tak odlehlý, aspoň nemáš ničí názory a pocity, jenom svoje." Presne tak, milý priateľu. A okrem toho som ani len trochu nebol sám. Okolo mňa na sudoch sedí krádeľ krásnych, ba aj mladších žien - veveričiek. Je to rituál, obrad, mystérium. Uprostred čarovného kruhu som v pokľaku a ako ekologický básnik z 13. storočia svätý František z Assisi (asi si) ich kŕmim rovno do papuliek orieškami, ony mňa, orechy prasknú len vo dvojici a v dlani. Mohla by z toho byť krásna erotická metafora, ale nechajme to tak. Fúzy sa smejú, košeľa slzí.

Neďaleko čmudí ohník s guľášom v kotli, obďaleč iný kotol, medený, vonia zasa orgovánom, červené klince a tulipány kontrastujú so sadzami na vonkajšku kotla päťdesiatlitrového, hľa, krematórium. Na druhý deň sa na tie kvety, do toho kotla-amfory vymočím, lebo literatúra sa začína tam, kde sa všetka (všetko) končí. A nie je azda prítomná skutočnosť, ten predmet literatúry, oveľa oveľa cynickejšia? Na jej cynizmus nestačia už slová. Kdeže si, neha (nahá)? Ako ísť kúsok nad pravdu? Písať - byť sám. Nie sám v zmysle pustovníkovom. Inak: dobre písať znamená písať inak, písať inak znamená inak myslieť, inak myslieť znamená inak žiť... No potom ťa už nepozná ani vlastná mater, ani rodina, ani... Cítim sa ako stratená cimbalová palička, len jedna a bez cimbalu. Má charakter - a to si odpyká.

Byť sám, byť svoj. To len súčasní slovenskí prozaici sa jeden na druhého dosť neodlišne podobajú: veď píšu pre toho istého pána. Náhodou tu mám jedného z najvýznamnejších, Petra Jaroša, jeho román zo súčasnosti *Lásky hmat* (vydal Slovenský spisovateľ 1988), a iné od usmerňovanej literatúry, usmerňovaného myslenia ani nečakám, keď čítam: "A ty ako psychologička by si mala vedieť, že malomeštiactvo je aj psychologický prežitok, ktorý, ako každý psychologický prežitok, nové idey ťažko prekonávajú..." Keby som bol súčasným slovenským prozaikom, namiesto spokojného popisu a pohodlne lacného konštatovania by som použil aspoň za

náprstok viac mučivej analýzy-sebaanalýzy. Napríklad. Termín ma-lomeštiactvo je absolútne nepresný, alibisticky nejasný; javy, ktoré ním označujeme, sú - po toľkých rokoch socializmu! - pre-žitkom č o h o ?; historická sociológia vie, že Slováci takúto spoločenskú vrstvu vlastne ani nemali; a teda súdobé takzvané ma-lomeštiactvo je jednoznačne produktom posledných desiatich-pät-nástich rokov, vyplýva zo spôsobu riadenia tejto spoločnosti po-dľa zákona kauzality a akcie-reakcie. Ešte si trocha zacitujem nášho prozaika: "Neraz tvrdieval, že z takéhoto podhubia vyrástla a nadávala sa väčšina tých samozvaných reformátorov, ktorí vy-strájali v šesťdesiatom ôsmom roku, a zatiaľ čo ľavou rukou pri-volávali z nebies socializmus s ľudskou tvárou, pravou rukou boli pripravení hrdúsiť komunistov..." Má krásny zmysel pre grotesku a bizarnosť Peter Jaroš.

Cítim sa ako cimbaloá palička.

Lebo keď som Cigánov pozval na oslavu svojho jubilea, sľúbi-li, neocigánili, prišli. Pozval som troch, prišlo ich dosť aj na jednu besednicu, viac ako šesť, menej ako sedem. Už sa stmievalo, na cestu kopcovitú si svietili bielymi zubami, lesklými očami, očami ligotavými od nefalšovanej radosti z falošnej muziky: vída-vaš to tu denne? Vidíš tu kdesi ešte prostú pasiu z neľahkej prá-ce, ktorou je pieseň? Len cimbalista si neprinesol cimbál, sedel s nesúvisiacimi paličkami pri peci, možno nečujne hral. Vravím mu, Zoltán Tököli či Gurvaj Gejza, keď budeš mať päťdesiatku ty, prídem ti domov zahrať na organe. Nevie, ako to urobím. Strčím si do vrečka jednu malú písťalku alebo z veľkej odčerpám do fľaš-ky trocha vzduchu - aj ten bude o pár rokov vzácny, a už sa toľko nevyškieraj, ty údený Slovák, potykal som si s veľkým pánom, čo budoval pražské metro.

A moji bieli (bieli?) kamaráti Slováci neprišli, niektorí ani neodpovedali: čo ak ktosi číta listy, odpočúva telefón? Vše-ličo sa stáva, alebo aj nie. No najsmutnejšie, že sa podľa toho zariadili, že podľahli, že ustupujú. Z ich strachu, sebaútlaku, z ich poníženia a zbabelosti sa mi nadržanom mocne chcelo zaplakať halgató. Ibaže nebolo z čoho. Všetky telesné tekutiny som vypotil pri divom čardáši, biela košeľa bola mokrá. Ach, slzy moje, slzy, do vedra vás žnykam, cibuľu polejem, riť si unyjem a ešte aj ba-rance vami napojím, veď onedlho nám aj vodu odoberú. Slzami po-

kropíme žízňivosť? Ta mri čave sar hi? Pani, maro mangel. (A môj synček jak je? Vodu, chleba pýta.)

Vraj jednou z najtenších jestvujúcich kníh (popri mojich Rapsódiách a miniatúrach, poľskej kuchárskej knihe, telefónnom zozname Černobyľu a podobne) je cigánsky Zákonník práce. Je to možné, lebo oni ešte kdesi v tej svojej krvi starej tušia, čo je sloboda, a nie novelizované a nivelizované otroctvo, aj keď vedia, čo je strach.

Cítim (sa) ako cimbalová palička. Špinavá, nalomená, ošúchaná, páchnúca, krehká a osirená, akoby zbytočná a trochu čudná tvarom (najmä v porovnaní s obuškom alebo s autom Škoda favorit, ktoré vyrobila Československá televízia).

Cimbalová palička.

Je krásna.

Vie vydať, vylúdiť tón. Spôsobíť, zapríčiniť pieseň.

(1988 na Turíce, keď sa apoštolom rozviazali jazyky)

122

Varšava 1987

/Rozhovor Daniela Conna-Bendita s Adamem Micuníkem/

2. pokračování

Tito lidé považovali přirozeně nás, kteří jsme se pokládali za pravé komunisty, za úplně idióty. Pro ně byl komunismus sám o sobě, jen ze své definice, neštěstím. A pak se tu objeví tihle lidé, kteří nabízejí ještě lepší komunismus - ti tedy musí být už skutečně zralí pro bláznovce. A přesto všechno - to musí být řečeno na obranu jejich cti a důstojnosti - nás všichni tito lidé bránili. Protože my, ti protestující, jsme byli jejich záky. potvrzovali jsme legitimitu jejich konformismu. Představovali jsme pro ně vstupenku do dějin, opravňovali jsme jejich vlastní existenci. Proto nás vzali do ochrany. Učinili to proti své vůli, ale učinili to.

Na univerzitě se konala diskusní shromáždění, které pořádal komunistický svaz mládeže. Tak třeba na téma "Padesát let mírové politiky Sovětského svazu". Naše aktivita vypadala přitom asi takto: sešli jsme se předem a uspořádali jsme seminář, na kterém jsme celé téma probrali a potom jsme si rozdělili role. Řeklo se, -ty, Janku, budeš mluvit o intervenci v Maďarsku, ty, Józek, o Katynu, ty budeš mluvit, Štefane, o Finsku, ty zase o Jugoslávii nebo o moskevských procesech. V tomto případě šlo o velký oficiální podnik, který se konal v auditoriu maximu varšavské univerzity. Na shromáždění se dostal také Walery Namietkiewicz, Gomulkův tajemník. My jsme si sedli na různá místa v sále. Tajemník přednesl referát, ve kterém tvrdil, že Sovětský svaz sejoval padesát let za mír. A potom povstal můj kamarád Józek a řekl: "Rád bych položil referentovi jednu otázku - byl tento mír /pokoj/ něco jako pokoj s kuchyní?" Tajemník řekl - to je provokace. Nejste schopni věčné diskuse. Pak jsem povstal já a řekl jsem: "Ale ano, jsme, musíte nám však naslechnat." A on řekl: "Strach nemá strach před žádnými protiargumenty." Já jsem řekl: "Tak uvidíme." A potom se rozpoutalo peklo. Józek vstal a mluvil o Maďarsku. Janek vstal a mluvil o Finsku, Štefan vstal a mluvil o Jugoslávii a nakonec jsem vstal já a citoval jsem Fidela Castra.

D.: A nestydíš se?

A.: Stydím se. A co ty? Ty nemáš za sebou nic, zač by ses styděl?

Nu, Dany? Ano, stydím se. Ale mám ti vyprávět jen záležitosti, které jsou fotogenické, nebo mám mluvit pravdu?

D.: Ne, to ne...

A.: Stydím se. vsral jsem tedy...

D.: Ale teď už to vím přesně, teď jsem pochopil, co to byl rok 1968. teď to mohu vysvětlit celému světu.

A.: Vstal jsem a citoval jsem Fidela Castra. Fidel Castro řekl, že mírové soužití, o které jde Moskvě, spočívá v tom, že nebudou padat bomby na Moskvu anebo na Washington. Ale na Vietnam padat mohou. Jak se tedy cítíte jako člen komunistické strany, když na Vietnam denně dopadají bomby a vy jim nepomáháte, nechcete jim pomoci? Tajemník nevěděl zda mluvím prosovětsky nebo antisovětsky. Na jeho místě bych to také nevěděl. Po druhém přišel Rakowski - leserál. A to jsme také vstali a položili jsme mu řadu otázek. Zeptali jsme se ho, zda se domnívá, že je marxismus kritická teorie. Řekl, že samozřejmě. Ptali jsme se, jestli marxismus věří na sohy. V žádném případě. Může být člověk tak úplně bez chyb jako bůh? Ne, nemůže. Tak proč tedy on, Rakowski, nenašel na Gomuľkovi žádnou chybu, která by stála za kritiku?

A tak to šlo dále. Mám ještě pokračovat?

D.: To byla antiautoritativní revolta.

A.: Jistěže.

D.: To je společná zkušenost této generace.

A.: Jistě. Tím se tato generace vyznačovala.

E.: Manželka Kieleňského, která je o dvanáct let mladší než Michnik/AmD, to je zkušenost, která je typická jen pro tuto generaci.

A.: Tato generace vnesla do polské opozice něco zcela specifického.

D.: Také do všech ostatních sociálních opozic ve světě, i když osady byly zčásti úplně protichůdné. Možná ne diametrálně protichůdné ale jistě odlišné.

A.: Ano, Dany. To souhlasí, není to náhoda, že jsem se úplně ztotožnil s francouzským květnem. Můj otec, ten ne. Můj otec říkal: - Tenhle Cohn-Bendit a ta jeho norda - to je fašistická pakáž. A já jsem na to říkal: - Ne, takový jsem i ja sám. Tenhle ten Krivine, to je stalinistická svine. A já jsem řekl: ne, to jsem take já sám. A on zase řekl: tenhle Tariq Ali, ten Pakistánec, to je sovětský agent. A já jsem řekl - ne, to jsem já. A on zase - tenhle Thomas Hayden, to je agent KGB. A já zase na to - ne to jsem zase já. V těchto věcech byly mezi mnou a mým otcem zásadní rozpory. Ty jsi měl, Dany, v roce 1968 nějaké interview, ve kterém jsi řekl, že KSF je jedna stalinistická chátka. Zeptal jsem se otce, jestli se mu aspoň tohle nelíbí. Řekl - ano, zde má pravdu, ale ze špatného stanoviska. To proto, řekl jsem mu, že ty jsi komunista a já ne. Tebe zajímají správná stanoviska, mě zajímá jenom to, jestli někdo má pravdu nebo ne.

D.: Dobře, zanechme vyprávění anekdot. Teď přijde na řadu zhroucení roku 1968.

A.: Roky 1965 - 1968, to byla doba, ve které se na univerzitě sešli lidé, kteří vyhledávali konflikty. Byl to jenom určitý okruh lidí, žádná ilegální organizace. Nedospěli jsme ještě tak daleko, abychom se zorganizovali jako ilegální skupina. Pohybovali jsme se však tímto směrem. Kdyby to trvalo ještě dva roky, byli bychom se asi zorganizovali. Hledali jsme tehdy nějakou formuli, která by nám umožnila porozumět skutečnosti. Hledali jsme v tom kroužku kontakty na obě strany. Na jedné straně byly kluby katolické inteligence a na druhé straně to byli francouzští trockisté. V základě jsem zůstal věren tomuto typu hledání, mám v sobě stranku, na kterou se podepsalo západoevropské levicové myšlení a pak mám v sobě jinou stranku, kterou ovlivnily osvícené, humanistické myšlenkové proudy v polské katolické církvi. To znamená, že v sobě porušuji všechny základní kantovské požadavky, jsem extrémně nedůsledný. Kdybych však byl jednou skutečně důsledný, asi bych brzy umrel. Můj mistr, Leszek Kołakowski, napsal jednou esej s titulem "Chvála nedůslednosti". Toho se držím. Pokládám však za svůj dějinný omyl, omyl mého vlastního života, že jsem se v roce 1966 postavil proti iniciativě polských biskupů, a zvláště kardinála Wyszyňského, vůči biskupům německým.

D.: Tato iniciativa se týkala hranic na Odře a Nise?

A.: Byl jsem rozhodným odpůrcem nacionalistické protiněmecké propagandy. Vždyť jsem byl vychován jako komunista a internacionalista. Horší nebo lepší národy prostě neexistují. Za nacismus nejsou zodpovědní Němci ale fašisté. Ve Svatém Písmu se praví, že k zachráně města stačí deset spravedlivých. A deset Němců jako byli Thomas Mann, Heinrich Mann, Viktor Klemperer, Hermann Rausenning, sourozenci Schollůvi atd zachránili Německo. V tom smyslu by se měl dopis polských biskupů německým biskupům vlastně líbit. Ale nelíbil se mi. Protože jsem byl vychován v přesvědčení, že všechno, co pochází od polského episkopátu, musí být reakční, nacionalistické a perfidní. A když se na to dívám z dnešního hlediska, cítím na sobě vinu, že jsem to tehdy nepochopil. Z tohoto pocitu viny se zrodila má kniha Polská levice a církev. To je první bod, ve kterém se cítím být vinem. Druhým bodem je moje hodnocení vietnamské války. Ale ještě bych se vrátil k dopisu polských biskupů. Psali v tomto dopise německým biskupům: "Odpouštíme a prosíme o odpuštění". Odpouštíme nacistické zločiny a prosíme o odpuštění, že jsme na tyto zločiny odpovídali nenávistí. Domnívám se, že to byl chytrý, pěkný a prozíravý krok. Ale tehdy jsem to vůbec nepochopil. Když jsem byl v Německu, vyprávěl mi Heinrich

Böll, že měl při čtení dopisu polským biskupů takový pocit, jako kdyby měl Nazaretsky znovu povstat z hrobu. Existovala také katolická opozice proti tomuto dopisu, ale s tím se musí vyrovnat katolíci sami. Já musím napravit jen svůj postoj. Je takový polský nemrav, napravovat nříchy jiných. Já jsem revizionista, ja se omlouvám jen za vlastní hřích.

Ta druhá věc, to byl Vietnam. První ilegální leták, který jsme na univerzitě vyrobili, se týkal Vietnamu. Tehdy jsme přirovnali americkou intervenci ve Vietnamu k sovětské intervenci v Maďarsku. Ne-
ní však možné dělat tady rovnítko. Protože ve Vietnamu šlo o válku proti totalitarismu, kdežto v Maďarsku byla vedena válka proti svobodě. Tak se na to dívám.

D.: A co Jižní Vietnam? Co Ky? Tak jednoduché to přece není. Mohl bys snad říci ze to byla válka mezi dvěma totalitarismy.

A.: V Jižním Vietnamu byl korupční, reakční režim. Ale nebyl to totalitní režim.

D.: Ty se domníváš, že nebyl totalitní?

A.:/Mezi Connem-Benditem a Michnikem se rozvinula dosti ostrá debata o Vietnamu, která se dost vzdálila od původního polského tématu. Ne že by nebyla zajímavá, Michnik poukazuje na celou řadu nedůsledností, které západní levice přehlédla ve své angažovanosti proti americké intervenci. Oba přátelé se skoro pohádají a nakonec říká Bendit, aby nechali Vietnam Vietnamem. Z textu jsou tedy vynechány dvě tištěné strany. Polsko je nám bližší, i když soudím, že o Vietnamu se sude jednou nořce diskutovat.... m.š./

A.: Dvě události měly tehdy pro Polsko obrovský význam, jedna měla národní charakter, druhá mezinárodní. Tou národní bylo divadelní představení "Dziadů" od Adama Mickiewieze a druhou, mezinárodní událostí, bylo Československo. V podstatě byl celý problém Polska v prvních dvou měsících roku 1968 vysloven na jevišti národního divadla ve Varšavě ve slavné větě, kterou pronese ve hře Rus Beztužev: "Žádný div, že nás tady proklínají. Vždyť už po dobu jednoho lidského života je tato země obsazena legií loťrů z Ruska". /Prosím čtenáře, aby si sami vyhledali české překlady této věty v různých vydáních "Dziadů", m.š./ V téže době začalo v Praze prazské jaro. A my jsme křičeli "Polska čeka na svého Dusčka!" To byly ty dvě nejdůležitější události. Počítali jsme s novou vlnou demokratizace. Současně jsme se skrze to divadelní představení stali citlivějšími k polským národním pocitům. To byl čistě polský fenomén. My jsme byli komuniste. Mickiewicz komuniste nebyl. Ale nebyl to taky šovinista. ~~byl~~ velmi protiruský, ale v proticaristickém smyslu. Napsal take bá-

seň "Moskevským přátelům", která byla určena Děkabristům. To odpovídalo také naší náladě. S Mickiewiczovou pomocí jsme mohli být vlastenečtí a současně i internacionalističtí. Antirusští a rilorusští - za to vděčíme Mickiewiczovi. A Československo se pro nás stalo novou perspektivou. Když cenzura "Dziady" zakázala, šli jsme na poslední představení s transparentem. Na transparentu bylo napsáno, že žádáme, aby se hra dále uváděla a vykřikovali jsme heslo: "Nezávislost bez cenzury". Bylo to farizejské, dvojznačné heslo. Protože z tohoto hesla se dalo usoudit, že Polsko žádnou cenzuru nepotřebuje a že nezávislosti už dosáhlo. Byla to verze pro vladnoucí komunisty. Ale pro lid mělo toto heslo jiný význam - totiž že polská nezávislost nesmí být cenzurována, že musí být prohloupena. A tady se znovu dostávám k tomu, na co ses me ptal na začátku. Kdyby bylo zakázáno uvádět v Německu Goetheho a Schillera, byl oys první mezi německými nacionalisty.

D.: S tím by byly těžkosti. Goethe a Schiller jsou mi lhostejní. Je to opět problém mé výchovy.

A.: Tak dobře, rekněme tedy Beaumarchais anebo Voltaire. Nebo Shakespeare. Vyber si, Heine, Börne. Lessing? Teď prokazují svoje vzdělání.

D.: Fassbinder. v případě že by inscenaci jeho hry nepřekazili uražením Židé, ale že by ji policejně zakázal stát. Kdyby nebylo možné, aby byl uváděn takový pária, jakým Fassbinder skutečně byl.

A.: No právě. A kdysy se najednou stalo, že to zakazují Rusové. Stal by ses německým vlastivěcem?

D.: Nu, stal bych se zastáncem svobody. Kdybycn třeba chtěl v Německu inscenovat Sartra a Rusové by to chtěli zakázat.

A.: O.K. Nu, protože Mickiewicz byl přesně vzato Litevec, cítil jsem se jako skutečný internacionalista. To byla přesně ta chvíle, kdy malá skupina revoltujících komunistických disidentů vzala do ruky národní prapor.

A najednou se všechno to, co bylo do té doby poněkud abstraktní a teoretické, naplnilo polskou krví. Mytologie polské krve je něco úplně jiného než mytologie "krve a půdy". Poláci prolévali svou krev pouze v porážkách. Nejde tu o žádnou šovinistickou tradici, ale o tradici osvěty, mučednictví. Tehdy jsem si poprvé řekl, že jsem polský Polák. A že mohu být jako polský Polák také internacionalistou. Anebo univerzalistou. Právě to byl okamžik, kdy jsem si uvědomil, že se mi jako Polákovi něco zakazuje. Komunisté tomu velmi dobře rozuměli. Tvrdili po celou tu dobu, že jsme my, výsadkové komando, Mickiewicze využili jenom na to, abychom skryli svou pravou tvář. /Říkali nám tehdy výsadkové ko-

Ivan K a d l e č í k

Čriepky

"Ako šéfredaktor Matičného čítania v rokoch 1968-1970 nesiete v plnom rozsahu zodpovednosť za obsahovú náplň časopisu, ktorý v uvedených rokoch slúžil podpore záujmov pravicovoopportunistických síl. Tendenčne sa orientoval na boj proti základom socializmu, proletárskeho internacionalizmu a princípom štátnej kultúrnej politiky. Na tieto závažnosti ste boli správcom Matice slovenskej aj Predsedníctvom MS viackrát upozornený, ale náprava nenastala. V dôsledku toho ste boli v r. 1970 z funkcie šéfredaktora odvolaný. Od svojich postojov a činov ste sa dosiaľ nedištancovali, a naopak, Vaše vystupovanie len potvrdzuje, že sa nemienite zmieriť so súčasným politickým kurzom, ktorý nastúpila naša spoločnosť v prvej polovici roku 1969. Matica slovenská je štátnou inštitúciou so socialistickým programom, a preto Vaše postoje poškodili a poškodzujú jej i celospoločenské záujmy. Z tohoto hľadiska sa kvalifikuje rozviazanie pracovného pomeru s Vami ako strata spoločenskej dôvery podľa §46, odst.1, písm.f Zákonníka práce. Za Správu MS Štefan Krivuš, v.r. V Martine 15.7.1971."

Tým dňom, 15.7.1971 začalo nebadane, no húževnato pribúdať osirenosti a neistoty vo vnútri; vonku pribúdala takzvaná konsolidácia. Proti samote a strachu som si našiel neskoršie organ: nástroj v tomto zmysle najnevhodnejší. (Do osamelosti sa lepšie hodia husličky či harmonika.) Organ je desivý, ~~ur~~viaci človeka, no ubíjajúci ho mohutnosťou, bezhriešnou dokonalosťou, silou, poriadkom, krásou matematického zákona. Po schodoch kráčam k nemu celkom skrčený pokorou, aby som sa nemusel krčiť pred správcami a tajomníkmi, pred policajne konsolidujúcou sa entropiou.

A za Matičné čítanie nech ma súdia dejiny, nie pokrivenci. Nech ma súdi budúcnosť, veď je už tu. Sedí mi pri stole v deň mojej päťdesiatky, toho polčasu rozpadu, ako mi píše Pavel Hruz práve, bývalý spoluredaktor, budúci spisovateľ. Na stole obrus s veľkonočnými motívami, na ňom vlastná klobása, slanina hrúbky štyroch prstov a toľko aj vína mŕjho v pohároch, ktoré som nalial budúcnosti v podobe mladých mužov, čo si udivene listujú zviazané

ročníky časopisu, robia si poznámky a všetko chcú vedieť. Príval otáznikov. Vraj:

Čo Vás motivovalo k odchodu z Košíc? Kto Vám ponúkol miesto šéfredaktora v Matičnom čítaní? Čo sprevádzalo zrod Matičného čítania (začiatok a koniec). Ako vyzeral v praxi normalizačný tlak na časopis? Diali sa zmeny v priateľstvách, osobných kontaktoch medzi členmi redakčnej rady? Kto boli jej členovia? Koho považujete za najväčšie osobnosti literárneho života v šesťdesiatych rokoch? Naša generácia nestihla zažiť atmosféru šesťdesiatych rokov. Môžete nám niečo povedať o nej a o jej vplyve na literatúru? Aký mala dopad normalizácia na Váš život? Bolo Vám ponúknuté nejaké východisko, možnosť spolupráce? Ako ste prežívali obdobie, ktoré nastalo po Vašom odchode z Matičného čítania? Ako ste sa vyrovnávali so zákazom publikovania? Ako reagovali Vaši priatelia, známi, Vaši spolupracovníci? Mohli by ste nám opísať Vaše pocity a pohľad na spoločnosť v rokoch 1970-1975? Ako sa prejavil mocenský tlak vo Vašom živote, aké mal dôsledky a do akých životných situácií Vás staval? Vyrovnali ste sa s ním vo svojej literárnej tvorbe? Je podľa Vás rok 1977 prelomom v myslení ľudí, ktorí boli po roku 1968 vylúčení z verejného života?

V správnych otázkach sú obsiahnuté už aj odpovede, pre mňa zaujímavejšie než to, čo odvetím. Jar sa ťa spýta, čo si robil v zime, životná jeseň: čo si robil na jar? Sýtou odpoveďou môže byť aj mlčanie. Odpoveďou na mladícku a zdravú zvedavosť je aj moja útla knižka neurčitého prozaického žánru Rapsódie a miniatúry, ktorá vlni vyšla v edícii Petlice v Prahe: nazdávam sa, že v nej je vystopovateľné temer všetko, čím a čo som v posledných rokoch dýchal. Odpoveďou by mal byť aj pripravovaný rozsiahlejší text, ťažko sa rodiaci; azda mu dám trochu záhadný názov Ametyst s podtitulom Vety apokryfické. Kiež by som ho čím skôr dokončil! Kiežby som ho čím dlhšie písal!

Ním, ametystovým prsteňom, sa identifikujem, hľadám svoju totožnosť, vnútornú gravitáciu voči odstredivosti vesmíru, planéte, Zemi-Vode, spoločnosti, voči dejinám. "To som ja, počujte moje meno," hovorí Camus. Inak, ak to nepovieš včas a priamo, zabije ťa vlastná matka a sestra v nedorozumení (Le Malentendu), v modernej Camusovej tragédii. Citujem: "V nespravedlivom alebo ľahostajnom svete človek môže zachrániť seba aj svojich blízkych, ak si zachová jednoduchú úprimnosť a ak použije najsprávnejšie

slovo." To slovo mám na prste. Kremičitan. Silícium. Jeho farbou dnes kvitne fialka, orgován, na jeseň niektoré druhy chryzantén, čo nosím svojim budúcim (aj na to myslím, a viac, než na činovnícke vrtochy) spolunocľazníkom na slobodárni cintorína v deň Všetechsvätých. Aj tomu nervóznemu. Mramorová platňa posunutá, štrbina v betóne, ten večne nespokojný sa mi páči, hodím mu tam kvet - alebo čvrknem trocha slivovice? Zasa sa odkopal, hovoria deti moje. Vtipkujeme, aby sme sa nebáli Času, i nečasu, lebo lepšie je báť sa, ako sa zľaknúť; radšej viac vypit, jak menej zjest, hovoria v rodnom meste.

Kremičitany tvoria značnú časť našej planéty a planét azda aj, a malý podiel môjho tela. Ten lilavý modrastý (narodil som sa v Modre a z otca farára a ametyst je kameňom kňazským) minerál, sfarbený podľa množstva železa a stupňa rádioaktivity, rastie aj v mojom terajšom kraji: ejakulovala ho sopka vrchu Sitno, jej horúčava, tlak? Mám ho na prste, na ukazováku, lebo vzdoruje, ukazuje.

"Po odchode z Matice slovenskej mi bolo ponúknuté tamesťanie pri výrobe betónových panelov, čo som si nevedel vysvetliť inak ako trest a poníženie, a teda nielen degradovanie inak statočnej ľudskej práce, ktorá má zušľachťovať človeka, ale aj necitlivé mrhanie hmotnými a intelektuálnymi prostriedkami, ktoré sa vynaložili na moje štúdium a vzdelávanie, nehovoriac už o rozpore s tým, že každý človek má právo vykonávať prácu, ktorú vie a ktorá ho zaujíma. Keďže som si aj ja predsavzal nezatrpknúť, rozhodol som sa radšej venovať výchove a opatere svojich troch (onedlho štyroch) malých detí a pri tom písať a zdokonalovať sa v odbore, ktorý je mojím najvlastnejším spôsobom existencie, v odbore, v ktorom som roky pracoval a nenachádzam stále dosť dobrých vonkajších ani vnútorných dôvodov, aby som v ňom pracovať prestal, tedy v odbore, ktorý mi je akosi určený v nádeji, že aj toto je statočná práca pre ľudskú spoločnosť; chcel by som tomu veriť napriek skutočnosti, že sa nachádzam v položení, ktoré má nebezpečne blízko k hmotnému nedostatku, osamelosti a beznádeji: toto všetko síce môže byť cnosťou a tvorivou prednosťou, ale len vtedy, ak nie je nútené." (Z listu Predsedníctvu Zväzu slovenských spisovateľov zo dňa 19.9.1973.)

Čo už má človek robiť? Napísal som zopár fejtónov a recenzií

pre bratské české samizdaty, pre vzácneho priateľa Ludvíka Vaculíka najmä, lebo aj to chcú vedieť tí zvedavci. Vraj:

V druhej polovici 70. rokoch začalo vychádzať niekoľko samizdatových časopisov a knižných edícií. Mali ste k nim prístup? Znamenali pre Vás niečo? Prispievali ste do nich? Tento vývoj posunul literatúru do nového postavenia a významu. Aký je Váš názor na vývoj literatúry od druhej polovice 70. rokov? Ste vedúcim kníhkupectva v malom mestečku. Aký je Váš pohľad na súčasnú (oficiálnu) slovenskú literatúru? Podstatou koncepcie nášho časopisu je otvorenosť, ktorá sa okrem iného týka aj vzťahu medzi Čechmi a Slovákmi. V Matičnom čítaní sa objavovali články českých autorov. Aký je Váš názor na vzťah českej a slovenskej literatúry? Prečo píšete?

Prečo? Niekedy od zlosti bezmocnej. Od radosti nie a honoráre nedostávam. Namiesto oficiálnej zlatej bane - intímna zlatá žila (ach, či si zlatá, moja! A či si vôbec žila?). Takže potom už neviem. Azda len zo strachu, pretože nepoznám iný spôsob sebaobrany, sebazáchovy (nemyslím to len politicky, ale najmä existenciálne). A pretože od malička (odjakživa)? intenzívne jestvujem, inak povedané - priveľmi tu som (hriešny).

V Pukanci 8.4.1988

(Fragment-K 2/88)

135

I. Kotrlá:

Z KATALOGU ČTENÁŘSKÝCH ZÁZNAMŮ

Josef Fraiss: O s m ý d e n í t ý d n e

/Edice Máj, Mladá fronta, Praha 1986, vydání I., s. 215, náklad 33 000, Knihnice čs. mládeže, cena 25,- Kčs/

Osmý den týdne sloužíval ve starých kulturních spdečnostech k očištění. Osmý den týdne naznačuje, že klid není nikdy tam, kde jsme, ale vždy někde jinde. Proto čteme v bibli základní poučení: "Při stvoření působil Bůh šest dní; pak odpočíval". Osmý den týdne je název důstojný, zvláště pro generaci, která si zprofanování pojmu týdne mohla ověřit v reálně socialistickém životě. Zesnulý vrstevník Josefa Fraise, Arthur Geuss /1941-1976/, se problémem každodennosti v týdnu zabýval filozoficky. Z jeho práce Časovost a první filozofie /Praha 1967/ lze k ozřejnění názvu - jeho důstojnosti! - citovat:

"V běžné praxi každodennosti je čas cosi samozřejmého, proto se nikdo neptá jako Augustin: "quid est ergo tempus?" A nepozná tak rozpor mezi zdánlivým věděním a reálným nevěděním."

Josef Fraiss svou knihou Osmý den týdne jen prokazuje, jak určitý typ autora už v pouhém názvu své knihy vyjevuje, že jeho poznání je nádobou dutou. Rezonuje pojmy, aniž by chápal, jak jejich význam svým dílem komolí. Takto se nám dostává na dostřel slov generačního druhu /citují z Geussovy práce/:

"Každodenní bytí je plně spokojeno se svým pobytem a rozhodně na něm lpí. Představa věčnosti či nesmrtelnosti v něm vyvolává odpor. Neautentické bytí každodennosti se vyznačuje plným ponořením do imanentní sféry vulgární a omezené empirie a vše, co leží mimo okruh této empirie, se každodenním bytí jeví svrchovaně podezřelé. Jako fenomén ležící mimo horizont, s nímž se jsoucí setkává ve své každodennosti, evokuje věčnost neautentické existenci zdání cizosti a nevlídna. Neautentický pobyt bere impulsy pro svá existenciální rozhodnutí a pro své volby převážně z přítomnosti, původní budoucnost i minulost mu zůstávají skryty. Tak dochází k porušení extaticko-horizontální jednoty časovosti. Neautentické-

mu pobytu tedy zůstává skryt pravý charakter nejen věčnosti, ale i časovosti."

Tímto citátem bych nejraději hodnocení Fraisovy knihy uzavřela. Ale byla jsem už poučena, že podobná stručnost vede k poznání mé vlastní nedostatečnosti: že dílo podrobně neznám, práci si ulehčuji a docházím k laciným závěrům - lehce. Proto mi nezbyvá, než si navléci řeznickou zástěru a pitvat - kapitola za kapitolou - ty mrtvolné tkáně reálně socialistického díla. Snad takto dosáhnu mety recenzentství, i když osobitý zážitek - právě pro stručnost - považují za neméně hodnotný.

Knihla je vybavena hodnocením na záložce i v doslovu /napsal ho jiný český prozaik, Vladimír Macura/. Na s. 212 zařazuje dílo Osmý den týdne, citují: "Formálně patří do společného celku se Stromem na konci cesty a Plechovým slavíkem jako součást triptychu o lidech-umělcích." A dále sděluje, že je to román - "o nemožnosti mlčet". Jací to lidé se pohybují v kapitolách románu, že i jako umělci propadají v ČSSR - "nemožnosti mlčet"? V témže doslovu čteme: "Veselá léta ostravské literární školy představují i jeden z četných látkových zdrojů, z nichž Fraisova próza čerpá."

Veselá léta ostravské literární školy /termín V. Macury/ vynesla obžalovaným literátům - co jiného za socialismu - než vězení. Účastník této ostravské literární školy /v české literatuře stále přítomný/, spisovatel Ivan Binar, a oněch "veselých letech" podává svědectví povolanejší. Citují z knihy Generace 35-45, s. 173:

"Časopis našich vlastních pitomostí, naivit a průšvihů, tolik potřebný k formování umělecké generace, jsme mít neměli. Až ten rok, který rozrážel brány dokořán, pootvřel i nám v Ostravě branku. Zmocnili jsme se dvakrát v týdnu Divadla hudby, hráli, zpívali a četli jsme své necenzurované texty. Vyvrátit bránu zcela nám pomohl až vstup okupačních vojsk. Najednou jsme začali být žádaní. Formulovali jsme obecný odpor /.../ Červený květ nám propůjčil jedno číslo, Kryl natočil v ostravském rozhlase první desku, Fraisovi a Nekudovi měly vyjít v Profilu první knížky. /.../ Jelikož jsme si neuvědomovali význam stranických plén a ignorovali obrat věgra řídíce se pou-

hým svědomím, zavřeli nás na počátku roku 1971. Deset nás sedělo na lavičce obžalovaných..."

Josef Frajs byl také na této lavičce obžalovaných a StB předložila prokurátorovi ČSSR dostatečné podklady k tomu, aby pro jeho literární aktivitu vyslovil soud "veselý" rozhodnutí: trest podmíněného vězení. Pro knihovnu československé mládeže Máj masí však Vladimír Macura /za honorář/ změnit skutečnou tragédii "ostravské literární školy" v ohňostroj "veselých let". Socialistickou mládež je nutné obelhávat vždy - vesele! Však na záložce knihy je zdůrazněno, že autor "je nositelem umělecké ceny ÚV SSM za rok 1983". A autor sám na místě stejném o knize /svědecky!/ uvádí: "Je to obraz jedné chvíle písemnictví."

Obraz! Jak je v próze vytvářena lživá skutečnost? Skutečně? Cituji, jak Josef Frajs svůj román zahajuje /10. větou v pořadí:

"Kdysi jsem začínal každý den modlitbičkou a později básní, teď chodím ze všeho nejdříve na záchod a pak se holím."

Ovšem věta předtím jednoznačně určuje, kam se hrdina pohybuje "ze všeho nejdříve":

"Přítapám do koupelny" - po opuštění postele. Záchod je v onom bytě /dle popisu autora/ mimo koupelnu, takže: zbytečná lež hned v úvodu. Pro apartní obraz, původem z kabaretní scény: Kdysi jsem začínal každý den modlitbičkou, teď chodím ze všeho nejdříve na hajzl.

V úvodní kapitole po popisu bytu následuje popis města a "bronovské architektury". Dle autora /s. 9-10/ "radní Horáček" postavil: "Mamenný most přes Teplou s plynovým osvětlením... divadlo... veřejnou čítárnu a knihovnu". A cituji dál:

"A Baťův obchodní dům? Když tu ve třicátém roce starý Baťa přestřihoval pásku, byl tak spokojen, že si chtěl Horáčka rovnou odvést s sebou do Zlína. Horáček otřel kníry a řekl: "Nikoliv." "Tři tisíce." "Ani nápad." "Pět tisíc!" "Hovno!" To je přece dobrá odpověď, není-liž pravda? My u nás pro rána nemáme nikdy daleko a nade vším ctíme poctivost."

Výstup je to rovněž kabaretní a prozaicky nepůvodní /to chtěné rodáctví původem ze Zvonokos/. "Starý Baťa" z dějin mo-

derní Moravy zde působí více než falešně. Jestliže "radní Horáček" stavěl "kamenný most s plynovým osvětlením", muselo to být hluboko v 19. století. /Z české literatury víme, že plynové osvětlení vítal Jan Neruda v českých zemích jako dítě: z historické fakticity víme, že Rakousko-Uhersko bylo natolik moderním státem, že už z důvodů čistě vojenských vyžadovalo na mostech přeměnu plynového osvětlení na elektrické - koncem 19. století nepovolovalo kladení explozivních trubek plynových rozvodů do mostní konstrukce./ Z faktů autorem kladených vedle sebe vyplývá jednoznačně, že mezi výstavbou "kamenného mostu s plynovým osvětlením" a rokem 1930 uběhla značná řada desetiletí. Přitom Baťa architekturu svých obchodních domů dodnes viditelně odlišoval od secese - v přísném - konstruktivismu. I kdyby na nesmrtelný "radní Horáček" provedl stavbu v americkém stylu, byl by Baťa podnikatelem změkklého mozka, aby bohatému staviteli, který "valnou část majetku nakonec odkázal městu", jak je psáno jedním dechem, nabízel pouhé "tři tisíce" či "pět tisíc". Frais nemá prostě faktografické štěstí, když se snaží právě Baťovi přisuzovat hokynářství rozměrů "bronovského" maloměsta. /Édvard Valenta zbytečně zanechal v české literatuře svědectví o baťovském fenoménu: koho dnes zajímá doklad z knihy "Žil jsem s milionářem", jaké desetitisícové částky byl Baťa schopen vyplatit pouhému polírovi za podnětný nápad - při výstavbě Otrokovic, atd./ Současný český spisovatel, v direktivě sociálního realismu, potřebuje "starého Baťu" jen jako rohožku, do níž otírá svůj kec.

Ovšem, Vladimír Macura, hned v úvodu svého doslovu vyzdvihuje, že u Fraise je "dobrá poučenost faktografická za tím vším vidět". To je tvrzení odporující čtenářské zkušenosti s Fraisem. /Už v záznamu o Plechovém slavíkovi bylo nutné připomenout faktografičnost Ludvíka Vaculíka z jeho knížky o baťovském světě. Oficiální české písemnictví je hodnoceno v natolik blahovolně posunutých kritériích, že i ti mladší literáti - typu V. Macury - kouzlu pochlebování podlehlí./

Stačí si povšimnout poučenosti faktografické u Fraise v tom, co sám od r. 1946 žil. Jak může např. tvrdit, že v II. polovině 50. let mohl získat sedmnáctiletý zedník, citují "vysvědčení, opravňující... k zařazení do šesté platové kategorie". Tehdy -

a tato situace trvala dlouho přes 50. léta - mohl vyučenec získat zařazení do pouhé IV. kategorie a pouze v případech zvláště hodných pozoru /vyznamenání atd./ mohl výjimečně získat zařazení do páté platové kategorie. Takovou platovou zkušeností vyučenců prošly tehdy milióny pracujících: spisovatel osobně poučený faktograficky nemá právo tuto skutečnost ex post přikrášlovat. Který socialistický byrokrat po něm takové lakování vyžaduje? Nebo stačí si povšimnout scény, které dává autor v románě charakter scény klíčové, v oblasti uměleckého významu. V expozici románu na dvou stranách /s. 28-29/ líčí, jak hrdina dostal "novou čepičku" a "vítr"... shodil čepici do řeky. Důležitá pointa scény zní, citují:

"Otec mě chladnokrevně seřezal... "Já ti dám!" sípal ne-
 x návistně. "Šest padesát stála ta čepice! Ty si myslíš, že asi kradu, co? Spát půjdeš bez večere, já ti ukážu!"
 Taková je má nejstarší vzpomínka z dětství. Jednou se mě ptal, co mě vlastně mělo k tomu, stát se spisovatelem. Tohle by mohla být odpověď."

Spisovatel dbalý žité faktografie nemůže nechat otce sípět v neovládaném vzteku /naprosto zbytečnou/ lež. V druhé polovině 40. let nemohl totiž dát za "novou čepici s kšiltem" pouhých "šest padesát"! Tak nízkou cenu čepice získala až po měnové reformě z června 1953: J. Frais tuto scénu s ní prožil zřejmě osobně, ovšem jeho hrdina "Václav" byl už po roce 1953 - dle jeho vlastní datace - "pravděpodobně nejsečtější občanem města". To jsou školácké chyby spisovatele, když čtenář na faktografických podrobnostech prohlédá jeho hru antidatace časového plánu.

Frais je typem literáta, který dobrou poučenost faktografickou pouze předstírá. Její zdánlivou přítomností nahrazuje nedostatek skutečnostního pohledu: musí tedy své texty chrlit, neboť se zapletl do lživé výpovědi světa, cosi o tom tuší, ale je autorsky přesvědčen, že kvantitou vydupe na přítomnosti ozvěna, která ohluší čtenáře víc a hlavně dřív, než přijde ke slovu pomalejší komplexnost skutečné literatury. Takový spisovatel je prodejný v podstatě své tvorby: moci, i když ho osobně jakkoliv krutě strestala, jen přisluhuje.

Citát ze s. 179:

"A vzpomínám na mladé literáty před čtvrt stoletím, s nimiž jsem probil tolik večerů. Stejně tváře, stejně řeči."

To je neodpuštělná lež /generační/. Už jenom tím, že v r. 1960 nebylo Československo okupovanou zemí. Z toho vyplývá mimo jiné, že tehdejší "mladí literáti" nebyli tak intenzívně zváni k pookupační kolaboraci. A hlavně: mnozí z nich se dokázali kolaboraci nejen vyhnout, ale bojovali s ní účinně. /Frais o tom ví, ne však jeho čtenář na základě jeho díla: tohoto čtenáře přesvědčuje Frais o opaku!/ Namítám oprávněně: dnešní "stejně tváře" nemohou mít za sebou ono zázemí, které tehdy - "před čtvrt stoletím" - v české literatuře přece jen existovalo. Jakého souboje s dobře organizovanou mocí jsou dnešní - "stejně tváře" schopny? Na Macurovi, Fraisovi etc. vidíme to všichni...

Potřebný citát ze s. 190:

"Včera mě... čekal dopis Českého literárního fondu. Dostal jsem za svůj poslední román Pomstevníci v bílém premií. Propracovávám se. Podle mých písčících přátel to znamená něco jako pasování. Odsloužíš si dalších pět nebo deset let, říkají, a začneš dostávat i ceny, všechno je jen otázkou věku. Počkám si. Ne tedy, že bych si honil srdce pro uznání, chvíle za psacím stolem, v nichž tvořím svět, mi bohatě stačí. Ale znamená to, že se kdosi zabývá i mnou, že ještě nejsem poražen na všech frontách. Veď mě dál, cesto má! Zdá se, že brzy už přestanu bloudit."

/Konec kapitoly./

Zde je ve stručnosti hrdiny románu vyláčen bludný pohled spisovatele na svou tvorbu: je to služba u vrchnosti. Vůči současnému čtenáři je nepravdivý i termín: "Podle mých písčících přátel", atd. Faktografií našeho času by více odpovídalo: Podle mých v současnosti publikujících přátel, atd., neboť v ČSSR je spousta písčících literátů, kteří mohou pouze psát, nikoliv však publikovat. Hrdina, zařazený jako dělník do toku socialistického písemnictví v ČSSR, vždy ví /pokud není zbaven paměti/ aspoň něco o faktu, že písčící není totožný s publikujícím - a že tedy nemusí být znalcem odměňování za tuto činnost. Zvláště ve smyslu peněžních premií z Českého literárního fondu.

Frais ke konci románu, když vyzdvihuje oddanost svého hrdi-

ny spisovatelskému údělu "za psacím stolem", kde "tvoří svět", pozapomíná, že na s. 104 ještě hrdina uvažoval: "Mám se vzdát psaní knih, abych si ji udržel?" V tomto smyslu jeho hrdina neprošel románovým vývojem: tak jako na počátku zůstal spisovatelství oddán, ovšem, kvůli "psaní knih" dal přednost místu - "vedoucího oblastního skladu zeleniny" - v náhradu za život rodinný. Vyplývá z toho mimo jiné poznání faktografické, zvláště pro čtenáře v zahraničí: nedostatek zeleniny na československém trhu zavinuje v neposlední míře i to, že oblastní sklady řídí levou rukou ti, kteří pravou rukou vytvářejí přitom českou literaturu: hodnou prémie!

Pro každou životní situaci má autor v románě faktografické vysvětlení: problém emigrace z ČSSR? Na s. 100 čteme o hrdinově spoluobčanu Vozkovi:

"Emigroval do Rakouska z politických důvodů. Vztah mezi politickými důvody a sedmnácti tisíci korun, které si přivlastnil na místní poště, mi sice není na první pohled jasný. Jenže co my víme. Třeba je to nějaký nový druh protestu."

Autor Osmého dne týdne si neodpustí tu zdánlivě ironickou poznámku: "Jenže co my víme." Není to však ironie vycházející z jeho životní zkušenosti /kdy tři jemu blízcí "píšící přátelé" - Kryl, Binar a Podhrázký - z politických důvodů emigrovali/. Tato spisovatelská ironie je opsána ze současného Rudého práva: autor románu dává nejen čtenáři, ale i mocným v pozadí, jednoznačný signál, jak emigraci do Rakouska vidí. /Odcházejí místní zloději - jaképak politické důvody!/"

Ovšem Frais chrlí svůj text v tak důsledné faktografické míře socialistického realismu, že ani netuší, jak na základě faktografie vytváří ze svého hrdiny horšího zloděje, než jakým byl onen "emigrant Vozka". Plodný autor se tak chytil na vlastní lep, který v románě v šíři nebývalé rozestřel. Aby svého Václava Vichtra co nejvíce "zkladněl", obdařil ho pohádkovou mírou socialistických ctností. /Podotýkám: termín "zkladněl" se poprvé v plné míře projevil v díle B. Hrabala. Ten přece svou Jarmilku z Kladna popsal nejdříve v plné pravdivosti autorské, tj. takové, o jakou se pokoušel Frais před svým odsouzením. Jarmilka z Kladna pak pod péřem autora natolik "zkladněla", až

se nad tím pozastavili literární kritici povolanější, než jsem já. Atd./

Václav Vichtr v podání autorově přes den tahá na zádech pytle shnilých brambor. Po pracovní době nejenže navštěvuje hroby, ale především se stará o svou nemocnou matku. Dcerám pak vaří večerň a ačkoliv umí manželku chlapecky pomilovat, přesto jí dává dostatek prostoru k nočním pobytům s milencem /doktorem práv/. Věřící jí stejně, jako věří společenským strukturám kdesi - nad - pracovitým spisovatelem. V podokresní díře Bronova musí např. vydat tři úspěšné romány, aby získal možnost vstupu /"bez legitimace"/ do místního divadelního klubu. /Ředitel divadla Kolár, známý z jiného svazku triptychu, v tomto díle je tak trochunna hlavu: tohoto závozníka n.p. Zelenina osloví poprvé v městečku tehdy, když už velmi potřebuje novou divadelní hru pro svůj - od Vichtra tak neprodyšně oddělený - socialistický ansámbl./ Na první pohled je Vichtr moderní světec socialismu: cizoložnou ženu zaslepeně o soulož prosí milenecky, neb je jí věrný, ráno jí dává k ruce budík a dlouho se pak molí. Proč? Aby byl feš u pytlů brambor, neboť do odpoledne zase zaroste /viz text knihy/. Je natolik světcem šetrícím socialismu - pokud možno vše - že ani jako jiní dělníci se neholí po práci v umývárně. Vždyť on se při těch pytlech v prachu ani tolik neumaže: čistý na těle i na duši sleduje jen nezákonné přijímání úplatků a zaměstnanců skladu zeleniny. Dělnas Vichtr na nejspodnější příčce žebříčku jen chrlí knihy, psané kdesi mezi peřinami manželské ložnice, neb nemá pracovní; vyskytnou-li se ve skladě smrtelně jedovatí hadi, on je ukáže, aby mohli být odchyceni, a skladoví dělníci začali opět - bez nebezpečí - pracovat. Nikdy nechlastá a sleduje, jak šofér jeho nákladáku si vynucuje na zaměstnancích obchodu provize: peníze takto získané, jako závozník, hrdý na svou profesi, odmítá...

Autor však tohoto závozníka zaplete nevědomky do protispelečenské činnosti - shodou okolností - skrze osidla svých faktografických údajů v románě. Závozník se totiž /bez vlastní viny, pochopitelně/ rozvede: využije potom svých známostí /např. s ředitelem divadla Kolárem/ a hlavně své společenské váhy úspěšného spisovatele a získá od národního výboru volnou bytovou dislokací - pracovním. Spisovatel dokonce nechává šoféra, aby tomuto

veskrze nepraktickému závozníkovi sehnal /výhodně/ nedostatkové /levné/ bytové zařízení: včetně koberce. Spisovatel Frais neopomíná zdůrazňovat, že je to pracovní sklepní /s výhledem na nohy chodců/. Čtenář však nad textem románu zjišťuje, že hrdina Václav Vichtr bezostyšně zneužívá společnost k manipulaci s bytovými jednotkami - pro potřeby své - a potřeby své rodiny. Nejprve si vezmeme státní byt jeho matky: hrdina o matku pečuje, ta přesto propadá úzkostným stavům, spadne ze schodů a těžce se zraní. V románě čteme popisy tohoto prostorného bytu, v němž hrdina společně s rodiči a sourozenci strávil své dětství. A i když matka z bytu na velmi dlouhou dobu odchází /po vyléčení zranění se pokusí v nemocnici o sebevraždu a ocitá se tedy i na psychiatrii/, Vichtr z důvodů čtenáři neznámých odmítá v tomto volném bytě spisovatelsky pracovat. Přitom píše v té době údajně své dílo stěžejní, čtvrtý román o svém dětství a dospívání: prázdný rodinný byt, plný movitých vzpomínek na toto období, není však pro něj dostatečně tvůrčím místem. Protože před rozvodem opouští svůj dosavadní byt, vymáhá na bytovém odboru výše zmíněnou "pracovnu". Tam však za ním dochází jedna z dcer a v románě je čtenář seznámen s faktem, že Vichtrovi po rozvodu národní výbor přidělí, v počtu už čtvrtou, bytovou jednotku. Tam on bude pak rodinně žít se svou dcerou, která k němu přilnula víc než k matce. Tato dcera však už započala známost - a čtenář dochází k názoru, na základě bytové faktografie v románě rozvláčně popisované, že ten Vichtr je pěkný protispolečenský ptáček: onen čtvrtý byt zřejmě připadne té sexuálně vyspělé dceři, jakmile se jí narodí miminko, atd. Vyrazit v malém městě v době nedostatku bytů v ČSSR /na základě spisovatelské tvorby/ z národního výboru tolik bytů, je činností protispolečenskou stejné hodnoty jako ona defraudace 17 000 Kčs spoluobčana Vozky. Václav Vichtr oproti němu však dostává navíc společenskou ocenění a i občansky jde vzhůru. Socialistickou společnost vůbec nezajímá, když mu svěřuje hmotně zodpovědnou funkci vedoucího oblastního skladu zeleniny, že bude nutné občas tento sklad uzavírat. Např. když spisovatel Vichtr odejde na "tvůrčí spisovatelskou dovolenou". /Dle textu knihy Vichtr např. při svém "třetím románě" takovou dovolenou získal./ Oproti té době navíc /při přebírání funkce vedoucího skladu/ Vichtrovi připravují scénáře filmů /dle jeho textů/, hrají jeho divadelní hry

po ČSSR a ještě ho zvou na společensky nutné "tvůrčí semináře" po republice - "do zotavoven". V takové faktografii reálně socialistického písemnictví je Stachanov pouhým ideovým učedníkem románového hrdiny Vichtra: je ale možné, že /dle intencí románu/ hrdina dosadí do onoho oblastního skladu zeleniny svou dceru Miroslavu /z lásky, že tak tíhne k tatínkovi/ a podaří se jim /v rodinné tradici z románu vyplývající/ zatajit před socialistickou společností /nějaký ten skladový/ prostor...

Tak bude mít Fraisův spisovatelský hrdina v osmém dnu týdne k dispozici pro sebe a rodinu /ke čtyřem bytům, prémie Českého literárního fondu, honorářům z nakladatelství, tantiémám z divadel, k volným vstupenkám do těchže prostor, atd./ dostatek banánů, mandarinek a kokosů. Zarostlých po svém obvodu víc, než mnohá spisovatelská hlava: v džungli však nepřehlédnutelná!

Shrnoují: spisovatelé jako Frais skutečnost ve svých dílech přemostují přímo kamenným mostem míjení se. Na něm se procházejí a tam si čtou svá díla ve světle plynových lamp; napájených plynem z jejich otvorů, jak už se tak, přiř svém nebloudění, přežírají chtěným ovzduším reálného socialismu. Ne však ze vzduchu je živen takový literát; socialistické ovzduší je pouhým jeho pracovním médiem: k osvícení čtenářstva. Médiem vždy vřelým v "nemožnosti tvorby bez spalující potřeby tvořit", jak končí svůj doslov V. Macura. Ne však ze vzduchu je živen takový literát, neboli poznatek z četby poslední: jak často je v Osmém dnu týdne probírána honorářová situace - z více pohledů jak láska!

Ludvík Vaculík:

Srpnový červen

(fejeton)

Koupil jsem si tedy jarní flintu. Jakou, když nejsem v komunistické straně, střelhibitě si domyslíte. Stejně to byl zvláštní zážitek: kupovat zbraň. Často jsem si, jda mimo obchod s tzv. loveckými potřebami, říkal: jaký lov u nás? Kdo má právo účastnit se organizovaných odstřelů zvěře, zbraň dávno má, ta mu vydrží do smrti, takže kolik se u nás měsíčně prodá pušek: jedna, dvě? A pistole, jak všichni víme, fasujou vybranci na školení. Podivil jsem se proto, když jsem vešel do obchodu - a tam fronta. Zkus, milý čtenáři, uhádnout proč. A v té frontě - další nečekaná věc - skoro samé ženy. Přemýšlejte nad tím, a já zatím píšu dál.

Vzduchovka má značku Slavia, model 77. Pěkné! Koupil jsem také dvě krabičky broků, a abych přelstil prodavače i svou kořist, i stovku papírových terčů. Zamýšlenou kořistí byl králík, jenž se počátkem jara usadil v naší zahradě. Žádný ze sousedů se k němu neznal a králík se nedal vyhnat ani chytit. Honičkami to malé šedé zvířátko senzacně zdivočelo. Přes den skoro nevylezlo, a když ano, zmizelo, než jsme doběhli pro pušku: já nebo Jan. Až jednou ráno vyhlédnu z okna, a pod jalovcem, asi na dvanáct metrů, králík. Vzal jsem pušku, nabil, zamířil, zmáčkl, králík sebou trhl a svalil se. Nemohl jsem tomu uvěřit. Šel jsem dolů, zvedl ho za zadní běhy a viděl: chceme-li někoho zastřelit, můžeme! Jak snadno je po životě! Pomyslí někdy tak daleko náš ministr zahraničního obchodu? Zavolal jsem Janovu Evu, aby mi králíka podržela, stáhl jsem ho a vykuchal, jak to dělával tatínek, když jsem mu držival zabité králíky. A zas poučení: čemu se v mládí ani nemíníš naučit, ve stáří jako když najdeš.

Od té chvíle cítil jsem se trochu jiným tvorem: chodil jsem po zahradě s puškou, co bych ještě zastřelil, a přemýšlel o americko-sovětské hře na odzbrojení. V ruce jsem cítil: zbraň chce střílet!

Ale co? - Slyším, jak mi někteří napovídáte: Ti kosi přece! Správně. Ale rybíz je zelený, kosové sbírají housenky, žížaly a zejména slimáčky. A to je hloupé, protože zbraň chce také aspoň záminku. Je pravda, že mi ti ptáci, kudy chodím, nadávají. Přes mou stranickopolitickou práci mezi nimi je jich moc. Mladí, ještě nedobarvení, běhají po záhonech a staří už zas vilně /ukrajinsky znamená "volně"/ kladou druhou snůšku. Našel jsem tři nová hnízda. Z každého jsem ubral vajíček a položil je citlivě na kompost. Svítilo slunko. Celý den, chodě kolem, jsem pohlédnuv na ta vajíčka uvažoval o vztahu ekologie-ekonomie-policie. Před večerem jsem jedno z nich vzal, bylo teplé, a zanesl je do kteréhosi hnízda. Co je osud a kdo ho komu dělá?

Kosi nemají o rybíz zájem, a přece jsou na keřích střapce obrané až na stopku. Nedělají to hrdličky hnízdící všude kolem na lesních stromech? Jednoho časnějšího rána opravdu bylo záchodovým okénkem pozorováno, jak jeden z těchto ptáků casnuje větvičkou keře. Když jsem tedy před večerem uslyšel "ukrú-ukrú", vzal jsem pušku, zavolal Jana a šli jsme po tom milém hlase. Báł jsem se, že ty ptáky opravdu uvidíme a mne nemine otázka: zamířit, zabít, a přiznat se k tomu? "Tam jsou," ukázal Jan na suchou větev smrku. Hrdličky, dvě jak v básničce, seděly vedle sebe. Zamířil jsem na levou, nevěda však pořád, zasluhuje-li si smrt. Jenže kdo už míří, sotva ustoupí. Řekl jsem: "Jmé- nem republiky," a hrdlička poslechla. Druhá si její příhody ani nevšimla! Podal jsem pušku Janovi. "Také musím?" zeptal se. "Už to tak vychází," řekl jsem. Když jsme je zvedli, každý tu svou, a ohledávali jejich rány, Jan bledě pravil: "Kdyby to mělo pokračovat, navrhuju najmout si na to nějakého gaunera."

Jak zvláštní je to věc, zbraň! S ní každá otázka vypadá hned jinak. Oč odvážněji i rozumněji může riskovat spravedlivý člověk třeba i život, má-li si ho čím bránit. Zločinec přistižený se zbraní v ruce může být potrestán bez debaty. Někde mezi tím se, pravda, mo-

tá soud, ale i ten je bezbranný proti zbrani. S hloupou vzduchovkou v ruce, těžkou však a hnědě opazbenou jak puška na lidi, jsem názorněji cítil, jak bědně je postavení občana proti policii a vojsku, jimž může banda chlapů hájících své postavení dát smrtící rozkaz "jménem republiky" či "za trvalý mír, za lidovou demokracii". A to jsem kdysi byl také na vojně! Ó, jak hluboko jsem to už zapomněl. Někdy však mám sen: že mě chtějí nějakí vojáci zabít, já však mám svou tehdejší pušku na deset nábojů a musím jenom rychle a přesně zamířit. Vždycky mě to zachrání, ráno vstávám celý.

Všichni vidíme úpadek právního cítění i jednání: právního nejen dle zákona, nýbrž podle přirozeného smyslu, jaký je dán dobře vychovanému člověku. Dán - kým a kde? Myslím, že dnes už jen v rodině, protože rodiče se snaží dělat mezi svými dětmi spravedlnost. Ale hned venku, už ve škole a zvláště potom v práci, poznává každý většinou násilí, nadržování, podvod a krádež. A nikdo tomu svou přirozenou silou nedokáže nebo se neodvážívá odporovat. Jako by se z lidí ztratilo vědomí, že každý má vůli a nějakou sílu, je jistou mocností, může se spojovat s jinými. Zatím se spojují jen darebáci. I zákon tu selhává, má-li jít proti moci. Slovo muž: je to dnes ještě titul? O mužných vlastnostech nemluví už ani škola! Občanská výchova? Výchova k bezmoci a poslušnosti.

Ta hloupá věc ve tvaru pušky mi svou váhou připomněla, že také já: já také mám přeci ještě rozbít hubu například jistému Svěřčinovi; on ví, který to je i za co. Myslím na to a cítím, že bych to dokázal udělat, odvahy mi nechybí. Pořád to vedu. Mám jen zatím dost jiné, stejně slušné práce. Při ní cítím, že jsem přece jen o čárku nad upadlým obyvatelstvem země, jejíž muži zapomněli na svou sílu a kde v obchodě se zbraněmi stojí ženy frontu - na řemínky a náhubky pro psy.

K o m u n i k é

Ve dnech 25. a 26.6.1988 mělo se konat široké setkání protispolečenských sil v rekreačním objektu Františka Pavlíčka na Bezmíři. Toto setkání však upoutalo předem pozornost protivných protispolečenských sil, jež proti jeho účastníkům preventivně zasáhly výstrahou, která se bohužel neminula účinkem, takže setkání jsme se účastnili jen my podepsaní.

Při příchodu do objektu ani v průběhu jednání nesetkali jsme se se žádnou překážkou ze strany protivných protispolečenských sil, které tedy opět zaznamenaly laciné vítězství. Rozhodli jsme se vyjádřit údiv nad tím, že se naši přátelé nechali odradit pouhým slovem. Na druhé straně se tím ovšem potvrdila váha slova a na straně třetí jeví se neúčast mistrů slova o to větším nezdarem.

S jistou hrdostí oznamujeme, že očekávaný nebezpečný dokument, jehož přijetí chtěly protivné protispolečenské síly zabránit, byl s nadměrným úsilím podepsaných účastníků přesto vypracován, a tímto vám ho dáváme na vědomí.

František Pavlíček
Lenka Procházková
Jiří Ruml
Ludvík Vaculík

Na Bezmíři 26.6.1988

23

